Doç. Dr. HÜNER TUNCER

19. YÜZYIL OSMANLI SAVAŞLARI

Osmanlı'nın Çöken Askeri Gücü

Kaynak Yayınları No: 951

Yayıncı Sertifika No: 42150

ISBN: 978-605-7707-04-8

1. Basım: Eylül 2019

Genel Yayın Yönetmeni
Tunca Arslan

Editör
Musa Sarıkaya

Kapak Tasarım
Çağlar Yalçın

Sayfa Tasarım
Fatma Özbek

Baskı ve Cilt
Murat Yalçınkaya - Assum Basım ve Mücellit
Maltepe Mah. Davutpaşa Cad. Güven İş Merkezi B/Blok 315 Zeytinburnu/İst.
Tel: 0212 613 00 01
Sertifika No: 42010

GÖREV KİTAP VE YAYINCILIK TİCARET LİMİTED ŞİRKETİ
Kuloğlu Mah. Gazeteci Erol Dernek Sok. Erman Han No:5 /10 34433 Beyoğlu/İst.
www.kaynakyayinlari.com • iletisim@kaynakyayinlari.com
Tel: 0212 252 21 56-99 Faks: 0212 249 28 92

HÜNER TUNCER, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden mezun oldu.

1971-1975 yıllarında Siyasal Bilgiler Fakültesi "Uluslararası İlişkiler Kürsüsü"nde asistanlık görevinde bulundu ve "Uluslararası İlişkiler" dalında doktora eğitimini tamamladı.

1975-1977 yıllarında yüksek lisans öğrenimi gördüğü Viyana Diplomasi Akademisi'nden 1977'de mezun oldu.

1977-1997 yıllarında Dışişleri Bakanlığı'nda meslek memuru (diplomat) olarak görev yaptı. Yurtdışında görev yaptığı yerler şunlardı: Kopenhag Büyükelçiliği, Meksiko Büyükelçiliği, Milano Başkonsolosluğu, Oslo Büyükelçiliği ve Pretoria (Güney Afrika) Büyükelçiliği.

1997 yılında Kültür Bakanlığı Müsteşar Yardımcılığı'na atandı ve 1998'de bu görevden emekliye ayrıldı.

Kasım 1998'de Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde verdiği "Doçentlik" sınavı sonucunda "Siyasi Tarih Doçenti" unvanını aldı.

1998-1999 yıllarında Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde ve ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde yarızamanlı öğretim üyeliği yaptı.

1999-2003 yıllarında Atılım Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde tamzamanlı öğretim üyeliği yaptı.

2003-2007 yıllarında ODTÜ Tarih Bölümü'nde yarızamanlı öğretim üyeliği görevinde bulundu.

2008-2009 yıllarında Hacettepe Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde yarızamanlı öğretim üyeliği yaptı.

2014-2015'te Ufuk Üniversitesi'nde yarızamanlı öğretim üyeliği yaptı.

Haziran 2010'da "Viyana Diplomasi Akademisi Mezunları Şeref Listesi"nde yer aldı.

14 Aralık 2010'da "Avusturya Devleti Bilim ve Sanat Şeref Nişanı"nı aldı.

Kaynak Yayınları tarafından yayımlanan *Metternich'in Osmanlı Politikası (1815-1848)* adlı çalışmasıyla "2013 Yunus Nadi Sosyal Bilimler Ödülü"nü aldı.

Doç. Dr. Hüner Tuncer'in yayımlanmış olan kitapları şunlardır:

Metternich'in Osmanlı Politikası (1815-1848) (Ümit Yayıncılık, Ankara, Ocak 1996); *Irkçılıktan Özgürlüğe, Güney Afrika* (Çağdaş Yayınları, İstanbul, Temmuz 1997); *Dr. Hadiye Tuncer'e Armağan* (Sanat Kitabevi, Ankara, 1999); *Çözemediklerimiz* (Ümit Yayıncılık, Ankara, Mart 2000); *19. Yüzyılda Osmanlı-Avrupa İlişkileri* (Ümit Yayıncılık, Ankara, Aralık 2000); *İdealler Kuşağı'ndan Bir Örnek: Dr. Hadiye Tuncer* (Ümit Yayıncılık, Ankara, Şubat 2002); *"Doğu Sorunu" ve Büyük Güçler (1853-1878)* (Ümit Yayıncılık, Ankara, Nisan 2003); *Kıbrıs Sarmalı; Nasıl Bir Çözüm?..* (Ümit Yayıncılık, Ankara, Şubat 2005); *"Eski" ve "Yeni" Diplomasi* (4. basım, Ümit Yayıncılık, Ankara, Mart 2005); *Küresel Diplomasi* (Ümit Yayıncılık, Ankara, Ocak 2006); *İç Politikadan Dış Politikaya Türkiye'nin Sorunları ve Küreselleşme* (Kaynak Yayınları, İstanbul, Mayıs 2006); *Bir Kadın Diplomatın Anıları* (Logos Yayınları, İstanbul, Şubat 2007); *Osmanlı-Avusturya İlişkileri (1789-1853)* (Kaynak Yayınları, İstanbul, Kasım 2008); *Diplomasinin Evrimi/Gizli Diplomasiden Küresel Diplomasiye...* (Kaynak Yayınları, İstanbul, Nisan 2009); *Osmanlı Devleti ve Büyük Güçler (1815-1878)* (Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2009); *Osmanlı Diplomasisi ve Sefaretnameler* (3. basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, Kasım 2010); *Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu, Osmanlı İmparatorluğu ve Birinci Dünya Savaşı* (Kaynak Yayınları, İstanbul, Nisan 2011); *Atatürkçü Dış Politika* (2. basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, Haziran 2011); *Osmanlı'nın Rumeli'yi Kaybı (1878-1914)* (2. basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, Aralık 2011); *İsmet İnönü'nün Dış Politikası* (1938-1950), *İkinci Dünya Savaşı'nda Türkiye* (2. basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, Nisan 2012); *Kıbrıs Sarmalı; Nasıl Bir Çözüm?..* (Genişletilmiş 2. basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, Ağustos 2012); *Metternich'in Osmanlı Politikası (1815-1848)* (Genişletilmiş 2. basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, Ocak 2013); *Menderes'in Dış Politikası, Batı'nın Güdümündeki Türkiye* (Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2013); *27 Mayıs'tan 12 Mart'a Türk Dış Politikası* (Kaynak Yayınları, İstanbul, Mayıs 2014); *İki Darbe Arasında Türk Dış Politikası (1971-1980)* (Kaynak Yayınları, İstanbul, Ekim 2014); *Özal'ın Dış Politikası (1983-1989)* (Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2015); *Kırım, Savaş ve Diplomasi* (Tarihçi Kitabevi, İstanbul, Eylül 2015); *Küreselleşme Döneminde Türk Dış Politikası* (Kaynak Yayınları, İstanbul, Haziran 2016), *Birinci Dünya Savaşı ve Osmanlı Devleti'nin Sonu* (Tarihçi Kitabevi, İstanbul, Ekim 2016); *Türk Dış Politikası (1789-1920)*, c.1 (Kaynak Yayınları, İstanbul, Ekim 2017); *Türk Dış Politikası (1920-2002)*, c.2 (Kaynak Yayınları, İstanbul, Ekim 2017); *Trablusgarp ve Balkan Savaşları (1911-1913)* (Tarihçi Kitabevi, İstanbul, Ekim 2018).

Doç. Dr. Tuncer'in, kitaplarının yanı sıra, çok sayıda makalesi çeşitli bilimsel dergilerde yayımlanmıştır.

Doç. Dr. HÜNER TUNCER

19. YÜZYIL OSMANLI SAVAŞLARI

Osmanlı'nın Çöken Askeri Gücü

İÇİNDEKİLER

Türk ulusu olarak varlığımızı borçlu olduğumuz
Büyük Önderimiz ATATÜRK'e...

ÖNSÖZ

Osmanlı Devleti, 19. yüzyılın başlarında eski askeri gücünü büyük ölçüde yitirmiştir. Bir zamanlar üç kıtaya hâkim olan yüce Osmanlı İmparatorluğu 19. yüzyılda artık tek başına ayakları üzerinde duramamakta; ancak Batılı devletlerin desteğiyle girdiği savaşları kazanabilmektedir.

19. yüzyılda, her alanda olduğu gibi askeri alanda da gücünü yitirmekte olan Osmanlı Devleti'nin, bu yüzyılda yaptığı savaşlardaki durumunu gözler önüne sermek amacıyla bu kitabı kaleme aldım. 1821-1829 yıllarında Yunan halkının bağımsızlık mücadelesi karşısında Osmanlı Devleti'nin gerçekleştirdiği savaşlar, 1831 yılında Osmanlı'ya başkaldıran Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'ya karşı yapılan savaşlar, 1853-1856 Kırım Savaşı ve 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı Osmanlı'nın 19. yüzyıldaki askeri gücünün acınası durumunu sergileyen başlıca örneklerdir.

Cumhuriyet Türkiyesi'nde Osmanlı'ya özlem duyan iktidarların, genişlemeci politikalar izleyen Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyılın sonlarında artık gücünün sonuna geldiğine ve 20. yüzyılın başlarında çağının çok gerisinde kalması nedeniyle tarih sahnesinden silindiğine dikkatlerini çekmek istedim.

20. yüzyılın başında artık zamanını tüketen ve çağdışı kalan Osmanlı Devleti'nin yerini, akılcı politikalar izleyen

ve çağına uyum sağlayan yeni bir yönetim biçiminin alması gerekiyordu; ancak bu, çağın gereksinmelerini çok iyi kavrayan, politikasını akla ve pozitif bilimlere dayandıran ilerici bir liderin önderliğinde gerçekleştirilebilirdi. İşte bu lider, yüzyılda bir yetişen Mustafa Kemal Atatürk'tü!

Gücünü öncelikle askeri alandaki başarılarından alan Osmanlı Devleti, 19. yüzyılda artık bu gücünü yitirmiş ve bunun sonucunda, 20. yüzyılın başında çökmüştü.

Osmanlı'yı yeniden diriltme düşleri gören ülkemiz iktidarlarının, gerçekleri görmelerini ve bu ham hayallerden kendilerini kurtarmalarını umut ediyorum.

Doç. Dr. Hüner Tuncer
Ankara, Eylül 2019

SIRP İSYANI
(1804)

19. yüzyılda Avrupa devletleri açısından Osmanlı sorunu, bir yandan Balkan halklarının özgürlük savaşımları; öte yandan da, Büyük Güçlerin (İngiltere, Fransa, Rusya, Avusturya-Macaristan, Prusya) Balkanlar'daki çıkarları ve etkinlikleri nedeniyle önem taşımaktaydı.

Balkanlar'daki ilk ulusçu ayaklanmayı Osmanlı hükümranlığı altında yaşayan Sırplar gerçekleştirmişti. Sırp isyanları, Padişah III. Selim döneminde (1789-1807) başlamış ve II. Mahmut döneminde (1808-1839) sürmüştü.

Sırbistan, Fatih Sultan Mehmet tarafından alındıktan sonra Osmanlı İmparatorluğu'na bir eyalet olarak katılmıştı. Sırp toprakları Osmanlı sipahileri tarafından yönetilmekle birlikte, Sırp köylüsü toprağın gerçek sahibi olarak kaldı. Osmanlı Devleti tarafından Sırplara din ve dil özgürlüğünün verilmesinin yanı sıra, Sırplara kendi kendilerini yönetme ayrıcalıkları da tanınmıştı.

Sırplar, 18. yüzyılın ikinci yarısına değin Osmanlı yönetiminden hoşnuttu. Ancak bu yüzyılın ikinci yarısında, özellikle Rumeli'de güçlü ve başına buyruk âyanların türemiş olması (İşkodra'da Mahmud Paşa, Silistre'de Yılıkoğlu Süleyman Ağa, Vidin'de Paz-

vandoğlu Osman Paşa)[1] merkezî otoriteyi güçsüzleştirmiş; bu durumdan cesaret alan Sırplar ve Karadağlılar da bağımsızlık davası güderek silaha sarılmıştı. Öte yandan Osmanlı Devleti'nin Rusya ve Avusturya-Macaristan'la yaptığı savaşlarda Sırp toprakları çoğu kez savaş alanı olmuş; bu savaşlar sırasında Rusya ile Avusturya ajanları, Sırplar arasında ulusçuluk ve bağımsızlık duygularını uyandırma yolunda yoğun çaba harcamıştı.[2]

Sırbistan İstanbul'dan çok uzakta bulunduğundan, Osmanlı Hükümeti orada düzeni sağlamakta âciz kalmıştı. Osmanlı'nın Sırbistan'da kanunnamelerle kurmuş olduğu hakça düzen giderek bozulmuş; Sırplar, kalelerde oturan yeniçeri dayılarının keyfî davranışlarıyla karşı karşıya kalmıştı.

1804 yılında, yeniçerilerin Sırbistan'da çıkardıkları olaylardan şikâyet için, bir Sırp heyeti İstanbul'a giderek Padişah'ın müdahalede bulunmasını istemiş; Sırbistan'daki yeniçeri dayıları ise Sırpların Padişah'a şikâyetlerinden öfkelenerek "knez" ismi verilen başlıca Sırp kodamanlarından birkaçını öldürmüştü (4 Şubat 1804). Bunun üzerine Sırplar, yeniçerilere karşı silahlı direnişte bulunmuş ve böylelikle, Sırp isyanı başlamıştı. Belki şu gerçeğin altını çizmek gerekir ki Sırplar, Osmanlı Padişahı'na karşı değil, Padişah'ın adına kendilerini kötü yöneten yeniçerilere karşı ayaklanmıştı.

Öte yandan, Eflak Prensi Ipsilanti'nin ajanları bütün Sırbistan'ı dolaşmakta ve bunlardan bazıları Avusturya-Macaristan'ın desteğini sağlamak istemekteydi. Ancak Ipsilanti'nin asıl amacı, dindaşları için daima iyilik yapan Rus Çarı'nın yardımını sağlamaktı. Çar Alexander (1801-1825) ise, o tarihte Babıâli'yle bir savaşa girmeyi henüz düşünmemekteydi. Alexander, Sırp isyancılarına, aralarından bir heyet seçerek doğrudan doğruya İstanbul'a

---

1 Âyan, Osmanlılarda 18. yüzyıldan bu yana illerin yönetiminde yetki kazanmış kişilere verilen addı.

2 Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, c.5, 4. basım, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1983, s.103.

göndermelerini önerdi. Gerçekten, böyle bir Sırp heyeti 1805 Haziran'ında İstanbul'a gitmiş; ancak Sırp istekleri Babıâli tarafından reddedilmişti.

I. Alexander
Rus Çarı
(1801-1825)

Rusya'nın 1806 yılında Eflak ile Boğdan'ı işgal etmesiyle, Rusya ile Osmanlı Devleti arasında savaş başlamıştı. Rus Çarı, Sırp asilerine, Osmanlılara karşı birlikte savaşmak için anlaşma önerisinde bulundu. Rusya'nın Sırp asilerine yardımıyla isyanların yeni bir aşaması başlamış oluyordu.[3]

Bu arada Avusturya-Macaristan, Sırplarla iyi ilişkiler sürdürüyordu. Sırp gönüllüleri, sürekli olarak Avusturya-Macaristan sınırlarındaki bölgelerden takviye alıyordu. Avusturya-Macaristan tarafından Sırp isyancılara erzak ve diğer yardımların yapıldığı söylentileri üzerine, 1805 yılı sonunda Fransa'ya atanan Osmanlı Elçisi Seyyit Abdürrahim Muhip Efendi, Paris'e giderken Viyana'ya da uğramış ve Avusturya-Macaristan Başbakanı'yla görüşerek şikâyette bulunmuştu. Başbakan, şu sözlerle Osmanlı Elçisi'nden özür diledi:

> "Sırp asilerine, Avusturya tarafında bulunan Sırplar tarafından erzak verildiğini biz dahi duyduk ve yasakladık, bu defa yine tembih ederiz."[4]

Avusturya-Macaristan, Rusya'nın koruması altında bir Sırp devletinin kurulmasına kesinlikle karşıydı. Bundan böyle Sırbis-

---

3 Rusya, Sırbistan ile Karadağ halklarının yanı sıra, Akdeniz kıyılarında ve adalarda yerleşik halkları da Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanmaya özendirmekteydi.

4 Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, c.4, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1984, s.1992-1993.

tan, Osmanlı Devleti'nin yalnızca bir iç sorunu olmaktan çıkarak, Rusya ve Avusturya-Macaristan arasında da bir anlaşmazlık konusu olmaya başlayacaktı. Fransa ise, Avusturya-Macaristan ile Rusya'nın Sırp ayaklanmasına karışmasını Osmanlı Devleti'nin içişlerine müdahale olarak algılamakta ve buna karşı çıkmaktaydı. Öte yandan Osmanlı Devleti, Avusturya-Macaristan ile Rusya'nın Sırp ayaklanmasına karışarak Sırplara bağımsızlık verilmesi talebini reddetmişti.[5]

Sırp isyancıların başı olan Kara Yorgi, Rusya'nın kışkırtmasıyla, Sırplara tam bağımsızlık verilmesini istemekte ve Babıâli'nin Sırbistan'a tam bağımsızlık tanımadığı sürece silahı bırakmayacağını dile getirmekteydi.[6] Kara Yorgi Aralık 1808'de, kendini bütün Sırpların başkanı ilan ettirerek Sırp monarşisini kurdu. Sırplar, Avusturya-Macaristan'ın yanlarında yer almasını istemekteydi; ancak Avusturya-Macaristan Başbakanı Metternich, Sırbistan'ın Osmanlılarda kalmasından yanaydı.

Kara Yorgi
Sırp İsyancıların Lideri
(1804-1813)

1809-1812 yıllarında cereyan eden Osmanlı-Rus Savaşı sonunda imzalanan 1812 tarihli Bükreş Barış Antlaşması'yla, Osmanlı Devleti'nin Sırbistan'a bazı ayrıcalıklar tanıması kabul edilmişti.[7] Bu, Osmanlı'nın ulusçuluk hareketleri karşısında verdiği ilk ödün olmaktaydı.

Avusturya-Macaristan'ın, kendi sınırlarına yakın Rusya'ya bağlı bir Sırbistan'ın kurulmasına karşı çıkması ve Rusya'nın, Fransa'yla büyük bir savaşa girmesi (1812 Na-

---

5 *Age*, s.2010.
6 *Age*, s.1976.
7 Bu antlaşmayla Sırplar, içişlerinde serbest olacaktı.

poléon'un Moskova Seferi), Bükreş Antlaşması'nın Sırplara ilişkin maddesinin uygulanmamasına yol açtı. Hurşit Paşa komutası altındaki Osmanlı orduları, Kara Yorgi'nin kuvvetlerini yenerek 7 Kasım 1813 tarihinde Belgrad'ı almayı başarmış ve böylelikle Sırbistan'ın büyük bir kısmı itaat altına alınmıştı.

Sırplar, 1814'te toplanan Viyana Kongresi'ne bir heyet göndererek, Avrupa devletlerinin lehlerine müdahalesini istedi; ancak Kongre'yi etkisi altına alan Avusturya-Macaristan Başbakanı Metternich, bağımsız ve özerk bir Sırbistan'a karşı durmaktaydı.

Sırplar, Miloş Obrenoviç liderliğinde Temmuz 1815'te yeniden ayaklanmıştı. Ancak Obrenoviç, kendi denetiminde bütün Sırbistan'ı birleştirip Osmanlılara bağlı kalmak istediğinden, bu gerçek bir bağımsızlık hareketi sayılamazdı. Fransa'nın Rus seferinde ağır bir yenilgiye uğraması ve Napoléon'un Avrupa için artık bir tehlike olmaktan çıkması Rusya'nın, Sırp isyanına daha hararetli bir biçimde eğilmesine olanak sağlamıştı. Rus müdahalesinden çekinen Osmanlı Devleti ise, Obrenoviç'i "baş knez" olarak tanıdı ve Kuzey Sırbistan'a bazı ayrıcalıklar tanımayı kabul etti.[8] Böylelikle Sırbistan, ayrıcalıklı bir prenslik durumuna getirilmişti (1816). Osmanlı Devleti, ilk kez Hıristiyan reayanın ayaklanması karşısında boyun eğmekteydi. Bu da, ulusçuluk düşüncesinin artık Osmanlı Devleti'nin sınırları içerisine girmiş olduğunu göstermekteydi.

Sırp ayaklanması sonucunda, o zamana değin "asi" olarak sayılan Sırplar, bundan böyle "ulus" olarak tanınmaya başlandı.

Sırplara verilen özerklik, daha sonra Rusya'yla yapılan Akkerman (7 Ekim 1826) ve Edirne (14 Ağustos 1829) Antlaşmalarıyla onaylanmıştı. Eylül 1830'da verilen bir "senet"le Miloş Obrenoviç'in soyuna verasetle geçen özerk bir Sırbistan'ın kurulmuş olduğu resmen kesinlik kazanmaktaydı.

---

8 Halk tarafından seçilen 12 knez, öteki knezleri seçecek, adalet dağıtacak ve vergi toplayacaktı. Sırplar, kilise ve okulları için de ayrıcalıklar elde ediyordu.

Mayıs 1833'te, özerk Sırbistan'ın yeni sınırları Babıâli tarafından tanındı. Özerk Sırbistan; Kraina, Timok, Parakin, Kurşevaz, Stravlaşka ve Drina'yı içine alıyordu. Miloş Obrenoviç, 1835'te Sultan Mahmut'un daveti üzerine değerli armağanlarla İstanbul'a gitmiş ve Babıâli'den kendine özgü bir bayrak taşıma hakkını ve diğer bazı ayrıcalıkları elde etmişti.

Miloş Obrenoviç
Sırp Beyi
(1815-1839 ve 1858-1860)

TUNA BEYLİKLERİ'NDEKİ AYAKLANMALAR (1821)

Tuna Beylikleri'nden Eflak (Valaşya) Tuna ile Karpatlar arasında, Boğdan da (Moldavya) Tuna ile Karadeniz arasında kalan ovalık bölgelere verilmiş olan isimlerdi. Osmanlı belgelerinde Eflak ile Boğdan'dan "memleketeyn" diye de söz edilmektedir.

Eflak, 14. yüzyılın sonlarında, Boğdan ise 15. yüzyılın ilk yıllarında Osmanlı İmparatorluğu'nun hükümranlığı altına girmiş ve bunlar, ayrıcalıklı birer beylik konumunda imparatorluğa bağlanmıştı. Her iki beylikte de voyvodalar (prensler) yerli aristokrat ailelerden gelmekteydi.

18. yüzyılda Rusya'nın Balkanlar'da nüfuzunun artması sonucunda Eflak ile Boğdan voyvodaları, bir yandan Rusya'yla öte yandan da Avrupa devletleriyle ilişkilere girmeye başlamıştı. Bunun üzerine Osmanlı Devleti, yerli voyvodalara güveni kalmaması nedeniyle, yeni voyvodaları İstanbul'un Fenerli Rum aileleri arasından seçmeyi yeğledi. Ancak Rum voyvodaları, Eflak ile Boğdan halkını soymaya başlamış ve halkın güvenini yitirmişti. Bu durumda Osmanlı Devleti sık sık voyvoda değiştirmek zorunda kalmakta ve Eflak ile Boğdan halkı iyi bir biçimde yönetilememekteydi.

19. yüzyılın ilk yarısında Rusya, Eflak ile Boğdan'ı kendi topraklarına katmayı; bu gerçekleşmediği takdirde ise, bu iki beyliği kendi himayesi altına almayı amaçlamaktaydı. 1806'da Osmanlı Devleti Rusya'ya açıktan açığa taraftar olan Eflak ile Boğdan voyvodalarını değiştirince, Rusya Osmanlı Devleti'ne savaş açtı. 1806 Ekim'inde Rus orduları Dinyester Nehri'ni geçerek Eflak ile Boğdan'ı işgal ettiler. Ancak Çar, Eflak ile Boğdan'ı işgal etmekle, bu toprakları hiçbir zaman Rusya'ya katmak niyetinde olmadığını açıkladı. 1809 tarihinde yeniden başlayan Osmanlı-Rus Savaşı sonucunda Rusya, Osmanlı Devleti'yle imzaladığı 1812 tarihli Bükreş Antlaşması'yla, Eflak ile Boğdan'ı Osmanlı Devleti'ne geri vermekte; Boğdan'ın Besarabya bölgesini (Boğdan'ın doğusu) topraklarına katmakta ve Eflak ile Boğdan'ın koruyucusu konumunu korumaktaydı. Bu antlaşmayla ayrıca, 1774 tarihli Küçük Kaynarca Antlaşması'nda yer aldığı üzere, Padişah'ın Beylikler'i yöneten Hıristiyan hospodarları (beyler) yedi yıl süreyle ataması koşulu kesinleştirilmiş ve bu da Beylikler'e daha fazla özgürlük getirmişti.

Alexander Ipsilanti
Tuna Beylikleri'ndeki
Ayaklanmaların Başı
(1821)

Tuna Beylikleri'ndeki ayaklanmaların başı olan Alexander Ipsilanti, 6 Mart 1821 tarihinde Beylikler'i istila ederek halka Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanma çağrısında bulundu.[9] Bu ayaklanmaya 1812 tarihli Bükreş Ant-

9 Alexander Ipsilanti, Rus Çarı'nın yaverlerinden olan Fenerli bir Rumdu. Ipsilanti, Osmanlı Devleti'ne bağlı halklar arasında ulusçuluk düşüncesini özendirmek ve güçlendirmek amacıyla kurulmuş olan "Filiki Etairia" isimli örgütün de başkanıydı.

laşması uyarınca, Osmanlı Devleti'nin Rusya'nın onayı olmadan asker göndererek müdahalede bulunmayacağı hesaba katılmakta; ayrıca, Bulgarlar ile Sırpların da ayaklanmaya katılacakları umulmaktaydı.

Alexander Ipsilanti, Rus Çarı Alexander'dan yardım istemiş; ancak Çar, bu çağrıya olumlu yaklaşmamıştı. Hatta Alexander, Metternich'e, Tuna Beylikleri'ndeki ayaklanmanın Kutsal İttifak'ın dayandığı Hıristiyan ilkelerin uygulanmasını önlemek ümidiyle gerçekleştirilen yeni bir yangından başka bir şey olmadığını da bildirmişti.[10]

Çar, Ipsilanti başkanlığındaki isyancılara yasal hükümdarları olan Osmanlı Padişahı'nın buyruğu altına dönmelerini emretmiş; Rusya'nın bu tutumu, Tuna Beylikleri'ndeki ayaklanmaların başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olmuştu. Rusya, Büyük Güçler arasında gerçekleştirilmiş olan "Beşli İttifak"ın (Avusturya-Macaristan, Rusya, İngiltere, Fransa ve Prusya) onayı olmadan, Tuna Beylikleri'ndeki ayaklanmalara müdahalede bulunmama kararı almıştı.

Tuna Beylikleri'ndeki ayaklanma, Beylikler'in halklarının, Osmanlılardan çok kendilerini yöneten Fenerli Rumlardan hoşnut olmaması ve Ipsilanti'nin başlattığı ayaklanmaya katılmaya istekli olmaması nedenleriyle başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Osmanlı askerleri, Haziran 1821 sonlarında Beylikler'i yeniden işgal ettiler ve Ipsilanti'nin güçlerini yenilgiye uğrattılar. Ipsilanti ise, Avusturya-Macaristan topraklarına sığındı. Eflak ile Boğdan'da Osmanlı Padişahı'nın hükümranlığı yeniden sağlanmış ve Fenerli Rumların yönetimine son verilmişti. Öte yandan hospodarlar, önde gelen Romenler arasından seçilmeye başlanmış ve bu da, bu Beylikler'i tam bağımsızlıklarına bir adım daha yaklaştırmıştı.

İngiltere ile Avusturya-Macaristan, 1822 yılı başlarında Babıâli'den şu isteklerde bulunmaktaydı: Osmanlı Hükümeti, Rus-

---

10 Charles K. Webster, *The Foreign Policy of Castlereagh 1815-1822*, G. Bell and Sons Ltd., London, 1925, s.558-359.

ya'nın istekleri doğrultusunda Tuna Beylikleri'ni tümüyle boşaltmalı; Beylikler'in yönetimini, yerli ve Rum asıllı olmasalar bile, yeni hospodarlara teslim etmeli ve Beylikler'e ilişkin olarak Rus temsilcileriyle yeniden görüşmelere başlamalıydı. Babıâli, 28 Şubat 1822 tarihli bir notayla, İngiliz-Avusturya isteğini kesin bir dille reddetti. İngiliz Hükümeti'nin 30 Mart tarihli yeni notasına Babıâli'nin verdiği yanıtta ise, ancak güvenliğin ve düzenin yeniden kurulmasından sonra, Tuna Beylikleri'nin Osmanlı kıtaları tarafından boşaltılmasının mümkün olabileceği belirtilmekteydi.

Rus Çarı, Avusturya-Macaristan İmparatoru'nu, Babıâli'ye bir ültimatom vermeye razı edebileceğini düşünüyordu. Bu takdirde Osmanlı Hükümeti, Hıristiyan uyruklarının antlaşmalar gereğince koruyucusu durumunda olan Rusya'yla yeniden görüşmelere girişmek zorunluluğunu duyabilecekti. Çar ayrıca, Avusturya-Macaristan İmparatoru'ndan, Osmanlı Devleti'nin buna yanaşmaması durumunda, İstanbul'daki elçisini geri çekmek ve Osmanlı'ya karşı Rusya'nın açacağı olası bir savaşı onaylayarak buna kesinlikle engel olmamak sözünü koparabileceğini ümit ediyordu. Gerçekten de İmparator I. Franz, Osmanlılar ile Ruslar arasında silahlı bir çatışma gerçekleştiği takdirde İstanbul'da temsilci bulundurmak istemeyeceği sözünü verdi.[11]

Öte yandan Rusya, Prusya'yla da ayrı bir protokol imzalamayı başarmıştı. Buna göre Prusya Hükümeti, uzun süreden beri dostluk ilişkileri sürdürdüğü Babıâli nezdinde Rus çıkarlarını destekleyecekti. Babıâli'den istenecek ödünler şunlardı: Tuna Beylikleri'nin tamamıyla boşaltılması, Rum soyundan kaymakamların atanması, Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yaşayan Hıristiyanlara yeni ayrıcalıklar tanınması konusunda görüşmelerde bulunmak üzere temsilciler gönderilmesi. Babıâli ayrıca, açık olarak üzüntülerini dile getirecek ve daha uygun koşullar sağlanır sağlanmaz yeni reformlar yapmak sorumluluğunu üstlenecekti.[12]

---

11 N. Yorga, *Büyük Osmanlı Tarihi*, c.9, çev. B. Sıtkı Baykal, Gündoğdu Matbaası, İstanbul, 1992, s.328.

12 *Age*, s.277-278.

Tuna Beylikleri'ndeki ayaklanmanın Yunan halkının Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanmasında hiçbir etkisi olmamış; ancak bu ayaklanma, gelecekte Romen birliği ile bağımsızlığının gerçekleştirilmesine yol açacak olan ulusal bir hareketin doğmasına neden olmuştu.

YUNAN AYAKLANMASI (1821-1827) VE OSMANLI-RUS SAVAŞI (1827-1829)

19. yüzyılın ilk yarısında gerçekleşen Yunan bağımsızlık savaşının Osmanlı Devleti artık tek başına üstesinden gelemeyecek; bu ayaklanmayı, ancak Mısır Valisi'nin ve Avrupalı devletlerin yardımlarıyla bastırabilecek fakat isyanın sonucunda bağımsız bir Yunan devletinin kurulmasını engelleyemeyecekti. Yunan ayaklanması, Osmanlı Devleti'nin parçalanma sürecinin başlangıcını oluşturmuş; bunu izleyen diğer ayaklanmalarda ve savaşlarda Osmanlı askeri gücünün çöküşü sonucunda, bir zamanlar bütün devletlerin korku kaynağı olan bu yüce imparatorluk 20. yüzyılın başında tarih sahnesinden silinmişti.

Yunan Ayaklanması (1821)

1821 yılında Osmanlı Devleti'nin hükümranlığına karşı ayaklanan ve Avrupa'daki ulusçuluk hareketlerinden etkilenen Yunan halkının amacı yeni bir devlet yaratmaktı. Mora'daki Yunan ayaklanmasını hazırlayan ve yöneten, 1814'te üç Yunan tüccarı tarafından Odessa'da kurulmuş olan "Filiki Etairia" isimli gizli bir kuruluştu. Bu kuruluşun gerçek amacı, İstanbul'daki Rum Patriği'nin

liderliği altında ve İstanbul başkent olmak üzere, eski Bizans İmparatorluğu'nu yeniden kurmaktı. Etairia'nın üyeleri arasında Rus subayları da bulunmaktaydı; örgütün lideri Rus Çarı'nın yaverlerinden Fenerli bir Rum olan Alexander Ipsilanti'ydi. 22 Şubat 1821'de Alexander Ipsilanti, Yunan halkının azınlıkta olduğu Boğdan'da isyan hareketini başlattı. Ipsilanti, Eflak ile Boğdan'dan (Tuna Beylikleri) harekete geçilmesini uygun görmüştü, çünkü bu yolla Rusya'nın yardımını sağlamayı ve ayaklanmaya Romenleri, Sırpları ve Bulgarları da katarak, bu hareketi bir Balkan ayaklanmasına dönüştürmeyi hedeflemekteydi. Osmanlı Hükümeti, ayaklanan liderlerin çoğunun Rus uyruklu olduğunu ileri sürmekteydi.[13]

1821 yılında Osmanlı Devleti, Yanya Valisi Tepedelenli Ali Paşa'nın ayaklanmasıyla uğraşmaktaydı. 1788'den beri Yanya Valisi olan Tepedelenli Ali Paşa, bölgedeki ayrılıkçı Rum faaliyetleri için engel oluşturuyordu. Ayrılıkçı Rum hareketlerinin Tepedelenli Ali Paşa ve adamları tarafından engellenmeye başlanması, bu durumdan rahatsız olan Saray'a yakın Rumları harekete geçirmiş ve Tepedelenli Ali Paşa aleyhinde yalan ve iftira kampanyası başlatılmıştı. Babıâli, Ali Paşa'yı isyancı ilan etti, Osmanlı askerleri Yanya topraklarını işgal ettiler ve Ali Paşa Ağustos 1820'de Yanya'da kuşatma altına alındı. Bir yıl sonra Ali Paşa, Padişah'ın kendisini bağışlayacağını sanarak teslim olmuş; ancak Yanya'daki bölge komutanı Hurşit Ahmet Paşa, Ali Paşa'yı 24 Ocak 1822'de öldürmüştü.

Tepedelenli Ali Paşa'nın isyanından yararlanan Alexander Ipsilanti, 6 Mart 1821'de Eflak ile Boğdan'daki Romen halklarını ayaklandırmak amacıyla, Rusya'da kurduğu bir Yunan birliğinin başında Rusya ile Osmanlı Devleti arasındaki sınırı oluşturan Prut Nehri'ni geçerek Boğdan'a girdi. Öte yandan Boğdanlı kiralık bir asker olan Tudor Vladimirescu da, Filiki Etairia'yla aynı zamanda

---

13 H. Şükrü Ilıcak, "The Revolt of Alexandros Ipsilantis and the Fate of the Fanariots in Ottoman Documents", ed. Petros Pizanias, *The Greek Revolution of 1821: A European Event*, The Isis Press, İstanbul, 2011, s.228.

isyana kalkışmıştı.[14] Ancak, Eflak ile Boğdan'da kötü yönetimin sorumlusu Osmanlılardan çok uzun yıllar bölgeyi yöneten Fenerli Rum hospodarları (beyleri) olduğundan, Ipsilanti'nin ayaklanma çağrısına katılan olmadı.[15]

6 Mart'ta Prut Nehri'ni geçen Ipsilanti, Boğdan'ın başkenti olan Yaş şehrini zapt etmiş ve böylelikle Yunan ayaklanmasını tetiklemişti. 25 Mart 1821'de Mora'daki ayaklanma başladı. Mora'da ayaklanan Yunanlar bağımsızlıkları için savaşmaktaydı. Mora'daki ayaklanmanın Boğdan'daki ayaklanmadan farkı, Mora'daki ayaklanmaya halkın tamamının katılmış olmasıydı. Mora isyanı ulusal bir nitelik taşımaktaydı. Yunanlar, Avrupalı devletlerin nezdinde "asi" olarak değil, kendi varlığı ve siyasal bağımsızlığı için savaşan gerçek bir ulus olarak sayılmayı istiyordu.

25 Mart 1821'de Patras Piskoposu Germanos, Agia Lavra isimli manastırda Kuzey Mora'da Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanmayı başlatmıştı. İşte Yunan ayaklanmasını başlatan olay buydu.[16]

Mora'daki ayaklanmanın başı, kardeşi Alexander tarafından Mora'nın askeri lideri olarak atanan Dimitrios Ipsilanti'ydi. Osmanlı Hükümeti, Yunan ayaklanmasını büyük bir şaşkınlıkla karşılamıştı, çünkü Padişah II. Mahmut, Yunan uyruklarının kendi başlarına bir ayaklanmaya kalkışamayacakları görüşündeydi. Osmanlı Hükümeti, Yunan ayaklanmasının arkasında Filiki Etairia örgütünün bulunduğunu tahmin edememişti.[17] II. Mahmut, Rusların bu ayaklanmanın arkasında olduğunu düşünmekte ve Rusların yardımı olmaksızın Yunanların böyle bir ayaklanmaya girişemeyeceğini öne sürmekteydi.[18]

---

14 Napolyon Savaşları sırasında Rusların hizmetinde olan Vladimirescu, Boğdan'da bir Rus subayı olarak hareket özgürlüğüne sahipti.

15 1711'den önce Eflak ile Boğdan'da yöneticilik yapan ve bölgenin yerlisi olan soylulara "voyvoda" denilmekteyken, bu tarihten sonra Osmanlıların Eflak ile Boğdan'a atadıkları Fenerli beylere "hospodar" denilmeye başlanmıştı.

16 Douglas Dakin, *The Greek Struggle for Independence, 1821-1833*, University of California Press, California, 1973, s.59.

17 Ilıcak, *age*, s.225-226.

18 *Age*, s.227.

Yunan ayaklanması, Müslüman halkın sığındıkları kentler ile kaleler civarında yoğunlaşmış; ayaklanma sırasında Mora'daki kaleler teker teker isyancıların ellerine geçmiş ve Yunanlar, bu kalelerde yaşayan Müslüman Osmanlı halkını katlederek mallarını yağmalamıştı.[19] Mora'daki ayaklanmada 40.000 Osmanlı askerinin 15.000'i kaybolmuştu. Ayaklanma 15 Nisan'da Spetses, 18 Nisan'da Ipsara (Psara) ve 28 Nisan'da da Idra Adalarına yayıldı. Samos Adası da ayaklanmaya katılmıştı. Öte yandan 16 Nisan'da Doğu Yunanistan'daki bazı köylerin Hıristiyan Arnavut liderleri, Osmanlılara karşı ayaklanmış ve Salone (Salona), Livadiye (Livadia) ile Tal antik kentlerini ele geçirmişti.

II. Mahmut'a göre Yunan ayaklanması, İslam ile Hıristiyanlık arasında bir savaştı ve Yunanlar, Müslümanları ezmek amacıyla bu ayaklanmaya kalkışmıştı.[20]

II. Mahmut, Yunan ayaklanmasında suçlu görülenlerin cezalandırılmasını emretmiş; İstanbul Patriği Gregorius da, ayaklanmada parmağı olduğu anlaşıldığından 22 Nisan 1821'de resmi elbiseleriyle asılmıştı.

Mora'da ise, Ocak ve Aralık 1822'de toplanan iki millet meclisinde Yunanistan'ın bağımsızlığı ve yeni anayasası ilan edildi; bir Fenerli Rum olan Alexander Mavrokordatos yeni Yunan devletinin ilk başkanı seçildi.

Yunan Ayaklanması ve Büyük Güçler (1821-1825)

Yunan ayaklanması duyulduğunda, Kutsal İttifak'ın üyeleri olan Rusya, Avusturya-Macaristan ile Prusya hükümdarları, Fransa ve İngiltere temsilcileriyle birlikte 26 Ocak-12 Mayıs 1821 tarihlerinde yapılan Laibach Kongresi'nde toplantı halindeydi. Bu kongrenin amacı, İspanya ile Piyemonte'de yer alan ulusçu nite-

---

19 26 Mart-22 Nisan 1821 tarihlerinde Mora'da 10.000-15.000 Osmanlı'nın öldürüldüğü kaydedilmektedir. Bkz. *Türkiye Tarihi (Osmanlı Devleti, 1600-1908)*, c.3, yay. yön. Sina Akşin, Cem Yayınevi, İstanbul, 1988, s.101.

20 Ilıcak, *age*, s.231.

likteki ayaklanmaların bastırılmasıydı. Öte yandan Çar I. Alexander, kendisinin desteğine sahip olduğunu iddia eden Ipsilanti'nin davranışından ve Osmanlı Padişahı'nın Patrik'i asmasından çok tedirgin olmuştu. Çar, Ipsilanti'yi tanımadığını ilan etti. Alexander, Patrik'i asan Padişah'ı da protesto etmiş, İstanbul'daki büyükelçisini geri çekmiş, ancak Yunanların çıkarlarını savunmak için hiçbir harekette bulunmamıştı.[21]

Laibach'ta bir araya gelen hükümdarlar, 12 Mayıs'ta, Yunan ayaklanmasını şiddetle kınayan bir bildiriye imza attılar. 1821 yılında Büyük Güçlerin başlıca kaygısı, Rusya ile Osmanlı Devleti arasında bir savaşın patlak vermesini engelleyebilmekti. Bunun için Osmanlı Padişahı'nın, en kısa zamanda ayaklanan uyrukları arasında düzeni yeniden kurmada başarılı olması isteniyordu.

Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanan Yunanlar, Rusya'nın kendilerine destek vereceğinden emindi; çünkü Çar, Yunan halkını koruyuculuğu altına alacağından açıkça söz etmiş; ancak, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Başbakanı Prens Klemens von Metternich'in etkisi altında kalarak bu sözünü yerine getirmemişti.[22] Rus Çarı I. Alexander, yasal hükümdarların, İspanya ile Piyemonte'de olduğu gibi her yerde isyancılara karşı birlik halinde mücadele etmeleri gerektiği görüşündeydi.

Metternich, Osmanlı Devleti'ni "komşularının en iyisi" olarak görmekte ve kendisine hiçbir sorun çıkarmayan bir devlet olarak kabul etmekteydi.[23] Bu nedenledir ki Yunan ayaklanması Metternich'in karşısına çok büyük bir sorun olarak çıkmıştı. Eğer Ruslar Yunanlara yardım amacıyla müdahalede bulunur ve Os-

---

21 C. M. Woodhouse, *The Greek War of Independence*, Hutchinson House, London, 1952, s.52.

22 Napoléon'un 19. yüzyıl başında gerçekleştirdiği savaşların sonucunda Avrupa haritasını altüst etmesi üzerine toplanan 1814/1815 Viyana Kongresi'nde, Avrupa'daki düzeni yeniden kuran kişi Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Dışişleri Bakanı ve Başbakanı Prens Klemens von Metternich olmuştu. Metternich'in başlıca ilkesi, mutlak monarşilerin Avrupa'da hükümran olması ve Avrupa düzeninin hiçbir şekilde değişikliğe uğramamasıydı.

23 G. de Bertier de Sauvigny, *Metternich and His Times*, Darton, Longman and Todd Ltd., London, 1962, s.247.

manlı Devleti'nin yıkılmasına neden olursa, Avrupa'daki güç dengesi tümüyle altüst edilmiş olacaktı.[24] En kötü olasılık ise, Balkanlar'ın ve hatta Boğazlar'ın Rusların eline geçebilmesiydi. Rus gemilerinin Akdeniz'e inmesi ve Rus ordularının doğu sınırına konuşlanması sonucunda Avusturya-Macaristan, Rus çarlarının uydusu konumuna düşebilirdi. Bu duruma düşmemek için Metternich'in önündeki seçenek, bir yandan Osmanlıları Yunanlara karşı direnmeleri konusunda özendirmek, öte yandan da Çar'ı, Yunanların, kendilerini yöneten hükümdara karşı isyan eden bir konumda olduklarına ikna edebilmekti.[25]

Metternich 1821 yılında, Yunan ayaklanmasına ilişkin olarak şöyle yazmaktaydı:

"Doğu'da belki de fazla kaygılanacak bir durum yoktur. Doğu sınırlarımızın ötesinde üç yüz, dört yüz bin kişinin asılması ve boğulması çok önemli sayılmaz. Türkler Yunanları yutmakta, Yunanlar da Türklerin başlarını kopartmaktadır."[26]

Prens Klemens von Metternich Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Dışişleri Bakanı ve Başbakanı (1809-1848)

Görülüyor ki 19. yüzyılın başında Osmanlı Devleti, artık Avusturya-Macaristan için fazla bir önem taşımamaktaydı. Diğer Avrupa devletleri açısından da durum bundan farklı değildi.

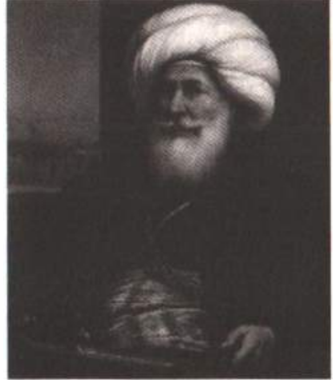
24 1815-1848 yıllarında Büyük Güçler, Avrupa'da statükonun korunmasına öncelik vermekteydi.

25 *Europe's Balance of Power (1815-1848)*, ed. Alan Sked, The Macmillan Press Ltd., London, 1979, s.7.

26 Paul W. Schroeder, *Metternich's Diplomacy at its Zenith, 1820-1823*, University of Texas Press, Austin, 1962, s.167.

Avusturyalı tarihçi Prokesch-Osten, Osmanlı Devleti'nin Yunanları yönetmesinin "yasal" olmadığını, çünkü Hıristiyan bir halkın Hıristiyan olmayan bir devletin uyruğu olamayacağını ve Osmanlı Devleti'nin Hıristiyan halkları yönetme hakkını fetihler sonucunda ele geçirdiğini ileri sürmekteydi. Prokesch-Osten'e göre Yunan ayaklanması, Yunan halkından güç kullanmak yoluyla gasp edilen hakkın geri alınması nedeniyle gerçekleşmişti. Bu durumda, Tanrı'ya ve vicdanlarına inanan Avrupalı hükümdarların ezenin karşısında ve ezilenin yanında yer alması bir görev sayılmalıydı.[27] Oysa Avusturya-Macaristan Hükümeti, Yunan ayaklanmasını, topraklarını fetheden Osmanlılara karşı haklı bir tepki olarak algılamak yerine, bu isyancıları cezalandırılmaları gereken kişiler olarak değerlendirmekteydi.[28] Prokesch-Osten'e göre Avusturya-Macaristan, Yunan ayaklanmasının nihaî amacının bütün monarşilerin yıkılması olduğuna ikna olmuştu.

11 Temmuz 1821'de Rus Çarı I. Alexander, Avusturya-Macaristan İmparatoru I. Franz'a, önlerinde iki seçeneğin bulunduğunu; bunlardan birinin Babıâli'nin zafer kazanması ve bir Hıristiyan halkın yok edilmesi, ötekinin ise devrimin zafer kazanması olduğunu yazmıştı.[29] Alexander ayrıca, Rusya'nın, dindaşları olan Yunan halkının yok edilmesine tarafsız kalamayacağını ve kendisine Yunanları koruma hakkını tanımış olan antlaşmaları göz ardı edeme-

Mehmet Ali Paşa
Mısır Valisi
(1805-1841)

27 Mendelssohn-Bartholdy, "Die orientalische Politik des Fürsten Metternich", *Historische Zeitschrift*, 18. Band, München, 1867, s.46.
28 *Age*, s.46-51.
29 *Age*, s.55.

yeceğini bildirmişti.[30] Rusya, ancak tartışılmaz olan haklarını savunmak ve yükümlülüklerini yerine getirebilmek amacıyla silaha sarılacaktı. Böyle bir savaş bir Avrupa savaşı niteliğini taşıyacağı için Çar, önceden bu konuda müttefikleriyle anlaşmayı öngörmekteydi.

Lord Castlereagh (Robert Stewart)
Büyük Britanya İmparatorluğu
Dışişleri Bakanı
(1812-1822)

22 Ağustos'ta Alexander'a cevap yazan Avusturya-Macaristan İmparatoru, Metternich'in görüşlerine sıkı sıkıya bağlı kalarak, Laibach Kongresi'nde devrimci hareketlere karşı Avrupalı hükümdarlar arasında akdedilmiş olan birliğe atıfta bulunmuş ve bu birliğin ne olursa olsun sürdürülmesinden yana olduğunu belirtmişti. I. Franz, Osmanlı Devleti'nin Avrupa'dan sürülmesinin ve bir Yunan Krallığı kurulmasının karşısında olduğunu ileri sürerek, Yunan ayaklanmasının başarı kazanmasının krallıkları açısından bir yenilgi sayılacağını ve hükümdarlar arasındaki birliğe zarar vereceğini savunmaktaydı.

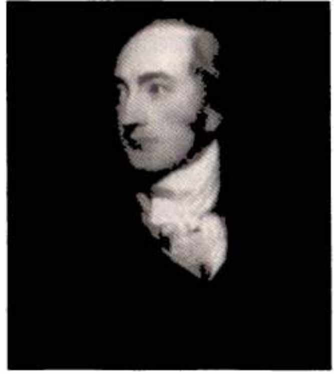
Kasım 1822 tarihinde toplanan Verona Kongresi'nde "Mora işi, Osmanlı Devleti'nin iç işidir" denilmiş, başka devletlerin bu soruna karışmaya yetkili olmadıklarına karar verilmiş ve bu karar İngiltere aracılığıyla Osmanlı Devleti'ne bildirilmişti. Ancak, İngiltere'de Lord Castlereagh'in ölümü üzerine[31] 1822 yılında Dışişleri Bakanlığı'nın başına getirilen George Canning (1822-1827), Yunan

---

30 Rus Çarı I. Alexander, Laibach Kongresi'ndeki görüşlerini yadsıyan bir tutum benimsemişti.

31 Dışişleri Bakanı Castlereagh'in döneminde (1812-1822) İngiltere, Osmanlı Devleti'nin korunmasından yana bir politika izlemiş ve Yunan ayaklanmasının karşısında bir tutum benimsemişti.

halkının yanında olan bir tutum benimsemiş ve Yunan isyancılarını "asi" değil "savaşçı" olarak nitelendirmişti.[32] Bunun sonucunda Yunan sorununa ilişkin olarak, Avrupa'da Osmanlı aleyhine bir tutum değişikliği söz konusu olmuş ve Avrupa devletlerinin bu yeni tutumu Yunanları büyük ölçüde cesaretlendirmişti. Metternich'in, Canning'i "deli, kaçık" diye nitelendirmesi ve küçük düşürmeye uğraşması ise etkili olmamıştı. Metternich, Canning'i bir devlet adamı olarak görmemekte; onu yalnızca bir hatip ve politika alanında bir cahil olarak değerlendirmekteydi.[33]

George Canning
Büyük Britanya İmparatorluğu
Dışişleri Bakanı
(1822-1827)

Rusya Ocak 1824'te, Osmanlı hükümranlığı altında üç özerk Yunan prensliğinin kurulmasını öngörmekteydi;[34] ancak bu öneri, Rus himayeciliğinden aynı ölçüde korkan İngiltere ile Avusturya-Macaristan tarafından hiç hoş karşılanmamıştı. Bu prensliklerden birincisi Tesalya, Boiothia, Attika ile Doğu Yunanistan'ı, ikincisi önceden Venedik'e ait olan Epiros ile Akarnania'yı, üçüncüsü de Mora'yı ve Girit'i içine alacaktı.

---

32 Canning 1823 yılında, Yunanları "asi" olarak değil, Osmanlılarla savaş yapan eşit bir taraf olarak tanımıştı. İngiltere'de Yunanlara ve Yunan isyanına karşı duyulan sempati; Yunan felsefesinin, Yunan sanatının ve Yunan edebiyatının İngilizlerde uyandırdığı coşku, Canning'in Yunan sorununa ilişkin politikasını büyük ölçüde etkilemişti.

33 Mendelssohn-Bartholdy, *age*, s.64.

34 Rusya'da 1816-1822 yıllarında Dışişleri Bakanlığı görevini yürütmüş olan Yunan asıllı Kapodistrias'ın yerine, Dışişleri Bakanlığı'na 1823 yılında Kont Nesselrode getirilmişti. Nesselrode, Babıâli'ye karşı Kapodistrias'a kıyasla daha dostça bir politika izlemekteydi. Kont Nesselrode, Rusya'nın, Yunanların bağımsızlığını hiçbir zaman istemediğini açıklamıştı.

Nisan 1824'te Avusturya-Macaristan, "Yunan prenslikleri" konusundaki Rus görüşlerini kabul etmeye hazır olduğunu bildirdi. Metternich, Petersburg'daki Avusturya-Macaristan Büyükelçisi Kont Lebzeltern'e gönderdiği gizli talimatta, bu önerinin yaşama geçirilmemesi durumunda ise, Avusturya-Macaristan'ın Yunan bağımsızlığını tanıyacağını belirtmekteydi. Lebzeltern, Avusturya-Macaristan'ın, Yunan bağımsızlığını tanıyacağını bir tehdit olarak Babıâli'ye bildirdi. İşte Metternich'in Yunan ayaklanması karşısındaki tutum değişikliği, ilk kez bu sırada ortaya çıkmıştı![35]

Rusya ile Avusturya-Macaristan arasında Ocak 1825'te başlayan Petersburg görüşmelerinde Rusya, Yunan isteklerini kabule zorlamak için, Osmanlı Devleti'nin bazı vilayetlerini askerî işgal altına almak önerisinde bulunmuş; ancak Metternich, böyle bir şeye asla yanaşmak niyetinde olmadığını açıklamıştı. İngiltere dışındaki devletlerin İstanbul'daki temsilcileri ise, Osmanlı Devleti ile Yunanlar arasında bir ateşkesi gerçekleştirmek amacıyla Babıâli nezdinde ortak girişimde bulunma kararı almıştı.

Çar I. Alexander 5 Nisan 1825'te, Rus çıkarlarına engel oluşturduğu gerekçesiyle Dörtlü İttifak'ı terk etme kararı aldı.[36] Böylelikle Alexander, o zamana değin bağlı kaldığı "Avrupa" idealinden vazgeçerek,[37] Metternich'in uzun bir süredir geri plana itmede başarılı olduğu "ulusçu" Rus geleneğine dönmekteydi. Ağustos 1825'te Alexander, Avrupa'nın çıkarları için ve din ile insanlığın yasaları gereği, Yunan halkının başarıya ulaşmasına yardımcı olacağını açıkladı. Çar Alexander, Yunan sorununu, İngiltere'nin yardımıyla bir çözüme kavuşturmayı amaçlamaktaydı. Ancak 1 Aralık 1825 tarihinde Alexander'ın ölümü, onun bu tasarısını gerçekleştirmesini mümkün kılamamıştı.

---

35 1824'e değin Metternich "hükümdarların yasallığı" ilkesine sıkı sıkıya bağlı kalmıştı.

36 Dörtlü İttifak, Napoléon'dan sonra kurulan Avrupa düzenini korumak üzere, Kasım 1815'te İngiltere, Rusya, Avusturya-Macaristan ve Prusya arasında kurulmuştu.

37 Çar I. Alexander döneminde Rusya, Napoléon'un altüst ettiği Avrupa'yı yeniden biçimlendirmek üzere, diğer Büyük Güçlerle birlikte "Avrupa Uyumu"nun bir parçası olmuştu.

Yunan Ayaklanması ve Büyük Güçler (1825-1826)

I. Alexander'ın ölümü üzerine Rus tahtına çıkan I. Nikola (1825-1855), kendi hükümetine karşı olmadığı sürece ayaklanmalara karşı değildi; ancak Nikola, Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanan Yunanlara bir yakınlık duymamaktaydı. Nikola, Avusturya-Macaristan'ın Petersburg'daki Büyükelçisi'yle bir görüşmesinde şunları söylemişti:

> "Rumlar, benim için nefret edilecek iğrenç bir millettir. Durum ve davranışları yalnızca suç sayılıp ayıplanamaz, yaptıkları ve işledikleri cinayettir. Onlara yasal olarak tebaası oldukları devlet aleyhine açıkça isyana cesaret etmiş tebaa gözüyle bakarım. Bağımsızlıklarını kesin olarak istemem. Bağımsızlık ve hürriyet onlara göre değildir."[38]

Çar Nikola, Osmanlı Devleti ile Yunanlar arasında yapılacak barış görüşmelerinde bütün devletler arasında görüş birliği olmasını şart koşmaktaydı; aksi takdirde, soruna yalnız başına müdahale etmek zorunda kalacağını açıklamıştı. Bu ise savaş demekti. Nikola, şöyle demekteydi:

> "Eğer müttefiklerden biri benimle birlikte gelmezse, kendi başıma harekete geçmek zorunda kalacağım; şundan emin olmalısınız ki, bunun için elimde yeterli araçlarım vardır."[39]

Padişah II. Mahmut, Yunan ayaklanmasını tek başına bastıramayacağının bilincine vararak, Ocak 1824'te Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'dan askerî yardım istemişti.[40] Girit ile Kıbrıs'ın kendisine verilmesi sözü karşılığında Mehmet Ali, oğlu İbrahim Paşa'yı 54 savaş gemisi, 16.000 asker ve 150 sahra topu taşıyan 400 ticaret

---

38 Ahmet Cevdet Paşa, *age*, s.2996.
39 Yorga, *age*, s.312.
40 Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın ordusu, Napoléon'un 1798 yılında Mısır'ı işgalinin ertesinde Batılı tarzda eğitilmiş ve silahlandırılmıştı.

gemisiyle Osmanlı'nın yardımına gönderdi. Temmuz 1824'te İskenderiye'den hareket eden İbrahim Paşa, kışı Girit'te geçirmiş ve ilkbaharda Mora'ya varmıştı. Osmanlı Devleti'nin dört yılda bastıramadığı Yunan ayaklanmasını İbrahim Paşa'nın güçleri bastırmayı başarmış[41]ve Mora asilerden temizlenmişti.

I. Nikola
Rus Çarı
(1825-1855)

Rusya'nın nüfuz alanını genişletmek sevdasında olan Çar Nikola ise, Mora ile Girit'te Mehmet Ali'nin güç kazanmasını bölgeye yönelik kendi isteklerinin gerçekleşmesi yolunda bir engel olarak görmekteydi.[42] Nikola'nın Osmanlı politikası, Osmanlı Devleti'nin yok edilmesi yerine Rusya'nın vesayeti altında korunmasıydı.[43]

Petersburg Protokolü (4 Nisan 1826)

Metternich, Yunan sorununda İngiltere ile Rusya'yı birbirinden ayırma yolunda çaba harcarken bu iki devletin giderek yakınlaşmasına tanık olmaktaydı. İşte bu yakınlaşmanın sonucunda, İngiltere ile Rusya arasında 4 Nisan 1826 tarihinde imzalanan Petersburg Protokolü ortaya çıkmıştı. Rus Çarı, ancak Rusya ile

---

41 İbrahim Paşa'nın güçleri, Mora Yarımadası'na ayak basmadan önce 1825'te Girit'i denetimleri altına almış, 22/23 Nisan 1826'da Misilonki'yi (Missolonghi), 5 Haziran 1827'de de Atina'yı ele geçirmişti.

42 Stanford J. Shaw and Ezel Kural Shaw, *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*, Vol. II: Reform, Revolution, and Republic: The Rise of Modern Turkey 1808-1975, Cambridge University Press, Cambridge, 1977, s.29.

43 Hüner Tuncer, *Metternich'in Osmanlı Politikası (1815-1848)*, Genişletilmiş 2. basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, Ocak 2013, s.63-64.

İngiltere'nin anlaşması sayesinde Osmanlı Devleti'yle barışın sağlanabileceği görüşündeydi. İngiltere Dışişleri Bakanı Canning de, İngiltere'nin, Avusturya-Macaristan ve Fransa'yla birlikte hareket edemeyeceğini açıklamıştı.[44]

Yunan sorununun çözümünde Rusya ile İngiltere başı çekmiş, Avusturya-Macaristan ise bu iki devletin aldığı kararlara uymakla yetinmişti. Lord Wellington, yeni Rus Çarı'nın tahta çıkışını tebrik etmek üzere Canning tarafından Rusya'ya gönderildi.[45] Wellington, Rusları Petersburg Protokolü'nü imzalamaya ikna etmiş ve bu protokolle İngiltere ile Rusya, Osmanlı Devleti'nin hükümranlığı altında bir Yunan devletinin kurulmasını kararlaştırmıştı. Petersburg Protokolü'yle Yunanlar bağımsızlıklarını kazanamamış; ancak, Osmanlı Padişahı'na yıllık bir vergi ödemenin karşılığında kendi içişlerini yönetme hakkını elde etmişti. Yunanistan'dan göç edecek olan Müslüman Osmanlıların mal ve mülkleri ise doğrudan doğruya Hıristiyanlara kalacaktı. Öte yandan Rusya ile İngiltere, Osmanlı Devleti aleyhine topraklarını genişletmeyi, yeni ticaret ayrıcalıkları elde etmeyi ya da tek başlarına nüfuz sağlamayı reddetmekteydi.[46]

Petersburg Protokolü, Yunanların, Babıâli'yle barıştırılmaları için İngiltere'ye başvurmaları üzerine gerçekleştirilmişti. Rus Çarı da İngiltere'nin bu önerisini kabul etti, çünkü Çar, "din, adalet ve insanlık" adına Yunanistan'da kavganın sona ermesini istemekteydi.[47] Bu protokol İngiltere Dışişleri Bakanı Canning'in kişisel başarısı olarak görülebilirdi.

Yunan ayaklanmasının Mehmet Ali Paşa'nın yardımıyla bastırılmak üzere olduğu bir sırada, Rus Çarı I. Nikola'nın savaş tehdidi üzerine Osmanlı Devleti, çok ağır koşullar içeren Akkerman Antlaşması'nı 7 Ekim 1826'da imzalamıştı. Bu antlaşma uyarın-

---

44 Mendelssohn-Bartholdy, *age*, s.65.

45 Lord Wellington, 1818-1827 yıllarında Liverpool Hükümeti üyesi, 1828-1830 ve 1834 yıllarında da İngiltere Başbakanı olarak görev yapmıştı.

46 Yorga, *age*, s.313-314.

47 *Age*, s.313.

ca Osmanlı Devleti, Sırplara bir anayasa verilmesini,[48] Eflak ile Boğdan'a Rum beyleri yerine Çar'ın onayıyla Romen beylerinin atanmasını[49] ve Osmanlı limanlarında Rus gemilerine bazı ticaret haklarının tanınmasını kabul etmekteydi. Bu antlaşma Yunan sorununa ilişkin hiçbir hüküm içermiyordu.

Londra Sözleşmesi (6 Temmuz 1827)

1827 Ocak'ında İngiltere'nin İstanbul'daki Büyükelçisi Stratford Canning,[50] Osmanlı Devleti'ne vergi vermekle yükümlü bir Yunan devletini kabule Babıâli'yi zorlamak için aracılık etmede ilk adımı atmıştı. Padişah, bunu kesin bir dille reddetti. II. Mahmut'a göre, kendisi o sırada ayaklanmış olan vilayetlerin resmen hükümdarıydı ve Padişah, kendisi ile asi tebaası arasına girmek hakkını hiçbir zaman yabancı bir hükümete vermemekte kararlıydı.

4 Nisan'da Reisülküttap Pertev Efendi,[51] 1826 Protokolü'nün Osmanlı Devleti nezdinde hiçbir değerinin olmadığını açıkladı; çünkü ne Rusya'nın ne de İngiltere'nin Padişah'a ait yerlere ilişkin kararlar vermeye hakları vardı. Pertev Efendi'ye göre 1826 Protokolü, yalnızca bir "hiç"ten ibaret değildi; bu protokol, Osmanlı Devleti'nin onuruna ve çıkarlarına karşı bir "suikast" niteliğini de taşımaktaydı.[52]

9 Haziran'da II. Mahmut, resmî bir açıklamayla görüşünü yabancı devletlere bildirdi: Kendisi bağımsız bir hükümdardı ve

---

48 Osmanlı Devleti'nin hükümranlığı altında yaşayan Sırplar, 1804-1817 yıllarında Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanmıştı. Bu ayaklanmanın sonucunda Sırbistan, 1816'da ayrıcalıklı bir prenslik durumuna getirildi. Böylelikle Osmanlı Devleti, ilk kez Hıristiyan reayanın ayaklanması karşısında boyun eğmekteydi.

49 Eflak ve Boğdan denilen Tuna Beylikleri, 1821 yılında Osmanlı'ya başkaldırmıştı.

50 Stratford Canning ya da diğer ismiyle Lord Stratford de Redcliffe, 1827 yılında ölen İngiltere Başbakanı George Canning'in kuzeniydi. Stratford Canning, 1810 yılından itibaren aralıklarla İngiltere'yi Osmanlı Devleti nezdinde büyükelçi olarak temsil etmişti. Stratford Canning'in, Osmanlı padişahları ve Babıâli üzerindeki etkisi büyük olmuştu.

51 Reisülküttap, Osmanlı Devleti'nin dış ilişkilerini yürüten makamın başındaki kişiye verilen isimdi.

52 Yorga, *age*, s.328.

Yunanlar da yasal hükümdarlarına karşı gelen asilerdi. Bir avuç haydut ile bir imparator elbette ki anlaşmalar akdedemezdi. Padişah, "Babıâli'nin yanıtı sorunun başında vermiş olduğu yanıtın daima aynısı olacaktır" demekteydi.[53]

Petersburg Protokolü'nün ardından, 6 Temmuz 1827'de Fransa, Rusya ve İngiltere'yle Londra Sözleşmesi'ni imzalamıştı. Bu sözleşmeyle İngiltere, Rusya ve Fransa, Osmanlı Devleti ile Yunanlar arasında arabuluculuk yapmayı ve taraflar arasında görüşmelerin başlatılabilmesi için ateşkesi öngörmekteydi. Bu sözleşmeyle Yunanistan'a, Osmanlı Padişahı'nın hükümranlığı altında olmak ve Osmanlı Devleti'ne her yıl belirli bir miktar vergi ödemek koşuluyla mutlak özerklik tanınmaktaydı. Yunan devletini halkın atadığı güçler yönetecekti. Yunanlar, Yunan Yarımadası'ndaki ya da adalardaki bütün Osmanlı varlıklarına el koyacak; ancak bunların sahiplerine, Osmanlı Devleti'ne ödenen vergiye ek olarak her yıl tazminat ödeyecekti. Sözleşmenin gizli maddesi uyarınca ise; bir aylık süre içinde Osmanlılar ateşkesi kabul etmediği ya da Yunanlar ateşkese uymadıkları takdirde, üç imzacı devlet, ateşkesin uygulanabilmesi amacıyla çatışmalara katılmaksızın koşulların elverdiği ölçüde her yola başvurabilecekti.

Metternich'in Yunan ayaklanmasında karşı karşıya kaldığı ikilem, bir yandan Osmanlı Padişahı'nın "yasallık" hakkını savunması, öte yandan da Yunan bağımsızlığını tanımak zorunda kalmasıydı. İngiltere, Rusya ile Fransa'nın Yunan ayaklanmasında Yunan halkının yanında yer alması üzerine, Metternich'in var olan durumu kabullenmekten ve diğer Büyük Güçlerin yanında yer almaktan başka bir seçeneği kalmıyordu.

Metternich'in görüşüne göre, Babıâli'ye önce Yunanistan'ın yönetsel özerkliği önerilmeli, Babıâli'nin bunu kabul etmemesi durumunda Yunanistan'ın tam bağımsızlığı öne sürülmeliydi. Metternich'i, kendi ilkelerine ters düştüğü için reddetmesi gere-

---

53 Prokesch-Osten, *Denkwürdigkeiten und Erinnerungen aus dem Orient*, Bd. III, Stuttgart, 1836-37, s.73.

ken bu öneriyi ileri sürmeye yönelten başlıca neden ise, Londra Sözleşmesi'nin sonucunda ortaya çıkabilecek olan genel bir savaş tehlikesiydi.[54]

Metternich, 1827 tarihli Londra Sözleşmesi'nin imzacılarını birbirinden ayırmak niyetindeydi. İngiltere Başbakanı Wellington'un, Rusya'nın, 1826 tarihli Petersburg Protokolü ile 1827 tarihli Londra Sözleşmesi'nden daha kazançlı çıktığı konusunda kuşkuları vardı. İşte Wellington'un bu kuşkularından yararlanmak isteyen Metternich, Wellington'dan Avusturya-Macaristan'a danışmadan hiçbir şey yapmama sözü almıştı. Ancak Wellington'u, bir kez seçmiş olduğu yoldan döndürmek o kadar kolay değildi. Wellington, Babıâli'yi kabule daha kolay ikna edebilmek amacıyla ve Londra Sözleşmesi'nin hükümlerine bağlı kalmak koşuluyla, Yunan halkının tam bağımsızlığını değil, yalnızca yönetsel ve ticarî bağımsızlığını istediğini açıklamıştı.

Padişah II. Mahmut, Londra Sözleşmesi'nin hükümlerini reddetti. II. Mahmut, Yunanistan'ın yüzyıllar boyunca Osmanlı Devleti'nin bir parçasını oluşturduğunu, Büyük Güçlerin "Yunan hükümeti" olarak tanımak istediklerinin ise gerçekte yasal hükümdarlarına karşı ayaklanan haydutlar ve asilerden başka bir şey olmadığını öne sürmekteydi. Padişah ayrıca, her bağımsız devletin yabancı güçlerin müdahaleleri olmaksızın, kendi uyruklarını yönetme hakkının bir devletler hukuku kuralı olduğuna Yunan sorununa karışmak isteyen devletlerin dikkatlerini çekmekteydi.[55]

Görülüyor ki, 1814-1815 Viyana Kongresi ertesinde "hükümdarların yasallığı" ilkesini savunan Büyük Güçler, uygulamada yasal hükümdara karşı ayaklanan bir halka yasallık kazandırmakta ve kendilerinin ortaya koyduğu ilkelere yine kendileri ters düşmekteydi. Kanımca Yunan sorununda Avrupalı güçlerin sergiledikleri tutum, devletlerarası ilişkilerde ilkelerin değil, devletlerin çıkarlarının ön planda tutulduğunun açık bir göstergesiydi.

---

54 Mendelssohn-Bartholdy, *age*, s.69.
55 Tuncer, *age*, s.54.

Navarin Deniz Muharebesi
(20 Ekim 1827)

Navarin Deniz Muharebesi (20 Ekim 1827)

Osmanlı Devleti; Rusya, İngiltere ile Fransa'nın Yunan asilerinin lehinde aldıkları kararları içişlerine müdahale olarak değerlendirip reddetmişti. Reis Efendi, 10 Temmuz 1827'de şöyle bir açıklamada bulundu:

> "Biz her şeyi yapmaya hazırız. Hatta toplar Sarayburnu'nda görülseler bile Padişah'ın kararı değişmeyecektir."[56]

İstanbul'daki İngiliz, Fransız ve Rus Büyükelçileri 16 Ağustos 1827'de, Babıâli'ye Yunanlarla ateşkesin sağlanmasında arabuluculuk önerisinde bulunmuş; ancak Babıâli, bu öneriyi reddetmişti. Bunun üzerine İngiltere, Fransa ve Rusya, ateşkesi ve Yunan özerkliğini zor kullanarak kabul ettirebilmek için, Navarin'de bulunan Osmanlı-Mısır donanmasını abluka altına aldı. Üç devletin amiralleri, Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa'ya bir ültimatom göndererek Osmanlı ve Mısır askerlerinin Yunanis-

56 Yorga, *age*, s.330.

tan'dan çıkmalarını istemiş; ancak bu ültimatom kabul edilmeyince, Müttefik filoları Osmanlı ve Mısır savaş gemilerini 20 Ekim 1827 tarihinde Navarin'de batırmıştı.[57] Osmanlı Devleti, ortada savaş durumu olmadığı halde yapılan bu saldırıyı ancak protesto etmekle yetindi. Üç devletin saldırısının sonucunda İslam donanması yok edilmişti.[58]

Metternich, Navarin'de Osmanlı donanmasının yakılarak yok edilmesini korkunç bir cinayet olarak görmekte; Navarin muharebesinin yalnızca Rusya'nın çıkarlarına hizmet ettiğini ve Rusya'nın, yeniçerileri ortadan kaldırarak yeni bir ordu kurma aşamasında olan Osmanlı Devleti'ne ölümcül bir darbe vurduğunu ileri sürmekteydi.[59] Navarin deniz muharebesi ertesinde Metternich, Avusturya-Macaristan'ı içine itildiği yalnızlıktan kurtarmak için Babıâli'ye, Avusturya-Macaristan'ın Osmanlı Devleti ile diğer Güçler arasında arabuluculuk yapmasını önermiş; ancak, bu öneri de etkisiz kalmıştı. Artık Metternich'in önündeki tek seçenek, değiştiremeyeceğine göre durumu olduğu gibi kabul etmek ve İngiltere, Rusya ile Fransa'nın yanında yer almaktı.[60]

24 Ekim'de Sadrazam Mehmet Selim Paşa, Yunanlarla ateşkes yapmak kararı aldı. Böylelikle Osmanlı Sadrazamı, "bütün devletler içinde samimî ve gerçek bir dost" olan Avusturya-Macaristan'ın aracılığıyla, Osmanlı Devleti'nin arasının açık bulunduğu devletlerle barışmaktan başka bir şey istemediğini dile getirmekte ve şöyle demekteydi:

---

57 İngiltere ve Fransa, böyle bir gövde gösterisinin Osmanlı Padişahı'nın ve subaylarının gözlerini korkutarak, isteklerine boyun eğmelerini sağlayacağını ve Yunanistan'ın kurtarılacağını varsaymıştı. Oysa Sultan Mahmut'un ve amirallerinin boyun eğmeye hiç niyetleri yoktu.

58 Navarin'de, 57 Osmanlı ve Mısır gemisi tümüyle tahrip edilmiş ve 8.000 denizci ile asker yaşamlarını yitirmişti.

59 1826 yılında yeniçerileri ortadan kaldırdıktan sonra II. Mahmut'un başlıca amacı, yeni bir ordunun kurulması olmuştu. Bu yeni ordunun adı "Muallem Asakir-i Mansure-i Muhammediye" yani "Muhammed'in Eğitimli Muzaffer Askerleri"ydi.

60 Mendelssohn-Bartholdy, *age*, s.66.

"Şimdiye kadar ne olmuşsa olmuştur. Bunlar olmamış sayılacak, eskisi gibi ve hiçbir değişiklik yapılmaksızın Babıâli ile büyük devletler arasında dostça ilişkiler yeniden kurulacaktır."[61]

2 Kasım'da Reis Efendi, İstanbul'daki yabancı elçilik çevirmenlerini yanına çağırtarak, Navarin'de sorumluluğu bulunan devletlerin Osmanlı Devleti'ne tazminat ödemesini ve "Navarin cinayeti"ni işlemek cüretinde bulunmuş olan devletlerin derhal Yunan sorunuyla ilgilerini kesmelerini istedi. 3 Kasım'da yabancı elçiler, İbrahim Paşa'nın sözünde durmamasının ve Osmanlı deniz askerlerinin kışkırtıcı hareketlerinin Navarin muharebesine neden olduğunu, ancak bu eylemin Padişah'a karşı bir savaş demek olmadığını sözlü olarak bildirdiler.

9 Kasım 1827'de Babıâli, Avusturya-Macaristan Büyükelçisi'ne bir nota vermiş ve Navarin muharebesini gerçekleştirmiş olan devletlerin "hakları bulunmayan iddiaları"ndan ve "düşmanca olduğu kadar hiç işitilmemiş bir suikast" niteliğindeki Navarin muharebesinden söz ederek, söz konusu devletlerden tazminat ve Yunan sorunuyla ilgilerini kesmelerini istemişti. Notada ayrıca, bu isteklerin yerine getirilmesine değin Osmanlı Devleti'nin yabancı elçilerle ilişkilerini keseceği de belirtilmişti. Osmanlı'nın bu istekleri, ayın 10'unda Navarin muharebesini gerçekleştirmiş olan devletler tarafından reddedildi.

Babıâli, ancak kendi görüşünün kabul edilmesinden sonra bir ateşkese ve asilere karşı silahlı çatışmanın sona erdirilmesine yanaşacağını açıkladı. Osmanlı Devleti, Yunanistan'ın vergi verme yükümlülüğü olan bir devlet durumuna getirilmesini, her ne pahasına olursa olsun, hatta yabancı devlet elçilerinin İstanbul'u terk edip gitmek tehditlerini gerçekleştirmeleri durumunda bile kabul etmeyecekti. Babıâli, yabancı elçilerin İstanbul'dan ayrılmalarına hiçbir şekilde engel olunmayacağını da açıklamıştı. Gerçekten de birkaç gün içinde elçiler İstanbul'dan ayrıldılar.

---

61 Prokesch-Osten, *age*, Band V, s.125-126.

Osmanlı-Rus Savaşı (1828-1829)

II. Mahmut
Osmanlı Padişahı
(1808-1839)

Navarin Deniz Muharebesi'nin ertesinde, Osmanlı Devleti ile Fransa, İngiltere ve Rusya arasındaki siyasal ilişkiler kesilmiş; Fransızlar, geçici olarak Mora'yı işgal etmiş, İngilizler de İbrahim Paşa'nın güçlerini Mora'dan Mısır'a götürmek için gemiler göndermişti. Padişah II. Mahmut 18 Aralık 1827'de, Yunanlara ve Ruslara karşı direnmek üzere bütün Müslümanları silah altına çağırdı, Boğazlar'ı yabancı gemilere kapattı ve Akkerman Antlaşması'nı feshederek, 20 Aralık 1827'de Ruslara karşı kutsal savaş ilan ettiğini duyurdu.

Çar I. Nikola ise, 6 Ocak 1828'de dış politika hedeflerini şöyle açıklamıştı: Osmanlı Padişahı, Akkerman Antlaşması uyarınca Sırplar ile Romenler için yapması gerekenlerin hiçbirini yerine getirmemişti; Rusya'nın, Sırplar ile Romenlerin yaşadıkları bölgelerdeki yasal ve doğal olan nüfuzunu tanımak istememişti ve son zamanlarda bu bölgelerde yaşayan Rus uyruklular bazı hakaretlerle karşı karşıya bırakılmıştı. Bu nedenlerden ötürü Çar, Müttefikler adına ordusunu Prut Nehri'nden geçirmeyi ve 1827 tarihli Londra Sözleşmesi hükümlerinin Babıâli tarafından yerine getirilmesine değin Tuna Beylikleri'ne el koymaya izin verilmesini istiyordu. Bu arada Müttefik devletlere düşecek görev, donanmalarıyla denizi denetlemek, hatta filolarını Çanakkale Boğazı ile Sarayburnu önlerine göndermek, Mora'da önemli yerleri zapt etmek ve İskenderiye'ye saldırmak olacaktı.

Rus Çarı; Avusturya-Macaristan'ın Petersburg'daki Büyükelçisi Kont Zichy'e, Osmanlı Devleti'ne karşı savaş açmaktan kendisini hiçbir şeyin alıkoyamayacağını, hatta Osmanlı Devleti çökse bile bundan vazgeçmeyeceğini bildirmişti.[62] Çar, öncelikle Tuna Beylikleri üzerinde kendi nüfuzunu güçlendirmek, özgür bir Sırbistan'ı yaratmak ve özellikle "İstanbul'daki dar kanal"ı gemilerine açmak istiyordu. Nikola, Yunanları asi ve iğrenç bir halk olarak nitelendiriyor, onlar için ne bir şey istemek ne de bir şey elde etmek niyetinde olduğunu dile getiriyordu. Bununla birlikte Nikola, Yunan sorununda öteki devletlerin görüşlerine katıldığını ve bu devletlerin, ayrı ayrı nedenlerle sorunun kesin çözümünü bir Helen devletinin kurulmasında gördüklerini çok iyi bildiğini ifade ediyordu.[63]

Osmanlı Devleti'yle savaşa kararlı olan ve bunu Hıristiyan Avrupa'nın bir kavgası olarak göstermek isteyen Rus Çarı, Osmanlı'nın savaş ilanından son derece hoşnut kalarak 28 Nisan 1828 tarihinde Osmanlı Devleti'ne karşı savaş açmıştı. Rusya, savaşın gerekçesi olarak Akkerman Antlaşması'nın uygulanmamış olmasını ileri sürmekteydi. Osmanlı donanmasının Navarin'de imha edilmesinin sonucunda Rusya, deniz güçleri açısından Karadeniz'de üstünlük sağlamıştı. Artık Rus Çarı I. Nikola, Rus'un ezelî düşmanı olan Osmanlı'yla uzlaşmayı değil, silahlı çatışmayı hedeflemekteydi. Rusya, Osmanlı Devleti'ne karşı savaşta İngiltere ile Fransa'nın tarafsızlıklarını da sağlamıştı.

Osmanlı-Rus Savaşı, 1828 yılında Rusların saldırılarıyla başlamıştı. Rusların hedefi, Rus askeri tarihinde ilk kez Balkan Dağları'nı aşmak ve İstanbul'a doğru yürüyüşe geçmekti. Savaş Anadolu'da ve Rumeli kıyılarında cereyan etmiş, Osmanlı kuvvetleri savunma savaşları yapmak üzere düzenlenmişti. Rusya'nın saldırısı 1828 Mayıs'ında Tuna Beylikleri'nin işgal edilmesiyle ve Brailov'un kuşatılmasıyla başladı. Çok güçsüz Osmanlı direnişi

62 Yorga, *age*, s.339.
63 Prokesch-Osten, *age*, Band V, s.215.

sayesinde, Haziran ayının başında Satunovo'da Tuna geçildi ve Tuna'nın ağzına yakın yerdeki daha küçük Osmanlı kalelerinin kuşatılması yoluna gidildi. Aynı zamanda Brailov da teslim olmuştu.

10 Temmuz'a gelindiğinde, Rus saldırı kuvvetleri Pazarcık'ta toplanmıştı. Rus güçleri 20 Temmuz'da Şumnu yakınlarına ulaştı. Rus güçlerinin savaş alanındaki üstünlüğü hemen ortaya çıkmıştı. Ruslar, Şumnu kalesini abluka altına almaya karar verdiler. Ancak, bu karar Rus harekâtının başarısızlığına neden olmuştu, çünkü çok sayıda Rus askeri ablukada kullanıldığı için, Silistre kalesinin kuşatılması başarısızlıkla sona ermişti. Öte yandan, Eylül ayının başlarında Rus takviye kuvvetlerinin bölgeye ulaşmasıyla Varna'nın ele geçirilmesine karar verilmiş ve Varna, 11 Ekim tarihinde düşmüştü.

Kafkasya'daki harekât ise, Rusların Kars'a doğru yürüyüşe geçmesiyle 26 Haziran 1828'de başladı. Kars, 5 Temmuz günü düştü. Kafkas cephesindeki Rus ordusunun komutanı İvan Paskeviç, Rus sınırının güvenliğini sağlamak için, Ahalkelek ile ardından Ahalcık'ı ele geçirmeye karar vermişti. Ahalkelek, 4 Ağustos'ta ele geçirildi ve Ahalcık, kuşatılarak 28 Ağustos'ta ele geçirildi. Kars ve Ahalcık sancaklarının düşmesiyle Kafkaslar'daki Rus harekâtı zaferle sonuçlanmıştı.

4 Mart 1829'da Kafkasya'daki çatışmalar yeniden başladı. 25 Haziran ile 2 Temmuz tarihlerindeki bir dizi muharebeden sonra Paskeviç, Osmanlı ordusunu yenilgiye uğrattı, 9 Temmuz'da da Erzurum, çatışmaya girmeksizin teslim oldu.

Öte yandan 1829 yılında Rusların Balkanlar'daki hedefleri; Silistre'nin kuşatılması, Şumnu'nun gözetim altında tutulması ve Balkanlar'ın aşılmasıydı. Osmanlı stratejisi ise, Rus güçlerinin kanatlarına karşı saldırıda bulunmaktan ibaretti.

7 Mayıs 1829'da Rus ordusu, 60.000 askerle tekrar saldırıya geçerek 12 Mayıs'ta Silistre'yi kuşatmış; II. Mahmut ise, 40.000

kişilik bir orduyu Varna'nın yardımına göndermişti. Ancak, bu ordu Ruslara yenik düştü. Bu arada Sadrazam Reşit Mehmet Paşa, Şumnu'dan ayrılarak, Varna ile Silistre yolunu kapatan Rusların merkez güçlerinin yeni kanadına saldırmaya karar vermişti. 11 Haziran'da iki tarafın kuvvetleri Kulevça'da karşı karşıya geldiler. Ruslar, bu savaşta Osmanlı ordusunu tam bir yenilgiye uğrattı. 19 Haziran'da Silistre, Ruslara teslim olmuştu. 21-23 Temmuz tarihlerinde Rus güçleri Balkanlar'ı geçtiler ve 20 Ağustos'ta Osmanlı güçlerinin çatışmadan teslim ettiği Edirne'yi işgal ettiler. 1829 yılının Ağustos ayı sonunda Ruslar, İstanbul'un birkaç mil ötesine ulaşmıştı.

1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı, Rus ordusunun kesin zaferiyle sona ermişti. Savaşın sonuna değin Rusya; Tuna Beylikleri'ni, Doğu Bulgaristan'ı ve neredeyse İstanbul'a kadar Doğu Rumeli'yi işgal etmiş ve Edirne, İbrail, Silistre, Varna ile bazı küçük kaleleri ele geçirmişti. Kafkasya'da ise Rusya, Ahalcık ile Kars sancaklarını işgal etmiş ve Karadeniz kıyısında Anapa ile Poti limanlarını ele geçirmişti.

Osmanlıların savaşta savunmada kalma politikasının 1828 yılında olumlu sonuçlar getirdiği açıktı. 1829 yılında Kulevça'da savaşa girme kararı ise büyük bir hataydı, çünkü bu karar Osmanlıların Rus güçlerinin kanatlarına saldırı tehdidini ortadan kaldırmış ve Rusların Balkanlar'ı geçmelerine izin vermişti. Osmanlılar, ne yazık ki Balkan geçişlerini tahkim ve işgal edememişti. Her koşulda Osmanlı Devleti'nin Ruslara süresiz bir şekilde direnme konusunda çok az şansa sahip olduğu açıktı. Osmanlı'nın zafer kazanabilmesi, ancak Avrupalı güçlerin siyasi, mali ve askeri desteğiyle mümkün olabilecekti. Bu gerçekleşmediği için, sonuçta ortaya çıkan yenilgi daha başlangıçta kesinleşmişti.

Edirne Barış Antlaşması (14 Eylül 1829)

Padişah II. Mahmut, Rusların Edirne'nin işgalinin ardından İstanbul'a doğru ilerlemesini durdurmak için, 14 Eylül 1829'da, koşulları çok ağır olan Edirne Barış Antlaşması'nı imzalamak zorunda kalmıştı.[64] Edirne Barış Antlaşması uyarınca, Osmanlı Devleti 4 Nisan 1826 tarihli Petersburg Protokolü'nü tanımayı kabul etmekteydi. Osmanlı Devleti ayrıca, Yunan halkının özerkliğine ilişkin olarak İngiltere, Fransa ile Rusya'nın imzaladıkları 22 Mart 1829 tarihli Protokol'ü tanımayı da kabul ediyordu.[65] Öte yandan Osmanlı Devleti, Eflak-Boğdan ile Sırbistan'ın özerkliklerini tanımaktaydı. Eflak ile Boğdan, Osmanlı Devleti'nin içişlerine karışmasına izin vermeksizin, kendi ordularını kurma ve kendilerini yönetecek olan beyleri atama hakkını elde etmekte; Belgrad ve Orşova kaleleri dışında, Sırbistan'ın hemen hemen tümünün bağımsızlığına kavuşması onaylanmaktaydı. Asya'da ise, Rus ordularının zafer kazanmasına karşın Kars, Erzurum ile Bayazıt Osmanlı Devleti'ne iade edilmekteydi. Ancak Ruslar, öteki kaleleri ellerinde tutacak ve Gürcistan'ı sürekli olarak topraklarına katacaktı.

Edirne Antlaşması'nın yapılması üzerine İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Aberdeen, bundan böyle Osmanlı Devleti'nin varlığını sürdürebileceğinden kuşku duymaya başlamıştı. Aberdeen, kurulması öngörülen Yunanistan'ın bağımsız bir devlet olması yönündeki görüşünü Başbakan Wellington'a açmış, Wellington da Aberdeen'in bu görüşüne katılmıştı. İngiltere Başbakanı Wellington, Edirne Antlaşması'nın akdiyle Osmanlı Devleti'nin ölüme mahkûm edilmiş olduğunu, bu devleti yeniden ayağa kaldırmaya çalışmanın ise boşuna bir çaba olacağı görüşündeydi.[66]

---

64 6 Ağustos 1829'da Sadrazam Reşit Mehmet Paşa bir ateşkes için Ruslara başvurarak, Babıâli'nin önceden reddetmiş olduğu Akkerman Antlaşması'nın hükümlerini yerine getireceğini ve Londra Sözleşmesi'nin kararlarını kabule hazır olduğunu bildirmişti.

65 22 Mart 1829 tarihli Protokol'le Büyük Güçler, öngörülen özerk Yunan devletinin sınırı olarak Arta-Volo çizgisini kabul etmişti.

66 Mendelssohn-Bartholdy, *age*, s.74.

Osmanlı Devleti nezdindeki Avusturya-Macaristan Büyükelçisi, Edirne Antlaşması'nın "zafer kazanmış bir devletin şimdiye değin güçsüz bir düşmana kabul ettirmiş olduğu antlaşmaların en ağırı olduğuna" işaret ederek, bu antlaşmayı Babıâli'nin "artık bağımsız devletler arasında sayılamayacağına" ilişkin bir gösterge olarak nitelendirmekteydi. Avusturya-Macaristan Başbakanı Metternich de, "Bu koşullar altında, Osmanlı Devleti'nin yaşamayı sürdürmesi tümüyle şüpheli bir hale gelmiştir" demekteydi.[67]

Lord Wellington (Arthur Wellesly) Büyük Britanya İmparatorluğu Başbakanı (1828-1830)

Edirne Antlaşması ertesinde Büyük Güçler, Yunanistan'da tam bağımsız bir monarşinin kurulmasını öngörmekteydi. Osmanlı Devleti'nin bunu kabul etmesinin karşılığında ise, yeni kurulacak olan Yunan devletinin sınırları daraltılacaktı. Osmanlı Devleti'nin hâlâ ismen parçası olan bir devletin Rusya'nın himayesi altına girmesini önleyebilmenin tek yolu, "hükümran bir prens"in yönetiminde bu devlete tam bağımsızlığının tanınmasıydı. Bu, Metternich'in önerisiydi ve İngiltere de bu öneriyi kabul etmişti. Böylece İngiltere, Fransa ile Rusya'nın imzaladığı 3 Şubat 1830 tarihli Londra Protokolleriyle Yunanistan'ın hükümran bir prens tarafından yönetilen bağımsız bir devlet olması kabul edildi. 7 Mayıs 1832 tarihli Londra Antlaşması uyarınca ise, Yunanistan krallık statüsüne yükseltilmiş ve Bavyeralı bir prens olan Otto kral olmuştu. Osmanlı Padişahı, Temmuz 1832'de bu koşulları kabul etmek zorunda kaldı ve Yunan Meclisi, 8 Ağustos 1832'de Otto'nun krallığını onayladı.

---

67 Prokesch-Osten, *age*, Band V, s.354-55.

Yeni Yunan Krallığı, Yunan Yarımadası'nı ve Girit'in dışında birçok adayı kapsamakta; Osmanlı'da kalan Tesalya ile Arnavutluk ise Osmanlı Devleti'nin yeni sınır eyaletlerini oluşturmaktaydı. Yunan devletinin ilk kralı olan Otto, 6 Şubat 1833'te yeni Yunanistan'ın başkenti Nauplia'ya gelmiş; 1834 yılında ise başkent Atina'ya taşınmıştı.

Edirne Antlaşması'yla Rusya, Hıristiyan Balkan Slavlarının tartışmasız koruyucusu durumuna gelmişti. Öte yandan Rusya, Osmanlı Devleti'nin koruyucusu rolünü de benimsemekteydi.[68]

Rusya, Edirne Antlaşması'nın ertesinde "Doğu" politikasında yeni bir yol izlemeye başladı. Rusya, yeni kurulan Yunan devleti üzerinde kendisinden ziyade İngiliz filosunun, parasının ve liberalizminin etkisinin çok daha fazla olduğunu gözlemlemekteydi. Bu nedenledir ki Rusya, kendisiyle aynı ırktan ve dinden olan halkları özgürlüklerine kavuşturmak yerine, Osmanlı Devleti'ni "uysal bir dost" olarak yeniden kazanma yolunda çaba harcamaya başlamıştı.[69]

1829 yılından itibaren Osmanlı Devleti'nin korunması, Rusya'nın çıkarlarıyla bağdaşmaktaydı; Osmanlı'nın çökmesi ise Rus çıkarlarına aykırıydı. Bu nedenle, Osmanlı Devleti'yle barış yapılmasına çalışılmalı; ancak Osmanlı'nın çöküşünün önüne geçilememesi durumunda, Karadeniz'e çıkışların ne olursa olsun diğer bir Büyük Güç'ün eline geçmesi engellenmeliydi.

Rusya; Babıâli'ye bağımlı, ancak Rusya'nın desteğine gereksinme duyan bir Yunanistan ile yeni bir Yunan savaşından sürekli korku duyan güçsüz bir Osmanlı Devleti görmek istiyordu.[70] Metternich, bu konuda 1830 yılında şunları yazmıştı:

---

68 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Tuncer, *age*, s.61-64.
69 Ernst Molden, *Die Orientpolitik des Fürsten Metternich, 1829-1833*, Hölzels Verlag, Wien, Leipzig, 1913, s.27.
70 *Age*, s.80-81.

"Rusya, kendisinin buyruklarına uyacak olan bir Osmanlı Devleti ile yardıma muhtaç bir Yunanistan'ı istemektedir. Biz ise, bunun tam tersini..."[71]

Yunan ayaklanmasının Osmanlı Devleti açısından önemi, bu ayaklanmayla Osmanlı'nın parçalanma sürecinin başlamış olmasıydı. Yunan halkının Osmanlı'ya karşı başkaldırması ve bunda başarılı olması Osmanlı Devleti'ne bağlı diğer halklara da örnek olmuş ve daha sonraki yıllarda ayaklanan Balkan halkları teker teker önce özerkliklerini, sonra da bağımsızlıklarını elde etmişti.

Öte yandan Yunan bağımsızlık savaşı, 1815'te Büyük Güçler arasında kurulmuş olan ittifak sisteminin de sonunu getirdi. Osmanlı Devleti'ne karşı başkaldıran ve bu ayaklanmanın sonucunda bağımsızlığını elde eden Yunan halkının yanında yer alan Büyük Güçler, Viyana Kongresi'nde kendilerinin ortaya atmış oldukları ilkelere yine kendileri ters düşmüş[72] ve böylelikle Avrupa'da bir çağın, yani "muhafazakârlık" çağının sonunu getirmişti.

---

71 *Age*, s.80-81.

72 Viyana Kongresi ertesinde Büyük Güçler, ittifak içerisinde hükümdarlarına karşı ayaklanan halkların karşısında yer alacaklarına ve hükümdarların yasallığını savunacaklarına dair ant içmişlerdi.

OSMANLI-MEHMET ALİ SAVAŞI (1831-1841)

Mehmet Ali Ayaklanması'nın Birinci Aşaması ve Büyük Güçler (1831-1833)

Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın öncelikli amacı, Osmanlı hükümranlığı altındaki Mısır'ı bağımsız kılmaktı. İşte bu amaçla Mehmet Ali Paşa, Osmanlı Devleti'ne 1831 yılında başkaldırmıştı. Öte yandan Mehmet Ali Paşa, görünüşte dağılmaya başlamış olan Osmanlı Devleti'nin Asya'daki topraklarından Suriye'de düzeni yeniden kurabileceğini ve burayı kendi nüfuzu altına alabileceğini umuyor ve Babıâli'nin kendisine ciddî bir direnişte bulunabileceğini beklemiyordu.

Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa, Kasım 1831'de Yafa, Gazze ve Kudüs'ü işgal etmiş, 27 Mayıs 1832'de Akka kalesini ele geçirmiş, Haziran ayında da Şam ile Halep'i almıştı. Böylece Suriye, Mehmet Ali Paşa'nın eline geçmişti. Padişah, Mayıs 1832'de Mehmet Ali ile İbrahim Paşaları asi ilan etti ve görevlerinden azletti. Edirne Valisi Ağa Hüseyin Paşa, Mısır Valiliği'ne atanarak Mehmet Ali'nin üzerine gönderildi ve böylelikle Osmanlı Devleti ile Mısır Paşası arasında savaş başlamış oldu.

İbrahim Paşa, Hüseyin Paşa'nın ordusunu 29 Temmuz 1832'de Belen Geçidi'nde yenilgiye uğratmış ve Belen Geçidi'ni aştıktan sonra Antakya ile İskenderun'u ele geçirmişti. İbrahim Paşa daha da ileri giderek Adana'yı da işgal etti. Toroslar'da bulunan bütün kentler ve kasabalar İbrahim Paşa'nın eline geçmişti. İstanbul düşme ve hatta Osmanlı hanedanı değişme tehlikeleriyle karşı karşıyaydı. Ancak ünlü Osmanlı tarihçisi Yorga; Mehmet Ali Paşa ile oğlu İbrahim Paşa'nın, Padişah'ın oturduğu kutsal bir yer olarak sayılan İstanbul'a saldırıda bulunmayı akıllarından bile geçirmediklerini, İbrahim Paşa'nın Padişah'a sadık olduğunu ve Mehmet Ali Paşa'nın da, Padişah'la barışmak girişiminde bulunduğunu öne sürmekteydi.[73]

İbrahim Paşa güçleri Anadolu'da ilerlemelerini sürdürürken, Konya'da Sadrazam Reşit Mehmet Paşa'nın güçleriyle karşılaşmış ve 21 Aralık'ta Reşit Paşa'nın güçlerini büyük bir bozguna uğratmıştı.

Mısır Valisi'nin Osmanlı Padişahı'na karşı ayaklanmasını Avrupalı güçler, başlangıçta Osmanlı Devleti'nin bir iç sorunu olarak değerlendirmekteydi. Mehmet Ali Paşa'nın, Padişah'ın ordularını yenilgi üzerine yenilgiye uğratması ve Anadolu'nun içlerine ilerlemesi üzerine Avrupalı güçler dikkatlerini bu soruna çevirdiler.

Mehmet Ali'ye karşı savaşında Osmanlı Devleti'ne destek verebilecek Büyük Güçler, İngiltere, Fransa ve Rusya'ydı. Avusturya-Macaristan'ın deniz gücünün son derece kısıtlı olması nedeniyle Osmanlı Devleti, Avusturya-Macaristan'dan güçlü bir yardım bekleyecek durumda değildi. Osmanlı'yı destekleyebilecek olan güçlerden Fransa ise, Osmanlı Devleti'nin varlığının sürdürülmesiyle en az ilgili olandı; ayrıca Fransa, gerek ekonomik gerek siyasal açılardan Osmanlı Padişahı'na kıyasla Mısır Valisi'ne daha çok yakınlık duymaktaydı. Oysa İngiltere, Hindistan yolunun güvenliği açısından; Rusya da, Kafkaslar'da ele geçirdiği yeni toprakları

---

73 Yorga, *age*, s.370.

tehlikeye sokabilecek olması nedeniyle, yeni bir İslam imparatorluğunun Ön Asya'da kurulmasından büyük kaygı duymaktaydı. Rusya, Mehmet Ali'nin ordularının İstanbul'a doğru ilerlemesine engel olunamadığı takdirde, güçsüz Osmanlı Devleti'nin yerine, Avrupa'da yeni ve güçlü bir devletin kurulmasının şiddetle karşısındaydı.

Avusturya-Macaristan, Mehmet Ali ayaklanmasına doğrudan ilgi duymamakla birlikte, Mehmet Ali'yi hükümdarına karşı ayaklanan bir asi olarak görmekteydi.[74] Avusturya-Macaristan'ın görüşüne göre Büyük Güçlerin, Osmanlı Devleti ile Mısır Valisi arasındaki savaşta arabuluculukta bulunmaları söz konusu olamazdı; ancak, yasal gücü temsil eden Osmanlı Padişahı'nın lehine bir müdahaleden söz edilebilirdi. Avusturya-Macaristan, Rusya'nın Mısır sorununa müdahalede bulunması durumunda ise Rusya'yı desteklemeye kararlıydı.

Osmanlı Devleti, Mehmet Ali'ye karşı önce İngiltere'den, sonra da Rusya'dan yardım isteğinde bulunmuştu. Osmanlı devlet adamlarının öncelikle İngiltere'ye yardım çağrısında bulunmuş olmaları doğaldı; çünkü Rus sınırının ve kalelerinin yakınlığı nedeniyle Rusya'dan askerî yardım istemesi durumunda, Osmanlı Devleti bağımsızlığını yitirebilme tehlikesiyle karşı karşıya kalabilirdi.

Osmanlı Devleti 1832 sonbaharında, Namık Paşa'yı ve Viyana'daki Osmanlı Maslahatgüzarı Manrojeni'yi Viyana üzerinden İngiltere'ye gönderdi. Bunun nedeni, ekonomik ayrıcalıkların tanınmasına karşılık olarak, İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne 15 savaş gemisini göndermek suretiyle yardımda bulunmasının sağlanmasıydı. Her iki Osmanlı yetkilisi ayrıca Viyana'da Metternich'in tavsiyelerini de alacaktı. Metternich, Osmanlı'yı destekleyeceğini bildirdi. Metternich, Namık Paşa'ya, Osmanlı Devleti'nin Suriye'yi Mehmet Ali'ye vermek suretiyle barışçı bir çözüm yolu benimsemesini önermişti.

---

74 Molden, *age*, s.38.

Rusya, Osmanlı Devleti'nin Mehmet Ali ayaklanması sırasında daha da güçsüzleşmesinden mutsuz değildi, çünkü Osmanlı Devleti gücünü yitirdikçe, Rusya için o denli daha uzlaşmaya yatkın ve rahat bir komşu olacaktı. Öte yandan Rusya, Osmanlı Devleti'nin bir felakete uğraması durumunda Edirne Antlaşması'nın sonuçlarının tehlikeye düşmesinden ve bölgede Fransa'nın etkisinin artmasından kaygılıydı. Bu nedenle Rusya, ne olursa olsun Osmanlı Devleti'nin yıkılmasını önlemeli ve Osmanlı'nın varlığını sürdürmesini sağlamalıydı. Metternich de, Çar'la aynı görüşteydi. Böylelikle "Doğu Sorunu"nda Avusturya-Rusya ittifakı oluşturulmuştu.

Napoléon'un düşüşünün ertesinde Avrupa politikasında egemen bir güç konumuna gelen Rusya, İstanbul'da Osmanlı'nın yerini almayı ümit ediyordu. Rus Çarı, General Murawieff'i "olağanüstü elçi" statüsünde İstanbul'a göndererek Padişah'a Rusya'nın himayesi sözünü verdi. Böylelikle Rusya, yenilgiye uğratılmış ve yardımsız kalmış olan Osmanlı Devleti'nin kurtarıcısı sıfatıyla ortaya çıkmaktaydı.[75]

1832 Aralık ayında Rus Elçisi Murawieff ile Osmanlı nazırları arasındaki görüşmeler, İstanbul üzerinde uzunca bir süre sürecek Fransız ile Rus nüfuzlarının rekabet dönemini başlatmaktaydı. Bu nüfuz savaşımında İngiltere Fransa'nın yanında, Avusturya-Macaristan da Rusya'nın yanında yer aldı.[76] Osmanlı Devleti üzerinde İngiliz nüfuzu çok azalmış, İngiltere'den yardım sağlamak amacıyla Londra'ya gönderilmiş olan Namık Paşa da İngiliz yetkililerce oldukça soğuk karşılanmıştı.

Murawieff'in, Rus Çarı'nın temsilcisi olarak Mehmet Ali Paşa nezdine gönderilmesi ve Mehmet Ali'ye, Rusya'nın bu soruna tarafsız kalamayacağı, Çar'ın ayaklanmaların düşmanı ve Osmanlı Padişahı'nın dostu olduğu ve Padişah'ı sonuna değin destekleyeceği mesajını vermesi öngörülmüştü; ancak Babıâli, Rusya'nın

75 Padişah'ın nazırları ile danışmanları Rus yardımının kabul edilmesine taraftardı.
76 Molden, *age*, s.42.

bu önerisini reddetti. Osmanlı Devleti'nin reddetmesine karşın Murawieff, 4 Ocak 1833'te Mısır'a gitmiş ve Mehmet Ali Paşa'ya, Çar'ın Osmanlı Padişahı'na her türlü yardımda bulunacağını bildirmişti. Öte yandan Avusturya-Macaristan da Çar'ı destekleme kararı almıştı.

Fransa, devletlerarası ilişkilerde etkin bir rol üstlenmek ve İngiltere'yi de yanına almak istiyordu. Fransa ayrıca, Akdeniz sorunlarıyla da yakından ilgilenmekteydi. Edirne Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Fransa'nın 1830'da Cezayir'i alması, Osmanlı-Fransız ilişkilerinde bir tatsızlık yaratmıştı. Bu tatsızlık Mehmet Ali Paşa ayaklanmasında daha da arttı; çünkü Fransa, Mehmet Ali Paşa'dan yana bir tutum benimsemişti. Mısır, Fransızlara yabancı bir ülke değildi. Mehmet Ali, Mısır'ı Fransız mühendisleri ile teknik adamlarının yardımlarıyla kalkındırmış, Mısır ordusu ile donanmasını da Fransız subaylarının katkılarıyla kurmuştu. Ayrıca Mehmet Ali Paşa, Akdeniz'de İngiliz ihtiraslarını kısıtlamak açısından Fransa'nın değerli bir dostuydu. Fransa, Mısır'ın Osmanlı Devleti'nde kalması yerine Mehmet Ali'nin eline geçmesini çıkarları açısından daha uygun görmekteydi.

28 Ocak 1833'te Fransa Dışişleri Bakanı Talleyrand ile İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Palmerston[77] ortak bir plan üzerinde anlaşmaya vardılar. Bu plana göre, dört Büyük Güç birlikte Osmanlı Devleti'nin varlığını güvence altına almalı, ancak İngiltere ile Fransa, bunu yaparken ilk sırada yer almalı ve silahlı arabuluculukta bulunmalıydı. Bu arabuluculuğu yalnızca İngiltere ile Fransa üstlenmek istiyordu; çünkü Rusya ile Avusturya-Macaristan, bir asi ile yasal hükümdarı arasındaki bu sorunu tanımak dahi istememekteydi.

Avusturya-Macaristan, Babıâli'nin arabuluculuk değil, maddî yardım isteminde bulunduğunu öne sürmekteydi. Öte yandan

---

77 Lord Palmerston; Grey Hükümeti'nde 1830-1834, Melbourne Hükümeti'nde 1835-1841 ve Russell Hükümeti'nde de 1846-1851 yılları arasında İngiltere Dışişleri Bakanı olarak görev yapmıştı.

Avusturya-Macaristan, Fransa'nın "Doğu" politikasının, yani kendisine bağımlı bir Mısır'ı oluşturma projesinin İngiltere'nin Hindistan'daki çıkarlarını zedeleyeceğine Palmerston'un dikkatini çekmişti. Bunun üzerine İngiliz politikası değişmiş ve İngiltere, Talleyrand'ın öne sürmüş olduğu silahlı arabuluculuk önerisinden vazgeçmişti. İngiltere ile Avusturya-Macaristan'ın, Osmanlı Devleti'nin korunması ve Mehmet Ali ayaklanmasının yasal olmadığı konusunda görüş birliğine varması üzerine Palmerston, İngiltere'nin, Avusturya-Macaristan ile Rusya'nın yanında yer aldığını Osmanlı Devleti'ne bildirdi.[78] Bu, Avusturya-Macaristan diplomasisinin kazandığı önemli bir başarıydı. Metternich, İngiltere ile Fransa'nın ortak "Doğu" politikasına ölümcül bir darbe indirmişti. Fransa'nın yanında yer almak yerine İngiltere, Avusturya-Macaristan'ın yanında yer almaktaydı. Böylelikle Metternich, "Doğu Sorunu"nda İngiltere ile Fransa'yı birbirinden ayırmayı başarmıştı. Metternich, Fransa'dan gelen her öneriye karşı güvensizlik duymaktaydı.

Metternich 24 Şubat'ta, genç bir diplomat olan Prokesch-Osten'i, isyanları şiddetle kınamak ve Avusturya-Macaristan'ın hükümdar ile isyancılar arasında hiçbir arabuluculuğu üstlenmeyeceği kararını iletmek üzere Mısır'a gönderdi.

Metternich, Rusya'nın "Doğu" politikasına güven duymakta ve İngiltere'yi, Rusya'nın politikasının çıkarcı olmadığına inandırmaya çalışmaktaydı. Metternich'in görüşüne göre Osmanlı tahtının korunması ilkesi, dört Büyük Güç'ün Osmanlı'ya yönelik politikasının temelini oluşturmalıydı. Ancak Fransa, siyasal çıkarları açısından kendi görüşlerine yakın yeni bir devletin Osmanlı Devleti'nin yerini almasından yanaydı; bu nedenledir ki, Fransa'nın amaçları Rusya ile İngiltere'nin çıkarlarıyla örtüşmemekteydi.

78 Molden, *age*, s.47-48.

Kütahya Barış Antlaşması (8 Nisan 1833)

Osmanlı temsilcileri, Suriye'deki dört Paşalığı Mehmet Ali Paşa'ya bırakmak suretiyle barış yapmaya yetkili olarak Kütahya'ya gittiler. 8 Nisan 1833'te yapılan Kütahya Barış Antlaşması, gerçekte Mehmet Ali Paşa'nın tam bir zaferini ifade ediyordu. Bu antlaşmayla Padişah; Mısır, Girit, Şam, Cidde ve Adana'yı Mehmet Ali'nin yönetimine terk etmekteydi. Mehmet Ali'ye bırakılan valilikler, yaşamı süresince yönetilmek üzere yalnızca kendisine verilmiş, bu valiliklerin Mehmet Ali'nin ölümünden sonra oğullarına ya da diğer mirasçılarına intikal etmesi öngörülmemişti. Gerek II. Mahmut gerek bağımsız bir devlet kurmayı başaramamış olan Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa, Kütahya'da yapılan bu antlaşmayı ileride kesin bir hesaplaşmaya yol açacak olan geçici bir ateşkes olarak değerlendirmekteydi.

Kütahya Barış Antlaşması, Osmanlı Devleti ile Mısır arasında gerçekleştirilen bir barış değil, yalnızca bir asinin affı ile ödüllendirilmesi demek oluyordu. İngiltere ile Fransa, daha çok Mehmet Ali'nin çıkarlarını gözeten bir antlaşmanın imzalanmasını sağlamıştı.

Kütahya Antlaşması ertesinde İbrahim Paşa'nın güçleri Anadolu'dan çekildi.

Rusya ile Avusturya-Macaristan'ın Osmanlı Politikaları

"Doğu Sorunu", Osmanlı-Mısır Savaşı'yla birlikte yeniden Avrupa'nın gündemine girmişti. 1830'ların başlarında Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğü, Rusya da dahil olmak üzere Büyük Güçler için, Avrupa'nın dengesi ve siyasal düzeni açılarından en temel koşul olarak görülmekteydi.

İngiltere, Doğu'da bir sömürge imparatorluğu kurduğu andan itibaren Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü savunan bir politika izlemeye başlamıştı. Bunun nedeni, Osmanlı Devleti'nin Rusya'nın Akdeniz'e inmesini ve İngiltere'nin sömürge yollarını

tehlikeye düşürmesini engelliyor olmasıydı. Öte yandan Mehmet Ali'nin Mısır'da bağımsız bir devlet kurması, İngilizlerin Kızıldeniz yoluyla yaptıkları Hindistan ticaretinin de sonu demek olacaktı.

Büyük Güçler arasında Osmanlı Devleti'yle en yakından ilgilenen devlet Rusya'ydı. Büyük Petro zamanından beri Rus dış politikasının başlıca hedefi, Karadeniz'i Rus gölü haline getirmek, İstanbul ile Boğazlar'ı ele geçirmek ve böylelikle Akdeniz'e ulaşmak olmuştu. Bu nedenledir ki Rusya, güçsüz bir Osmanlı Devleti yerine, İstanbul'u ve Boğazlar'ı ele geçirmeyi hedefleyen Mehmet Ali Paşa'nın liderliğinde güçlü bir Arap İmparatorluğu'nun kurulmasının karşısındaydı. Bu düşünceden hareketle Rusya, Osmanlı Devleti'ne yardım elini uzatmaya karar vermiş ve öteki Büyük Güçlerin bu konudaki isteksizliği ve hareketsizliği karşısında Osmanlı'nın yanında yer alan tek devlet olmuştu.

Çar I. Nikola, Mısır sorununda başrol oynamayı kimseye kaptırmamaya kararlıydı, çünkü Osmanlı Devleti Rusya'nın tartışılmaz nüfuz alanını oluşturmaktaydı. Çar Nikola, Osmanlı Devleti'nin koruyucusu ve mirasçısı olarak Büyük Güçler arasında en ön sırada yer almak istiyordu. Nikola, Osmanlı'nın yıkılması durumunda ise Batılı güçleri kendi yanına çekmeyi amaçlıyordu. Ocak 1833'te Çar Nikola, Avusturya-Macaristan'ın Rusya'daki Büyükelçisi Kont Ficquelmont'a şunları söylemişti:

> "Doğu Sorunu, Osmanlı'nın komşuları olarak yalnızca bizleri ilgilendirmektedir. Kimsenin bunu engellemesine izin vermemeliyiz."[79]

Rus Çarı, Viyana ile Petersburg arasında bir anlaşma sağlamanın gerekli olduğu görüşündeydi.

Ocak ayının son günlerinde (1833) Rusya'nın Avusturya-Macaristan Büyükelçisi von Tatistscheff, Avusturya-Macaristan Hü-

---

79 *Age*, s.83.

kümeti'ne gizli bir nota göndererek Mehmet Ali'nin, Osmanlı Padişahı'nı tahtından indirmek ve kendi oğlunu Osmanlı tahtına çıkarmak amacında olduğunu, bunun gerçekleşmesi durumunda Osmanlı'nın komşuları olarak Rusya ile Avusturya-Macaristan'ın tarafsız kalamayacaklarını bildirmekte ve Rusya ile Avusturya-Macaristan'ın gelecek için ortaklaşa bir tutum ve politika saptamalarını önermekteydi.

Osmanlı Devleti, 2 Şubat 1833 tarihinde Rusya'dan yardım isteminde bulunmuştu. Deniz gücünün yanı sıra Babıâli Rusya'dan 25.000 kişilik bir kara gücü göndermesini de istedi. Fransa ile İngiltere ise, Padişah'ın bu kararını geri alması isteğinde bulundu. Fransa'nın İstanbul'daki Büyükelçisi Amiral Roussin 17 Şubat'ta, İngiliz-Fransız dayanışmasını dile getirmiş ve Rusya'nın müdahalesinin tehlikelerine Babıâli'nin dikkatini çekmişti. Rusya'nın müdahalesi, Osmanlı Devleti'nin yok olması ve Çanakkale Boğazı'na Fransız filosunun gelmesi sonucunu doğurabilirdi. Babıâli'nin yazılı olarak Rusya'nın yardımını istemekten vazgeçmesi durumunda Roussin, Mehmet Ali Paşa'yla bir anlaşmanın sağlanabilmesi yolunda her çabayı harcayacaktı. Babıâli ise, bir asiyle anlaşma sağlamanın mümkün olamayacağını bildirdi.

17 Şubat 1833'te Rus Çarı, Rusya'daki Avusturya-Macaristan Büyükelçisi Ficquelmont'a şunları söylemekteydi:

> "Osmanlı İmparatorluğu ölmüştür. Doğaldır ki benim bu ölüye hayat vermem söz konusu olamaz. Benim bu çok yaşlı varlığın yaşayabilmesi konusunda kuşkularım vardır. Er ya da geç bu varlık yıkılacaktır. İmparator Franz ile ben gelişmeler karşısında ilk sırada yer almaktayız. Başka kimsenin bizim önümüze geçmesine izin vermemeliyiz. Birbirimizle görüş birliği içinde olmalıyız.

> "Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılması durumunda, Büyük Güçlerin Osmanlı topraklarını aralarında paylaşmaları

söz konusu olacaktır. Ben böyle bir durumda İngiltere ile Fransa'nın İstanbul'da gerçekleştirmeye çalışacakları entrikalardan korkmaktayım. Bu paylaşımın bizim açımızdan tehlikeli olmaması için neler yapmalıyız?.. Osmanlı İmparatorluğu, fethetmek yoluyla Yunan İmparatorluğu'nun yerine geçmiştir. Şimdi kendi yeteneksizliği yüzünden yıkılan Osmanlı İmparatorluğu'nun yerine, biz neden bir Yunan İmparatorluğu'nu yeniden kurmayalım?"

Ficquelmont'un, Çar'a, Hükümeti'nin kendisine verdiği yönergelerin Rusya'nın görüşleri kadar ileriye gitmediğini bildirmesi üzerine Çar, konuşmasını şöyle sürdürmüştü:

"Osmanlılar aptal insanlardır. Böyle insanları ve böyle bir hükümeti kurtarmayı ümit edebilir miyiz?"

Metternich, Rus Çarı'nın görüşlerini paylaşmada aceleci davranmamaktaydı. Metternich, Osmanlı Devleti'nin yerine Mehmet Ali'nin büyük bir Arap İmparatorluğu kurmasına Avusturya-Macaristan'ın hiçbir zaman izin vermeyeceğini Rus Çarı'na bildirdi. Avusturya-Macaristan, Osmanlı Padişahı'nın iktidarını sonuna değin korumaya kararlıydı; Osmanlı Devleti'nin parçalara bölünmesi durumunda ise, bu imparatorluğun yıkıntıları üzerinde hem Avusturya-Macaristan hem de Rusya için tehlikeli olabilecek bir devletin kurulmasına karşıydı. Böyle bir durumda Avusturya-Macaristan, bağımsız küçük devletlerin kurulmasını yeğleyecekti. Eflak, Boğdan, Sırbistan, Bosna, Bulgaristan ve Arnavutluk birbirinden bağımsız birer devlet olarak kurulabilirdi. Bu devletlerin karşılıklı olarak dengeyi sağlaması ve bölgede Rusya'nın etkisini yaymasına karşı durması, Avusturya-Macaristan Sarayı açısından en uygun çözüm yolunu oluşturmaktaydı.

Şu bir gerçekti ki, Çar'ın Metternich'e olduğu kadar Metternich'in de Çar'a gereksinmesi vardı.

21 Şubat 1833'te Osmanlı Devleti Fransa'yla gizli bir antlaşma akdetmişti. Bu antlaşmada; Osmanlı Devleti'nin daha önce istemiş olduğu Rus yardımını geri çevirmesi koşuluyla Fransa'nın, Mehmet Ali Paşa ile Babıâli arasında bir anlaşmaya varılmasını sağlayacağı ve bu anlaşma çerçevesinde Mehmet Ali'ye, Osmanlı'nın hükümranlığı altında kalmak üzere Akka, Kudüs, Filistin ile Suriye'deki Tripoli Valiliklerinin verileceği yer almaktaydı. Rusya'nın İstanbul'daki Büyükelçisi Buteneff, Babıâli'den, Rus yardımından vazgeçildiğine ilişkin yazılı bir nota istemiş; ancak, Babıâli bu talebi reddetmişti. Böylece Fransa'nın arabuluculuk çabası başarısızlıkla sonuçlanmış olmaktaydı.

5 Nisan 1833'te 5.000 kişilik bir Rus ordusu Boğazlar'a gelmiş ve Hünkâr İskelesi'nde karargâh kurmuştu. Boğazlar'daki Rus gemileri ile askerleri, Osmanlı tahtının ve Osmanlı tahtı üzerindeki Rus nüfuzunun koruyucuları konumundaydı.

Çar I. Nikola, Avusturya-Macaristan İmparatoru'na haber vermeden hiçbir adım atmama kararında olduğundan, Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne askerî yardımda bulunacağını bildirmek üzere Dışişleri Bakanı Nesselrode'u Viyana'ya göndermişti.[80] Rus Çarı'nın, Avusturya-Macaristan İmparatoru I. Franz'ın manevi desteğine gereksinim duyduğunu ve Avusturya ile Rusya Sarayları arasında kurulacak bağın Avrupa'yı Doğu'daki kavgadan koruyabileceğini Nesselrode Viyana'ya bildirdi. Çar ayrıca, Avusturya-Macaristan İmparatoru'ndan Rus politikasının

Kont Karl von Nesselrode
Rus Çarlığı Dışişleri Bakanı
(1816-1856)

80 Kont Karl von Nesselrode, 1816-1856 yıllarında Rus Çarlığı Dışişleri Bakanı'ydı.

güvenilirliği konusunda İngiltere, Fransa ve Osmanlı Devleti'ne güvence vermesini ve Avusturya-Macaristan'ın, Çar'ın kararlarını bildiğini ve desteklediğini açıklamasını istemekteydi.[81]

Metternich, İngiltere'ye, Rusya'nın "Doğu" politikasının dürüstlüğüne ilişkin her türlü güvenceyi vermeye hazır olduğunu bildirmiş ve bir İslam-Arap devletinin, İngiltere'nin Hindistan'ı için olduğu kadar, Rusya için de tehlike oluşturacağını ileri sürmüştü. Metternich ayrıca, Rusya'nın İstanbul'u işgal etmek istemeyeceğini, çünkü böyle bir durumun Rusya'nın yalnızca Batılı Güçlerle değil, aynı zamanda, Avusturya-Macaristan'la da savaşa girmesi anlamına geleceğini bildirdi. Metternich, İngiltere'nin, Rusya'nın Osmanlı Devleti'nin korunmasından yana olduğuna inanması gerektiğini öne sürmekteydi.

Metternich, şöyle demekteydi:

> "Avusturya-Macaristan İmparatoru, Rusya'nın, her iki devlet arasında akdedilmiş olan antlaşmaların dışına çıkarak, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı gerçekleştirmek isteyeceği her türlü fetih hareketini kesinlikle hoşgörüyle karşılamayacaktır. Avusturya-Macaristan İmparatoru, bir diğer gücün Osmanlı topraklarını ele geçirme çabasını kendi imparatorluğunun siyasal çıkarlarına bir saldırı olarak değerlendirecektir."[82]

Metternich, Rus politikasına ilişkin görüşlerini de şöyle ifade etmekteydi:

> "Rusya, bize istediğimiz her türlü güvenceyi vermiştir; Fransa ise hiçbir şeyi, çünkü sözler güvence oluşturamazlar."[83]

81 Molden, *age*, s.57-58.
82 *Age*, s.115.
83 *Age*, s.67.

Böylelikle Batılı Güçler, Rusya-Avusturya yakınlığını ortadan kaldıramayacaklarını açıkça görmüş ve Rusya'ya yakınlığından ötürü Metternich'i kınamakla yetinmişti.

Hünkâr İskelesi Antlaşması (8 Temmuz 1833)

Osmanlı Devleti, 8 Temmuz 1833 tarihinde Rusya'yla Hünkâr İskelesi Antlaşması'nı imzaladı. Bu antlaşma uyarınca Osmanlı Devleti ile Rusya, güvenliklerine ilişkin bütün sorunlarda birbirine yardımda bulunacak, 1829 Edirne Antlaşması ile bundan sonraki tarihlerde iki devlet arasında imzalanmış olan antlaşmalar yeniden onaylanacak, Osmanlı Devleti Rusya'dan yardım istemek durumunda kalırsa, Rusya karadan ve denizden iki taraf arasında kararlaştırılacak sayıda bir güçle Osmanlı'ya yardım edecekti. Yardım isteyen taraf yardıma gelen güçlerin masraflarını karşılayacaktı. Bu antlaşmanın süresi sekiz yıldı.

Antlaşmanın gizli maddesine göre, Rusya ile Batılı güçlerden biri arasında savaş olduğu takdirde Osmanlı Devleti, Çanakkale Boğazı'nı Rusya'yla savaş durumunda olan devletin gemilerine kapatacak; buna karşılık Rusya'nın gemileri Boğazlar'dan her iki yönde serbestçe gidip gelebilecekti.

Hünkâr İskelesi Antlaşması'yla Rusya, Osmanlı Devleti'nin varlığını koruma ve Osmanlı'nın tam bağımsızlığını tanıma yükümlülüğünü üstlenmekteydi. Yine bu antlaşmayla, Mehmet Ali Paşa'nın yeniden harekete geçmesi durumunda, Rus güçlerinin Osmanlı Devleti'nin yardımına gelmeleri sağlanmıştı. Hünkâr İskelesi Antlaşması; Rusya'nın, Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki topraklarını her türlü saldırıya karşı korumadaki çıkarını yasallaştırmakta, öteki Güçleri Çar'ın amaçları konusunda yatıştırmakta, Osmanlı Devleti nezdinde Rus nüfuzunun Fransız nüfuzunun yerini almasını sağlamakta ve Rus askerî güçlerinin İstanbul'daki varlığını meşru kılmaktaydı.

Hünkâr İskelesi Antlaşması'yla Osmanlı Devleti, ilk kez Boğazlar'ı Rus gemilerine açmakta ve bu ayrıcalığı öteki Güçlere tanıma-

maktaydı. Rusya'nın, Boğazlar'ı düşmanlarına kapattırıp yalnızca kendine açık tutturmayı başarması, Osmanlı Devleti üzerinde bir tür hükümranlık kurması demek oluyordu. Hünkâr İskelesi Antlaşması, gerçekte Osmanlı Devleti'ni Rusya'nın askerî koruması altına koymuştu. Öte yandan, bu antlaşmayla Avrupa'daki güç dengesi de Rusya'nın lehine değişmişti.

Hünkâr İskelesi Antlaşması'nın imzalanması ertesinde Batılı Güçler, Avusturya-Macaristan'ı kendi yanlarına çekmek istemişti. Metternich'i bu antlaşmanın varlığından Rusların çok geç haberdar etmiş olmalarına karşın, İngiltere ile Fransa'nın Avusturya-Macaristan'ı kendi yanlarına çekme çabaları başarısızlıkla sonuçlandı, zira Metternich, Rusya'yla ittifakın gerekliliğine inanmaktaydı.[84] Avusturya-Macaristan Hükümeti, Hünkâr İskelesi Antlaşması'nın akdedilmiş olmasından değil, ancak bu antlaşmanın gizli tutulmuş olmasından üzüntü duymuştu. Buna karşın Avusturya-Macaristan, Hünkâr İskelesi Antlaşması'na tam destek verdi. Ancak Rusya'nın tutumu, Viyana'da haklı bir kırgınlığa neden olmuştu.

Metternich'in görüşüne göre, Rusya'nın, Osmanlı Devleti üzerindeki etkisi çok doğaldı, çünkü bu durum her iki devletin coğrafî konumlarından kaynaklanmaktaydı. Avusturya-Macaristan ile Rusya'nın görüşlerinin ve ilkelerinin aynı olması nedeniyle Avusturya-Macaristan'ın, Rusya'ya köstek olmak yerine, onun Osmanlı üzerindeki etkisini paylaşması daha akla yatkın bir yoldu.

Hünkâr İskelesi Antlaşması ertesinde, Fransız ile İngiliz filoları Çanakkale Boğazı'na gelmiş ve İngiltere ile Fransa, Babıâli'ye, bu antlaşmayı protesto eden notalar göndermişti. İngiltere ile Fransa aynı zamanda, Rusya'ya da protestolarını yinelemiş ve bu üç güç arasında Hünkâr İskelesi Antlaşması'na ilişkin tartışma daha uzun bir süre sürmüştü.

---

84 *Age*, s.68.

Münchengrätz Antlaşması (18 Eylül 1833)

Metternich'in görüşüne göre, Avrupa'nın hükümdarlarını ve halklarını kurtaracak başlıca güç hükümdarlar arasında kurulan birlik olacaktı. Metternich, Rusya ile Prusya'yı yanına alarak Münchengrätz'de üç hükümdar arasında bir birlik oluşturulmasını sağladı. 18 Eylül 1833'te Rusya, Avusturya-Macaristan ve Prusya arasında Münchengrätz Antlaşması imzalanmıştı.

Münchengrätz'de Rus Çarı I. Nikola ile Avusturya-Macaristan İmparatoru I. Franz, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü koruma ve Osmanlı tahtına başka bir hanedanın el koymasını önleme yükümlülüğünü üstlenmekte ve Mehmet Ali'ye karşı Osmanlı Padişahı'nı savunmayı kabul etmekteydi. İstanbul'da bir hanedan değişikliğinin söz konusu olması durumunda ise, Avusturya-Macaristan ile Rusya bu değişikliği tanımayacaktı. Avusturya-Macaristan, Rusya ve Prusya, Mısır Valisi'nin hükümranlığını doğrudan ya da dolaylı olarak Osmanlı'nın Avrupa'daki topraklarına yaymasını ortaklaşa önleyecekti. Osmanlı Devleti'nin yıkılması durumunda ise, Avusturya-Macaristan ile Rusya birlikte yeni durumu irdeleyecek ve bu yeni durumun kendi çıkarları ile Avrupa dengesini tehlikeye sokmasını önleyici önlemler alacaktı. Metternich, Osmanlı Devleti'nin yıkılması durumunda, Rus Çarı'nın Osmanlı mirası üzerinde büyük bir Yunanistan'ın kurulması düşüncesine şiddetle karşı çıkmış, Osmanlı'nın Avrupa'daki topraklarının bu topraklar üzerinde yaşayan çeşitli halkları yöneten beyliklere bırakılmasını önermişti.

Münchengrätz Antlaşması, Metternich'in kazanmış olduğu önemli bir kişisel başarı sayılabilirdi. Bu antlaşmayla, temelde Avusturya-Macaristan'ın çıkarlarıyla örtüşen Rusya'nın yeni "Doğu" politikası belirlenmiş olmaktaydı. 1833 yılında Rus Dışişleri Bakanı Nesselrode, şunları yazmıştı:

> "Avusturya-Macaristan, Rusya'nın bütün isteklerini yerine getirmiştir. Münchengrätz Antlaşması'yla Avusturya-Macaristan'ın, Doğu'da Rusya'ya karşı değil, onunla birlikte hareket edeceği belirlenmiştir."

Nesselrode'un yazdıklarında önemli bir eksiklik vardı; Avusturya-Macaristan, Rusya'yla birlikte aynı yolu izlemeyi kabul etmiş; ancak Rusya da, Avusturya-Macaristan'la birlikte aynı yolu izlemeyi kabul etmişti. Burada şu noktanın altını çizmek gerekir: Avusturya-Macaristan'ın eskiden beri izlediği "Doğu" politikasını izlemeyi sürdürmesine karşın; Rusya beş yıl önce kınamış olduğu ve karşısında bulunduğu bir politikayı bu kez kabul etmekteydi.

Münchengrätz ertesinde Avusturya-Macaristan ile Rusya'nın ortak "Doğu" politikası, Osmanlı tahtını bütün yolları kullanarak korumak ve bu sallanan tahtı tam bir uyum içinde desteklemek olmuştu.[85]

Metternich 1833 yılı sonlarında, Avusturya-Macaristan'ın "Doğu Sorunu"nda Rusya'yla ilişkileri hakkında şunları yazmaktaydı:

> "Bugün Rusya benimle aynı yolda gittiği için, ben de onunla aynı yolda gitmekteyim. Birkaç yıl önce Yunan sorununda ben onunla aynı yolda gitmemiştim ve onun için de suçlanmıştım. Bugün Osmanlı İmparatorluğu'nun korunmasına ilişkin olarak onunla aynı yolda gitmekteyim ve yeniden suçlanıyorum. Ben hiç kimseye göre kendimi yönlendirmem ve doğru bildiğim yolda yürürüm; benimle aynı yolda yürüyenleri yanıma alırım. Bana en sert biçimde karşı gelenlerin yeniden bana döndüklerine zaman zaman tanık olmuşumdur."[86]

---

85 *Age*, s.108.
86 *Age*, s.117.

Mehmet Ali Ayaklanması'nın İkinci Aşaması ve Büyük Güçler (1838-1841)

Mehmet Ali Paşa'nın, 25 Mayıs 1838'de Mısır'ın bağımsızlığını ilan etmesi ve her yıl Babıâli'ye göndermekle yükümlü olduğu vergiyi göndermemesi üzerine Osmanlı Padişahı II. Mahmut, 21 Nisan 1839'da Mehmet Ali'ye savaş açmış; ancak Osmanlı ordusu, 24 Haziran 1839'da Nizip'te Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa'nın güçleri tarafından yenilgiye uğratılmıştı. Osmanlı Devleti, 24 Haziran'da artık Fırat boyunda bir orduya sahip değildi; böylelikle Mısır güçlerine İstanbul'a değin Anadolu yolları bir kez daha açılmış oluyordu.

Bu arada Osmanlı donanmasının Kaptanıderyası Ahmet Fevzi Paşa da, kendisine emanet olunan dokuz büyük savaş gemisinden ve 11 fırkateynden oluşan Osmanlı donanmasını büyük bir ihanet örneği sergileyerek, Mehmet Ali Paşa'ya satmıştı.

Osmanlı Ordusu'nun yenilgi haberi İstanbul'a ulaştığında Padişah II. Mahmut ölmüş; Mahmut'un yerine Osmanlı tahtına henüz on altı yaşında olan oğlu I. Abdülmecit çıkmıştı (1 Temmuz 1839).

Mehmet Ali Paşa, Babıâli'den, Suriye'nin ırsi olarak kendisine bırakılmasını, yeni zapt ettiği Maraş Paşalığı'nın Mısır'ın yönetimine verilmesini ve kişisel düşmanı olan Sadrazam Hüsrev Paşa'nın görevinden azledilmesini istemekteydi. Osmanlı Divanı, yeniden savaş yapmaktansa, Mehmet Ali Paşa'ya Mısır'dan başka Suriye'nin de bırakılmasını kararlaştırdı. Ancak, tam bu sırada Avrupa Devletleri duruma müdahale

I. Abdülmecit
Osmanlı Padişahı
(1839-1861)

ettiler. Bunun üzerine Babıâli, Avrupalı Devletlerin aracılıkta bulunma önerisini ve onların verecekleri kararı kabul edeceğini bildirdi.

Osmanlı güçlerinin Mehmet Ali karşısında yenilgiye uğramaları "Doğu Sorunu"nu Avrupa Devletleri nezdinde bir kez daha ön plana çıkarmış ve bu devletler arasında ivedilikle bir birlik oluşturulmasını gündeme getirmişti. Fransa'nın Mısır-yanlısı bir tutum benimsemesi, Büyük Güçlerin Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün korunması konusunda işbirliğinde bulunmalarını engellemekteydi. Metternich "Doğu Sorunu"nda nihaî çözümün, kendi himayesi altında yürütülecek görüşmelerle bulunması konusunda kararlıydı.

28 Temmuz 1839'da Metternich'in kaleme aldığı bir nota, İstanbul'daki Avusturya-Macaristan, İngiltere, Prusya, Rusya ve Fransa elçilik kâtipleri tarafından Babıâli'ye bildirildi. Bu notayla Babıâli'nin, Mehmet Ali'yle ikili bir anlaşmaya yanaşmaması ve Büyük Güçlerin bu konuda yapacakları girişimlerin sonucunu beklemesi sağlanmıştı.

Metternich'in notasının Babıâli tarafından kabul edilmesi Hünkâr İskelesi Antlaşması'nın sonu anlamına gelmekteydi. Osmanlı Devleti, Mısır Paşası'yla yaptığı birinci savaşta Rusya'nın koruyuculuğu altına girmeyi kabul etmiş; ikinci savaşta ise beş Büyük Güç'ün ortak himayesine girmeyi yeğlemişti. "Doğu Sorunu"nda beş Büyük Güç arasındaki görüş birliği, Metternich'in, bu devletlerin Viyana'daki elçileri üzerindeki kişisel etkisi sayesinde sağlanabilmişti.[87] Böylece "Avrupa Uyumu", Avrupa'daki güç dengesini ciddî bir biçimde tehdit eden Doğu'daki tehlikeli durum nedeniyle yeniden ortaya çıkmaktaydı.

Mehmet Ali Ayaklanması'yla birlikte Fransa'nın, Akdeniz'i bir Fransız denizine dönüştürme tutkusu yeniden canlanmıştı. Mehmet Ali aracılığıyla Mısır'ı, Suriye'yi ve hatta Küçük Asya

---

87 Viktor Bibl, *Metternich, der Dämon Österreichs*, Johannes Günther Verlag, Leipzig und Wien, 1936, s.313.

ile İstanbul'u bile ele geçirebilme olasılığı, Akdeniz'de Fransa'ya İngiltere'nin karşısında üstünlük sağlayabilecekti. Bu olasılığın gerçek olabileceğinin İngiltere de bilincindeydi ve bu nedenledir ki, Mehmet Ali'nin karşısında yer almıştı. Palmerston, Mehmet Ali'nin başarı kazanmasını her türlü yolla önlemeye kararlıydı. Palmerston'un bu görüşünü Avusturya-Macaristan ile Rusya da paylaşmaktaydı. Metternich, Osmanlı Padişahı'nın "yasal" hükümranlığının olduğu gibi korunmasını ve Doğu'da büyük değişikliklerin gerçekleşmesini önlemeyi istemekteydi. Rusya da, büyük bir Mısır imparatorluğunun kurulmasıyla Ön Asya'daki etki alanının tehlikeye düşürülmesinin karşısındaydı.

Palmerston, Rusya'nın Fransa'yla bağlarını koparmak ve Mehmet Ali'nin gücünü Mısır'la sınırlandırmak ya da tümüyle ortadan kaldırmak amacıyla 1839 yılının ortalarında Rusya'ya yanaşmış; Metternich ise, İngiltere ile Rusya arasındaki artan yakınlığı önleyememişti. Rusya ile İngiltere, Mısır'ın koruyucusu konumundaki Fransa'ya karşıydı. Öte yandan Palmerston, Avusturya-Macaristan'ı da İngiltere ile Rusya'nın yanına çekmeyi istiyordu.

Palmerston, Osmanlı Devleti'nin yalnızca Rusya'nın değil; Avrupa'nın koruyuculuğu altına konulması görüşündeydi. Palmerston, Osmanlı Devleti'ni ölü bir varlık olarak görmemekte, Osmanlı Devleti'nin Avrupa'nın koruyuculuğu altında barış içinde yaşamasının ve iç bünyesinde gerçekleştireceği reformlarla yeniden saygıdeğer bir güç olarak ortaya çıkmasının mümkün olabileceğini düşünmekteydi.

Londra Antlaşması (15 Temmuz 1840)

Londra Konferansı, Metternich'in önerisi doğrultusunda 1840 Şubat'ında toplanabilmişti. Konferansta Fransa, Suriye ile Mısır'ın birleştirilerek, Mehmet Ali Paşa için ırsî bir krallık oluşturulmasını önerdi. İngiltere ise, yalnızca Mısır'ın ırsi olarak, Fenike ile Filistin'in ise ölünceye değin Mehmet Ali Paşa'ya bırakılmasını

istiyordu. Devletlerin arasında görüş birliği sağlanamaması yüzünden Londra Konferansı'ndan bir sonuç alınamamıştı.

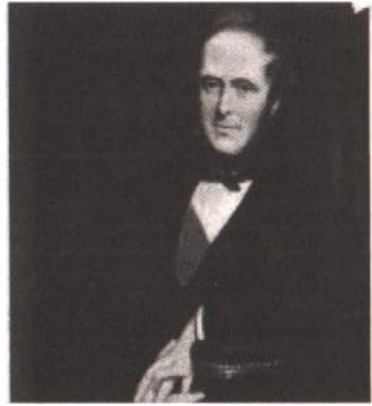
15 Temmuz 1840'ta Rusya, Avusturya-Macaristan, Prusya ve İngiltere arasında Mısır sorununu çözüme kavuşturmak amacıyla Londra'da bir antlaşma imzalandı. Bu antlaşma, Osmanlı Devleti'ni korumak ve Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'yı uzlaşmaya zorlamak amacıyla yapılmıştı. Fransa dışındaki Büyük Güçler, Mehmet Ali'nin bir Arap imparatorluğu kurma planını terk etmesini zorlama konusunda anlaşmıştı. Londra Antlaşması'yla, Mehmet Ali Paşa'ya, Mısır'ın babadan oğula geçmek üzere verilmesi ve yalnızca kendisine "Akka Paşası" unvanıyla Güney Suriye'nin yönetiminin bırakılması kabul edildi. Mehmet Ali'nin bu öneriyi 10 gün içinde kabul etmemesi durumunda önerinin ikinci kısmı, 20 gün içinde kabul etmemesi durumunda ise tümü geri çekilecekti. Bu antlaşmayla Hünkâr İskelesi Antlaşması rafa kaldırılmaktaydı. Londra Antlaşması'yla Avusturya-Macaristan, Osmanlı Devleti üzerindeki Rus himayesinin zayıflatılmasını sağlamıştı.

Osmanlı Devleti, bu antlaşmadan hoşnut kalmamakla birlikte İngiltere'nin ısrarı üzerine antlaşmayı kabul etmek zorunda kaldı.

Metternich açısından Londra Antlaşması'nın olumsuz yönü Fransa'nın "Güçler Birliği"nin dışında bırakılmış olmasıydı. Gerçekten bu antlaşma Fransa'yı çok kızdırmıştı. Fransa, Palmerston tarafından "Avrupa Birliği"nin dışına itilmekteydi. 1 Mart 1840'ta Fransa Başbakanı Thiers, Napoléon'un politikasını yeniden canlandırarak, Fransız ordularını Ren'e doğru ve İtalya'ya karşı harekete geçirmeyi bile düşünmüştü. Ancak Fransa Kralı Louis-Philippe, bir savaşı göze alamamaktaydı; çünkü çıkacak bir Avrupa savaşının Fransa'nın iç durumunu sarsıntıya uğratacağını ve kendi hanedanlığını tehlikeye sokacağını bilmekteydi. Nitekim istifa eden Thiers'in yerine geçen Guizot, Avrupa'da barışın korunmasından yana bir tutum benimsemişti.

Avrupa'da güç dengesinin korunma kaygısı, aralarında rekabetin sürmesine karşın, Büyük Güçleri bir kez daha bir araya getirebilmişti.

Mehmet Ali Paşa, Londra Antlaşması'nı reddetti. Mehmet Ali Paşa, Mısır'dan başka kendi denetimi altında bulunan ülkelerin birleştirilerek bir vilayet haline getirilmesini ve oğlu İbrahim Paşa'ya verilmesini istiyordu. Padişah ise, Mehmet Ali'yi azlettiğini ilan etti.

Lord Palmerston (Henry John Temple)
Büyük Britanya İmparatorluğu
Dışişleri Bakanı
(1830-1834, 1835-1841, 1846-1851)
Büyük Britanya İmparatorluğu
Başbakanı
(1855-1858, 1859-1865)

"Mısır Valiliği İmtiyazı Fermanı" (24 Mayıs 1841)

1840 Ağustos'unda Osmanlı, İngiliz ve Avusturya-Macaristan savaş gemilerinden oluşan bir donanma Beyrut önlerinde Mısır gemilerini yakmış; Beyrut, Sayda ile Sur kentlerinin Osmanlı, İngiliz ve Avusturya-Macaristan güçlerine teslim olmasından ve Akka'nın da bu güçlerin eline geçmesinden sonra Mısır ordusu Suriye'yi boşaltmak zorunda kalmıştı.[88]

Öte yandan Lübnan'da, Mısır yönetimine karşı bir ayaklanma gerçekleşmiş ve Mehmet Ali Paşa, 10 Ekim'de Beyrut'u, 3 Kasım'da da Akka'yı yitirdikten sonra bir çözüme varmayı kabul etmek zorunda kalmıştı. 25 Kasım 1840'da Amiral Napier komutasında bir İngiliz filosu İskenderiye önlerine gelerek, Mehmet Ali'ye anlaşma önerdi. Mehmet Ali, Suriye'den geri kalan güçlerini çekmeyi

88 Avusturya-Macaristan Arşidükü, Suriye'nin "alınamaz" kalesi diye ünlü olan Akka surlarının üzerine zafer bayrağını dikmişti.

ve Suriye'yle birlikte Girit ile Arap Yarımadası'na ilişkin taleplerinden vazgeçerek, bu yerler üzerinde Padişah'ın hükümranlığını bir kez daha tanımayı kabul etti.[89] 29 Aralık'ta İbrahim Paşa Şam'dan ayrılmıştı.

İbrahim'in Suriye'yi boşaltma hazırlıklarına başlaması üzerine Mehmet Ali, Mısır'ın ırsî valiliğinin kendisine verilmesi güvencesi karşılığında, Suriye'yi ve Ahmet Fevzi Paşa'nın kendisine teslim etmiş olduğu Osmanlı donanmasını Osmanlılara iade etmeyi öngören bir antlaşmayı Amiral Napier'la imzaladı. Osmanlı Devleti de, Napier ile Mehmet Ali arasında imzalanmış olan bu antlaşmayı kabul etti.

1841 yılı başlarında Padişah'ın temsilcileri, Ahmet Fevzi Paşa'nın vaktiyle Mehmet Ali Paşa'ya satmış olduğu Osmanlı gemilerini teslim almıştı. Mısır, Mehmet Ali'nin elinde kalmayı sürdürdü. Oysa Hariciye Nazırı Mustafa Reşit Paşa, Mısır'ın Mehmet Ali'nin elinden tamamıyla alınmasını istiyordu.

Mustafa Reşit Paşa
Osmanlı Hariciye Nazırı
(1838, 1839, 1845 ve 1853)
Osmanlı Sadrazamı
(1846, 1848, 1852, 1854, 1856, 1857)

Osmanlı Padişahı, Mehmet Ali'yle gelecekteki ilişkilerini "Mısır Valiliği İmtiyazı Fermanı"yla belirledi. Bundan böyle öteki Osmanlı vilayetlerinde uygulanan rejime Mısır da tabi tutulacaktı. 24 Mayıs 1841 tarihli fermanla;

89 Mehmet Ali Paşa, Fransa'da Thiers'in yerine geçen yeni Başbakan Guizot'dan da Müttefiklerin isteklerine boyun eğmek tavsiyesini aldıktan sonra, 11 Aralık'ta Padişah'tan af ricasında bulunmuştu.

Mısır valileri Mehmet Ali'nin soyundan gelmek üzere Padişah tarafından seçilecek, vergi Padişah adına toplanacak ve bu vergiden belirli bir kısım her yıl Babıâli'ye gönderilecekti. Para Padişah adına bastırılacaktı. Osmanlı Devleti'nde kabul edilecek yasa ve tüzükler Mısır için de geçerli sayılacaktı. Mısır Ordusu'nun subaylarını atama hakkı doğrudan doğruya Padişah'a ait olacaktı. Bu koşullara saygı gösterilmediği takdirde Mısır'a tanınan bütün ayrıcalıklar geçersiz sayılacaktı.

Bundan böyle Mısır'da tam bir sükûnet ve Babıâli'ye karşı tam bir itaat egemen olmuştu.

Öte yandan, 20 Eylül 1841'de Mehmet Ali ile İngiltere, Avusturya-Macaristan ve Rusya arasında bir antlaşma imzalanmış; bu antlaşmaya göre, Mehmet Ali yalnızca Mısır'ın ırsi valisi olarak tanınmış, Mehmet Ali'nin Suriye'den çekilmesi, Mısır'da 18.000 askeri aşan bir güç bulundurmaması ve Osmanlı Devleti'ne vergi ödemesi kararlaştırılmıştı. Böylelikle Suriye, Mehmet Ali'nin yönetiminden alınarak yeniden Osmanlı Devleti'nin yönetimi altına konulmakta; Mısır da, Osmanlı Padişahı'nın ismen hükümranlığı altında olmakla birlikte uygulamada bağımsız bir duruma getirilmekteydi. Fransa, bu antlaşmaya şiddetle karşı çıkmıştı. Eylül 1841 tarihli antlaşmayla Osmanlı Devleti, hem Mehmet Ali'nin düşmanlığından hem de Rusya'nın "dostluğu"ndan kurtarılmakta ve İngiltere'nin iradesi egemen kılınmaktaydı.

Osmanlı-Mısır uyuşmazlığı, ancak Büyük Güçlerin müdahalesi sonucunda kesin bir çözüme kavuşturulmuştu. **Anadolu'nun ve İstanbul'un güvenliğini ancak yabancı devletlerin müdahaleleriyle koruyabilen Osmanlı Devleti, bundan böyle varlığını sürdürebilmek için, yabancı devletlerin yardımlarına başvurma yolunu benimseyecekti.**

Görülüyor ki, **1820'lerde Yunan halkının bağımsızlık savaşımıyla başlayan ve 1830'larda Mehmet Ali Paşa'nın Mısır'ın bağımsızlığını sağlayabilmek amacıyla gerçekleştirdiği ayak-**

lanmayla süren olayların sonucunda Osmanlı Devleti, bundan böyle dış politikasında yalnızca kendi ayakları üzerinde durmanın olanaksızlığını anlamıştı.

Boğazlar Sözleşmesi (13 Temmuz 1841)

Mısır sorununun çözümünden sonra, bu sorunun sahneye çıkarttığı Boğazlar sorununun da çözüme kavuşturulması gerekmekteydi. Bu soruna bir çözüm getirmek üzere, 13 Temmuz 1841'de İngiltere, Rusya, Avusturya-Macaristan, Prusya, Fransa ve Osmanlı Devleti arasında Londra Sözleşmesi ya da Boğazlar Sözleşmesi imzalandı. Bu sözleşmeyle, Osmanlı Devleti barış içinde olduğu sürece Çanakkale ile İstanbul Boğazları'nın yabancı devletlerin savaş gemilerine kapalı tutulması kararlaştırılmıştı. 13 Temmuz 1841 tarihli Boğazlar Sözleşmesi'yle Palmerston'un, Boğazlar'ın bütün devletlerin savaş gemilerine kapatılması isteği yerine getirilmiş, Padişah da, Karadeniz'in yabancı gemilere kapalı tutulmasının geleneksel Osmanlı politikası olduğuna ikna edilmişti.

Böylelikle Rusya'nın, Hünkâr İskelesi Antlaşması'yla Osmanlı Devleti üzerinde kurmuş olduğu himaye, İngiltere ile Fransa'nın baskıları karşısında etkinliğini yitirmiş olmaktaydı. İngiltere, Mehmet Ali'nin büyük bir devlet kurmasını önleyerek Doğu Akdeniz'in ve Hindistan'ın güvenliğini sağlayabilmişti. Fransa, bir yandan Mehmet Ali'nin yanında yer almış; öte yandan, Osmanlı Devleti'yle bozuşmamaya özen göstermiş ve Osmanlı topraklarının Rusya'ya karşı bütünlüğünü korumaya çalışmıştı.[90] Metternich ise, yaşamında sonuncu kez beş Büyük Güç'ü Boğazlar Sözleşmesi'yle bir araya getirmeyi başarabilmişti.

1841 tarihli Boğazlar Sözleşmesi'yle Osmanlı Devleti, ilk kez Avrupa devletler hukuku topluluğuna eşit haklara sahip bir üye olarak kabul edilmekteydi. Ancak bunun karşılığın-

---

90 Karal, *Osmanlı Tarihi*, c.V, 1947, s.206-207.

da Osmanlı Devleti, Avrupa'nın koruyuculuğu altına girmeyi kabul etmişti. Öte yandan, Boğazlar Sözleşmesi'yle Çanakkale ve İstanbul Boğazları'nın bütün devletlerin gemilerine açık yollar olmaları yerine, yalnızca Osmanlılara ait suyolları olarak resmen tanınmış olması Osmanlı Devleti açısından önemli bir gelişmeydi.

KIRIM SAVAŞI (1853-1856)

Rusya'nın Osmanlı Politikası

Rusya'nın Osmanlı Devleti üzerindeki vesayeti 1841 Boğazlar Sözleşmesi'yle sona ermişti.[91] Ancak çökmekte olan bir devletin koruyucusu rolünü oynamak isteyen Rusya, bundan sonra Osmanlı Devleti'nin parçalanması doğrultusunda bir politika izleyecekti.

1853 ilkbaharında Çar I. Nikola (1825-1855), İngiltere'nin San Petersburg'daki Büyükelçisi Sir Hamilton Seymour'la bir görüşmesinde, Rusya ile İngiltere'nin çıkarlarının hemen hemen her konuda aynı olduğunu dile getirmekte ve sözlerini şöyle sürdürmekteydi:

> "Osmanlı Devleti kritik bir durumdadır... Ülke parçalanmak üzeredir... Ellerimizin arasında çok hasta bir adam bulunmaktadır ve eğer bizler gerekli düzenlemeleri yapamadan önce bu hasta adam ellerimizin arasından kayıp giderse çok büyük bir felaketle karşı karşıya kalmış oluruz. Bu nedenle Rusya ile İngiltere, bu sorunda mükemmel bir anlaş-

---

91 1833 tarihli Hünkâr İskelesi Antlaşması'yla Osmanlı Devleti üzerinde kurulan Rusya'nın himayesi, 1841 Boğazlar Sözleşmesi'yle kaldırılmakta ve Osmanlı Devleti, Avrupa'nın koruyuculuğu altına konulmaktaydı.

ma içinde hareket etmeli ve biri ötekinin haberi olmaksızın hiçbir adım atmamalıdır."

Yine Çar'ın görüşüne göre, ne Rusya ne de İngiltere İstanbul'u ele geçirmeliydi. Tuna Beylikleri, Rusya'nın koruması altında bağımsız statülerini sürdürebilir, Sırbistan'a ve Bulgaristan'a da benzer bir statü tanınabilirdi. Rusya'nın çıkarına olan bu gelişmeleri dengelemek üzere İngiltere de, Mısır'ı ve Girit'i topraklarına katabilirdi. Ancak Çar Nikola, hiçbir zaman bir Bizans İmparatorluğu'nun yeniden kurulmasına veya Yunanistan'ın topraklarını genişleterek güçlü bir devlet durumuna gelmesine ya da Osmanlı Devleti'nin parçalara bölünerek, parçalanan bu topraklarda Avrupa'nın devrimcilerinin küçük Cumhuriyetler kurmalarına izin vermeyeceğini de dile getirmekteydi.[92]

Çar'ın bu önerileri karşısında İngiliz yetkililer ise, Osmanlı'nın bölünüp yok olmasının o anda söz konusu olmadığını ileri sürerek mirasının paylaşılması düşüncesinin şiddetle karşısında durmuşlar, Avusturya-Macaristan ile Fransa'nın haberi olmaksızın yapılacak bir anlaşmayı reddedeceklerini ve Çar'ın bu doğrultudaki önerilerini kabul edemeyeceklerini ifade etmişlerdi.

İngiltere'nin Osmanlı Politikası

Büyük Güçlerin arasında Rusya'nın en güçlü karşıtı İngiltere'ydi. İngiltere, Rusya'nın Avrupa güç dengesini tehdit edebileceğinden, Osmanlı Devleti üzerinde Rus denetiminin kurulabileceğinden; Hindistan'a uzanan yollarının, Yakındoğu'daki ticaretinin ve Akdeniz'deki deniz güçlerinin tehlikeye düşebileceğinden korku duymaktaydı. İngilizlerin bu korkuları Rusya'nın, Avrupa Uyumu'nu denetimi altına aldığı, Avusturya-Macaristan ile Prusya'nın Rusya'nın etkisi altında kaldığı ve bu iki devletin Rusya'nın etki alanını genişletmesini destekleyeceği ya da Rusya'nın bu doğrultudaki çabalarına engel olmayacağı inancıyla pekişmişti.

---

92 J. A. R. Marriott, *The Eastern Question*, Fourth Edition, Clarendon Press, Oxford, 1969, s.257-258.

Napoléon Savaşlarından bu yana İngiliz devlet adamları, Yakındoğu'daki İngiliz çıkarlarının Osmanlı Devleti'nin korunması yoluyla savunulabileceği görüşünü benimsemişti. 1850'lerin başlarında İngiliz liderler Osmanlı Devleti uğruna bir savaşı göze almayı hiç düşünmemekteydi. Ancak İngiliz Hükümeti'nde Rusya karşıtı güçlerin başında bulunan iki kişi, Kırım Savaşı öncesinde ve sırasında İngiliz politikasının yönünü çizmede çok önemli bir rol oynamıştı: Bunlar, Lord Palmerston ile Stratford Canning'di.

Lord Palmerston, 1830 ile 1851 yılları arasında İngiltere'nin birçok kez Dışişleri Bakanlığı'nı yapmış, 1855-1858 ve 1859-1865 yılları arasında da Başbakanlık görevini üstlenmişti. Stratford Canning ya da öteki ismiyle Lord Stratford de Redcliffe ise, 1827 yılında ölen İngiltere Başbakanı George Canning'in kuzeniydi ve 1810 yılından itibaren, aralıklarla İngiltere'yi Osmanlı Devleti nezdinde büyükelçi olarak temsil etmişti. Stratford Canning'in, Osmanlı padişahları ile Babıâli üzerindeki etkisi büyüktü. Stratford Canning, kendini Osmanlı Hükümeti'nin koruyucusu olarak görüyordu. Öte yandan Canning'in, kişi olarak Rusya'ya duyduğu düşmanlık da çok iyi bilinmekteydi.

Stratford Canning
(Lord Stratford de Redcliffe)
İngiltere'nin İstanbul'daki Büyükelçisi
(1810 yılından itibaren aralıklarla)

Palmerston ve Stratford Canning, Avrupa'da var olan düzenin bozulmasını istememekteydi. Rusya'nın bu düzeni tehdit edebileceği korkusu ise, bu iki devlet adamını Rusya'nın Yakındoğu'daki emellerini gerçekleştirmesini engellemeye yöneltmişti. Osmanlı Devleti'nin korunması

İngiltere'nin geleneksel politikasıydı. Osmanlı Devleti'nin varlığı, İngiltere'nin Akdeniz'deki üstünlüğünü ve Asya'daki topraklarını korumasını sağlamaktaydı. Bu nedenle İngiltere, Osmanlı'nın parçalanmasına yönelik bütün planların karşısında yer almıştı.[93]

Kırım Savaşı öncesinde İngiltere'nin Osmanlı politikası, Osmanlı Devleti'nin varlığını sürdürmesinin sağlanması ve İstanbul ile Boğazlar'ın hükümranlığının Osmanlı'nın dışında başka hiçbir devlete bırakılmaması doğrultusundaydı. Aksi takdirde, İngiliz ticareti sekteye uğrayacak[94] ve İngiltere'nin Yakındoğu'daki siyasal etkisi önemli ölçüde azalacaktı.

Fransa'nın Osmanlı Politikası

Fransa, Osmanlı Devleti nezdinde sahip olduğu itibarlı konumu korumayı istiyordu. Fransızlar, Osmanlı Devleti'nde öğretmen olarak askerî okullar ile tıp, veteriner ve ziraat okullarında; girişimci ve mühendis olarak da bayındırlık işlerinde hizmet görmekteydi. 19. yüzyıl öncesinde Osmanlı Devleti'nin geleneksel müttefiki Fransa'ydı. Ancak 1789 Devrimi döneminde Fransız Hükümeti, Osmanlılarla dostluk politikasını terk etmiş ve Napoléon Bonaparte, 1798 yılında Osmanlı Devleti'nin hükümranlığı altında bulunan Mısır'a saldırıda bulunmuştu. 1848 yılında Louis Napoléon'un iktidara gelmesiyle ise Fransa, Osmanlı Devleti'yle olan geleneksel bağlarını yinelemek istemiş ve Yakındoğu'daki Rus etkisine meydan okumuştu. Bu yeni Napoléon, Napoléon Bonaparte'ın yeğeniydi ve Aralık 1848'de İkinci Fransız Cumhuriyeti'nin Başkanı seçilmişti. 1852 yılında Louis Napoléon, III. Na-

---

93 İngiltere, Osmanlı Devleti'nin korunması politikasını 1878 yılına değin sürdürmüş; 1878'de imzalanan Berlin Antlaşması'yla Kıbrıs'ın yönetimini Osmanlı'dan devralmak suretiyle, bundan böyle Osmanlı Devleti'nin parçalanması politikasını benimsemişti.

94 İngiltere, Yakındoğu'nun ticaret açısından sömürülmesinde aslan payını alıyordu. İskenderun üzerinden Halep ticaretine, Bağdat, Şam ve Beyrut ticaretlerine İngilizler egemendiler. İngiltere, bu yerlerin güçsüz bir durumda olan Osmanlı Devleti'nin hükümranlığı altında kalmasını yeğliyordu.

poléon adıyla kendini Fransa'nın İmparatoru ilan etti. III. Napoléon'un amacı, Fransa'yı yeniden Avrupa'da egemen bir güç konumuna getirmekti.

Napoléon Bonaparte
Fransa İmparatoru
(1804-1814)

III. Napoléon, dış politikasında şu üç temel stratejiyi uygulamıştı: Bunlardan ilki, İngiltere ile daha iyi ilişkiler kurma ve hatta bir ittifak akdetme yolunda çaba harcamak; ikincisi, ulusçuluk ilkesinin başlıca savunucusu rolünü benimseyerek, yabancı devlet boyunduruğundan kurtulmak ve özgürlüklerine kavuşmak isteyen ulusal topluluklara liderlik etmek ve Avrupa'nın ulusçuluk ilkesi çerçevesinde yeniden örgütlenmesini sağlamak; üçüncüsü ise, Napoléon Savaşları ertesinde kurulmuş olan ve Avrupa'da Fransız üstünlüğünün yeniden kurulmasına başlıca engeli oluşturan düzeni ortadan kaldırmak. Rusya'nın Avrupa'da var olan düzenin en önde gelen savunucusu olması nedeniyle, Napoléon'un dış politikasının temel amacı, Rusya'nın bu düzeni savunma gücünü zayıflatmak, Avrupa Uyumu'nu bozmak ve Rusya'ya karşı kendi müttefiklerini oluşturmak olmuştu.

1851 yılı sonunda III. Napoléon, Osmanlı Devleti'nin varlık süresini mümkün olduğu kadar uzatmayı Fransa'nın çıkarına uygun buluyordu. Osmanlı Devleti'nin kendini savunmak amacıyla bir

saldırı karşısında savaşmak zorunda kalması durumunda ise Fransa, Osmanlı'yı savaş sahnelerinde tek başına bırakmayacaktı.[95]

Avusturya-Macaristan'ın Osmanlı Politikası

Kırım Savaşı öncesinde, tek bir Avrupa devleti savaşı önleyebilmek için sürekli çaba göstermişti; bu devlet, Avusturya-Macaristan'dı. Avusturya-Macaristan'ın barışçı çabaları benimsemesi, var olan düzende olabilecek her değişiklikten Avusturya-Macaristan'ın yitirebileceği çok şeyin olmasındandı. Bu değişikliklerin olmasına ise büyük bir Avrupa savaşı neden olabilirdi.

Avusturya-Macaristan, Napoléon sonrası dönemdeki gücünü ve Avrupa'daki önemini büyük ölçüde ünlü diplomatı Metternich'e borçluydu. Avrupa'da 1815-1848 dönemi, genellikle tarihçiler tarafından "Metternich Çağı" olarak isimlendirilmekteydi. Habsburg İmparatorluğu, birbirinden farklı etnik kökene, dile ve kültüre sahip halklardan oluşmaktaydı. Avusturya-Macaristan, İngiltere ile Fransa'nın sahip olduğu ekonomik kaynaklara ve Rusya'nın insan gücü kaynaklarına sahip değildi. İmparatorluğun güçsüzlüğünü oluşturan en önemli öğe ise, hiç kuşkusuz çok-uluslu bir yapıya sahip olmasıydı. 19. yüzyıl, ulusal bilincin güçlendiği ve yüzyıllarca yabancı devletlerin egemenliği altında yaşamış olan halkların bağımsızlıklarını kazanarak, kendi egemen devletlerini kurmak için seslerini yükselttikleri bir çağ olmuştu. 1848 Devrimleri sırasında Habsburg İmparatorluğu'nun boyunduruğu altında yaşayan İtalyanlar, Macarlar ve Çekler, Alman halkının egemenliğine karşı ayaklanmış, imparatorluk güçleri bu ayaklanmaları bastırmayı başarmış, ancak Avusturyalı devlet adamları, ulusçuluğun imparatorluğun varlığına oluşturduğu tehdidi de açıkça görebilmişti.

1850'lerin başlarında Habsburg İmparatorluğu'nun başında tahta 1848 yılında çıkan Franz Joseph (1848-1916) bulunuyordu.

---

95 Yorga, *age*, s.447.

Franz Joseph
Avusturya-Macaristan İmparatoru
(1848-1916)

İmparatorluğun Dışişleri Bakanı da Kont Buol'du. Hem İmparator hem de Buol, imparatorluğun varlığını sürdürebilmesi için, Avrupa'nın öteki tutucu güçlerinin güvenine, dostluğuna ve desteğine gereksinmesi olduğu gerçeğini göz ardı etmişler, bu iki devlet adamının Rus tehdidinden korkuları Avusturya-Macaristan'ı, gereksinmesi olan Rusya'nın dostluğunu kazanma hedefinden uzaklaştırmıştı.

Kırım Savaşı'nın başlamasından önce iktidardan düşürülmüş olan Metternich, Avusturya-Macaristan'ın, barışın korunması için çaba harcaması gerektiği konusunda Hükümeti'ni uyarmıştı. Metternich, "Avusturya-Macaristan, antlaşmaların korunması ve "Doğu Sorunu" nedeniyle bir Avrupa savaşının çıkmasının önlenmesi doğrultusunda bir politika izlemelidir" demekteydi.[96] Metternich'e göre böyle bir savaşın çıkması durumunda Avusturya-Macaristan'ın öncelikli amacı, en kısa sürede barışın yeniden kurulmasını sağlamak olmalıydı.

Kral IV. Frederick Wilhelm'in Prusya'sı ise, dönemin diplomasisinde önemsiz bir rol oynamaktaydı; ancak Prusya da, Rus gücünün daha fazla yayılmasından korku duymaktaydı.

---

96 Norman Rich, *Why the Crimean War/A Cautionary Tale*, McGraw-Hill, New York, 1991, s.13.

"Kutsal Yerler" Sorunu

Hazreti İsa'nın doğup büyüdüğü, Hıristiyanlık dinini yaydığı ve çarmıha gerilerek öldürüldüğü Kudüs ile dolaylarına "Kutsal Yerler" denilmekteydi. Hıristiyanlar bu yerlerde birçok kilise ile tapınak inşa etmişti. Dini değer taşıyan bu anıt ile tapınakların korunması, yönetilmesi ve onarılması Hıristiyanlar açısından büyük önem taşımaktaydı. Bu nedenle, Kutsal Yerler konusunda Ortodokslar ile Latinler (Katolikler) arasında sürekli bir rekabet sürüp gidiyordu. Osmanlı Devleti ise, Ortodoks kilisesinin başı olan Rum Patriği'nin İstanbul'a yerleştiği günden başlayarak Kutsal Yerler sorununu miras almıştı.

Hıristiyan dininin iki temel kolu olan Latin Katolik Kilisesi ile Ortodoks ya da Yunan Kilisesi, Kutsal Yerlerde kiliseler ile manastırlar kurmak ve bunların koruyucuları olabilmek için, Osmanlı Hükümeti'nden izin elde etmede birbirleriyle sürekli rekabet halinde olmuştu. 17. yüzyıldan itibaren Yakındoğu'daki Latinlerin haklarının başlıca savunucu Fransa olmuş, Ortodokslar açısından ise bu rolü Çar Büyük Petro (1682-1725) zamanından beri Rusya üstlenmişti. Kutsal Yerlerdeki kilise, anıt ile tapınakların bir bölümü üzerinde Ortodoksların, bir bölümü üzerinde Latinlerin, bir diğer bölümü üzerinde de Ermenilerin hakları ve ayrıcalıkları vardı.

Kutsal Yerlere ilişkin Fransız talepleri, 1528'e değin uzanan bir dizi antlaşmaya ve 1740 tarihli bir antlaşmaya dayanarak ileri sürülmekteydi. Katoliklerin Kutsal Yerlerdeki ayrıcalıkları, 1740'ta kapitülasyonların son kez yenilenmesi sırasında onanmıştı. Öte yandan Rus Çarları da, Osmanlı Devleti'nin Ortodoks uyruklarının koruyucusu oldukları savını ileri sürmekteydi.

Fransız, İtalyan ve İspanyol asıllı Katolik rahipler, 1850'li yılların başlarında, o zamana değin Kutsal Yerlerde üstünlük (rüçhan) hakkına sahip bulunan Ortodoks papazlar aleyhine Babıâli'ye

başvuruda bulundu.[97] Fransa, 1851 yılının Ocak ayında, Babıâli'den 1740 kapitülasyonlarını yürürlükteki biçimleriyle uygulamak isteğinde olup olmadığını sordu. 1852 yılında Fransa İmparatoru III. Napoléon, İstanbul'daki Fransız Büyükelçisine Kutsal Yerlerin gözetimine ilişkin Latin rahiplerin taleplerinin yerine getirilmesi için, Babıâli nezdinde diretmesi doğrultusunda yönerge vermişti. Osmanlılar Aralık 1852'de, Fransız Hükümeti'nin istediklerini yerine getirdi. Rus Çarı I. Nikola ise, Ortodoksların lehinde olan statükonun bozulmasını protesto etmişti.

III. Napoléon
Fransa İmparatoru
(1852-1870)

Menshikov'un İstanbul'a Gelişi (28 Şubat 1853)

Rus Çarı'nın Şansölyesi ve Dışişleri Bakanı Kont von Nesselrode, I. Nikola'ya, Latin Kilisesi'ne verilen ödünlerle Osmanlı Hükümeti'nin Çar'a vermiş olduğu sözü tutmadığını ileri sürerek, Rus haklarının yeniden sağlanabilmesi amacıyla Osmanlı Devleti'ne özel bir temsilci gönderilmesini önermişti. Çar, Nesselrode'un görüşlerini kabul ederek, Ocak 1853'te Prens Alexander Sergeyevich Menshikov'u İstanbul'a "olağanüstü elçi" sıfatıyla göndermeye karar verdi.

---

97 1789 Fransız Devrimi ertesinde, Osmanlı Devleti'nin Latin Kilisesi adına Fransa'ya tanıdığı birçok hak ve ayrıcalık Fransızların ihmali üzerine Ortodoks Kilisesi tarafından üstlenilmişti. Ancak III. Napoléon döneminde Fransa, Osmanlı Hükümeti'nden Yakındoğu'daki Latinler üzerinde mutlak koruyuculuğunun sağlanmasını ve Kutsal Yerlerde Rusya aleyhine Fransa'nın üstün konumunun tanınmasını istemişti.

28 Şubat 1853'te İstanbul'a gelen Prens Menshikov, Osmanlı Devleti'nden şu iki temel istekte bulunmuştu: Rum Ortodoks Kilisesi'nin Kutsal Yerler konusundaki isteklerinin kabulü ve Osmanlı Devleti'nin sınırları içinde yaşayan Ortodoks uyrukluların Rusya'nın koruması altına konulması.[98] Rus olağanüstü elçisinin bu isteklerinin kabulü, hiç kuşkusuz Osmanlı Devleti'nin hükümranlık haklarıyla bağdaşmayacaktı.

Prens Alexander Sergeyevich Menshikov
Rusya'nın İstanbul'a Gönderdiği "Olağanüstü Büyükelçi"
(28 Şubat 1853-19 Mayıs 1853)

19 Nisan 1853'te Menshikov, Babıâli'ye bir nota verdi. Menshikov, Babıâli'den bazı güvencelerin verilmesini istemekte ve bu güvencelerin "resmî yükümlülükler" niteliğinde olmasını talep etmekteydi. Babıâli'nin üstleneceği yükümlülükler bir anlaşma değerinde olacaktı.

Menshikov, Osmanlı Hükümeti'ne verdiği 5 Mayıs 1853 tarihli ültimatomla Ortodoks dininin, rahiplerinin, kiliselerinin ve mülklerinin gelecekte Osmanlı padişahının himayesi altında kendilerine tanınmış olan ayrıcalıklardan ve dokunulmazlıklardan yararlanmayı sürdürmesini ve eşitlik ilkesi uyarınca, Ortodoks Hıristiyanların öteki Hıristiyan mezheplere tanınan ek ayrıcalıklardan da yararlanmasını istemekteydi. Bu amaca yönelik olarak Osmanlı Hükümeti'nin yayımlayacağı Senet'te, Babıâli'nin gele-

98 1850'li yıllarda Osmanlı Devleti sınırları içerisinde, yalnız 2 milyonu Avrupa'da olmak üzere, 19 ilâ 20 milyon Müslüman, 2 milyon Rum, 1,5 milyon Arnavut, 2 milyon 400 bin Ermeni ve Sırplarla birlikte 6 milyondan fazla Slav yaşamaktaydı. Bkz. Yorga, *age*, s.438.

ceğe ilişkin güvenceleri ve Kutsal Yerlere ilişkin verdiği sözler yer almalıydı.

Menshikov'un ültimatomundan Hariciye Nazırı Mustafa Reşit Paşa, hemen İngiltere Büyükelçisi Stratford Canning'i haberdar etmişti.[99] Stratford Canning, Osmanlı Hükümeti'ne Rus istemlerini reddetmesini, aksi takdirde, Osmanlı Devleti'nin Rusya'nın koruyuculuğu altına gireceğini bildirdi.

Stratford Canning, Osmanlı Hükümeti'ne, Kutsal Yerler sorununu öteki sorunlardan ayrı tutması gerektiğini ve Kutsal Yerlere ilişkin olarak hem Fransa'yı hem de Rusya'yı tatmin edecek bir çözümü kabul etmesini önerdi. Ancak Canning'e göre Babıâli, Osmanlı Devleti'ndeki Ortodoks Hıristiyanlar üzerindeki Rus etkisini artırabilecek bütün Rus istemlerini reddetmeliydi. İngiltere Büyükelçisi'nin önerileri ile öğütlerine her zaman kulak veren Babıâli, Ortodoks Hıristiyanların Rusya'nın koruyuculuğu altına konulması sonucunu doğuracak olan Rus istemlerini reddetti.

Görülüyor ki, **Kırım Savaşı öncesinde Osmanlı Devleti, çok önemli bir dış politika kararını artık tek başına alamamakta ve İngiltere'ye danışmadan hareket edememekteydi.**

Osmanlı Devleti'nin Menshikov'un istemlerini reddetmesi üzerine, 19 Mayıs 1853'te Rusya ile Osmanlı Devleti arasında diplomatik ilişkiler kesilmiş ve Menshikov, İstanbul'dan ayrılmıştı.

Rusya, Babıâli'ye 31 Mayıs 1853'te verdiği ültimatomda, Osmanlı Hükümeti'nin, Menshikov'un İstanbul'dan ayrılmadan önce sunduğu önerileri sekiz gün içinde kabul etmesini, aksi takdirde, Rus Hükümeti'nin barışçı yollarla elde edemediği haklarına ilişkin güvenceleri sağlayabilmek amacıyla, Rus ordularının Osmanlı sınırlarını aşmak zorunda kalacağını bildirmekteydi.

---

99 Mustafa Reşit Paşa; 1838, 1839, 1845 ve 1853 yıllarında Hariciye Nazırlığı; 1846, 1848, 1852, 1854, 1856 ve 1857 yıllarında da Sadrazamlık görevlerinde bulunmuştu.

Rusya'nın Tuna Beylikleri'ni İşgali (2 Temmuz 1853)

Osmanlı Devleti'nin Rusya'nın 31 Mayıs 1853 tarihli ültimatomunu yanıtlamayı reddetmesi üzerine, 1853 Haziran'ının sonuna doğru Çar Nikola, Besarabya'daki iki Rus ordusuna Eflak ile Boğdan Beylikleri'ni (Tuna Beylikleri) işgal etmesini emretmişti.[100] Rusya, hem Ortodoks halkların çıkarlarını korumak hem de Menshikov'un taleplerini kabul etmesi için Babıâli'ye baskıda bulunmak amacıyla, Beylikler'e askerlerini göndermeye karar vermişti.

2 Temmuz'da Tuna Orduları Başkomutanı General Mikhail Gorchakov'un emrindeki Rus orduları, Rusya ile Boğdan sınırını oluşturan Prut Nehri'ni geçtiler. Bunun Osmanlı açısından açık bir savaş nedeni olmasına karşın, Padişah savaş ilan etmedi. Çar da, Osmanlı'ya savaş ilan etmemişti; çünkü Çar, Osmanlı Devleti'ne Ortodoksların haklarını koruması için baskı uygulamak amacıyla bu harekâtı gerçekleştirdiğini ileri sürmekteydi.

General Mikhail Dmitrievich Gorchakov
Rusya'nın Tuna Orduları Başkomutanı
(2 Temmuz 1853-24 Haziran 1854)
Kırım'daki Rus Kara ve Deniz Kuvvetleri Başkomutanı
(17 Şubat 1855-30 Mart 1856)

15 Temmuz'da Babıâli, Rusya'nın Beylikler'i işgalini resmen protesto etti. Babıâli ayrıca, savaş ilan etmeye niyeti olmadığı halde savaşa hazır olduğunu da bildirdi.

23 Temmuz 1853'te Hariciye Nazırı Mustafa Reşit Paşa, İstanbul'daki büyükelçileri yalısı-

---

100 Eflak ile Boğdan Beylikleri, 14. yüzyılın sonlarından itibaren Osmanlı Devleti'nin hükümranlığı altında büyük ölçüde özerk bir yönetime sahipti.

na davet ederek bir nota sunmuştu. Notada; Osmanlı Devleti'nin fermanlarıyla Hıristiyan uyruklarına tanıdığı hakların değişmez olduğu yer almakta, Babıâli'nin hükümranlığının kutsal bir hak olduğu onaylanmakta, daha fazla ödünde bulunulamayacağı belirtilmekte ve hiçbir devletin Babıâli'ye fermanları dikte edemeyeceği ileri sürülmekteydi.

İngiltere'nin önerisi üzerine Osmanlı Devleti, Rusya'nın Beylikler'i işgali karşısında hiçbir direnişte bulunmamıştı. Öte yandan Rusya'nın Eflak ile Boğdan'a girmesi, Avusturya-Macaristan ile Prusya'yı da yakından ilgilendirmekteydi, çünkü bu iki devlet, Doğu Avrupa'da ve Balkanlar'da güç dengesinin bozulmamasından yanaydı. Avusturya-Macaristan ile Prusya, Rusya'nın Beylikler'i işgalini protesto etti.[101] İngiltere ile Fransa ise, Avusturya-Macaristan'ın, anlaşmazlığın Viyana'da toplanacak bir konferansta çözülmesi yolundaki önerisini kabul etmişti.

Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne Savaş İlanı (20 Ekim 1853)

4 Ekim 1853 tarihinde Osmanlı Meclisi bir açıklamada bulunarak, Rusların 15 gün içinde Tuna Beylikleri'ni boşaltmaması durumunda, Ömer Paşa'nın komutası altındaki Osmanlı güçlerinin Tuna'yı geçeceğini Büyük Devletlere bildirdi. İngiltere Büyükelçisi Stratford de Redcliffe'in baskısı altında Osmanlı Padişahı, Ruslarla çatışmalara girmeyeceğini açıklamıştı. Ancak İngiliz ile Fransız filolarının Boğazlar'dan geçmesi üzerine, Osmanlı askerleri 23 Ekim'de Tuna'yı geçtiler ve Ruslarla çatışmaya giriştiler. İki devletin filoları, Osmanlı gemilerini korumak ve Rus donanmasını Sivastopol'daki üssüne hapsetmek amacıyla Boğazlar'dan geçmişti.

Öte yandan Çar I. Nikola, 20 Ekim 1853'te Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmişti. Nikola, Ortodoks inancını silah gücüyle koru-

101 Nisan ayında Avusturya-Macaristan, Prusya'yla bir ittifak antlaşması akdederek Balkanlar'da Rusya'nın genişlemesine karşı ortaklaşa önlemler alacaklarını açıkladı.

mak ve savunmak gerekçesiyle savaş ilan ettiğini açıklamaktaydı. Osmanlı Devleti ile Rusya arasında çatışmalar 23 Ekim 1853'te Tuna Nehri'nin ağzında bulunan İsakçı'nın yakınında başladı. İsakçı kalesinden bazı Rus gemilerine ateş açılmış ve Ruslar Tuna'yı geçmişti. İsmail Paşa komutasındaki Osmanlı güçleri ise, Rusların Sırplarla temas kurabileceği bir yer olan Kalafat'a girdiler.

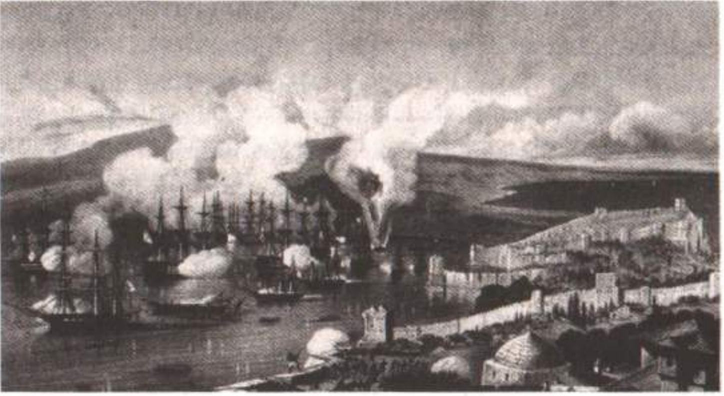
4 Kasım 1853'te General Pavlov komutasındaki Rus güçleri, Oltenitza'daki Osmanlı mevkilerine saldırıda bulunmuş, ancak, Osmanlı'nın güçlü topçu ateşi karşısında geri çekilmek zorunda kalmıştı. Osmanlıların 4 Kasım günü Tuna'daki ilk ciddi zaferlerini kazanmalarının ardından Ruslar, Tuna'daki diğer mevkilerinden de geri püskürtüldü.

Sinop Deniz Muharebesi (30 Kasım 1853)

Kırım Savaşı'nı başlatan ve Osmanlı-Rus savaşını bir Avrupa savaşına dönüştüren 30 Kasım 1853'te yer alan Sinop deniz muharebesi olmuştu. O tarihe değin Tuna cephesinde yapılan savaşlar Avrupalı güçlerin ilgisini pek çekmemişti.

1853 yılının Ekim ve Kasım aylarında Osmanlı gemileri, Kafkaslar'da Ruslara karşı mücadele eden halklara ve o cephedeki Osmanlı askerlerine ulaştırılmak üzere, Karadeniz'in doğu kıyısında bulunan Batum'a mühimmat sevk etmekteydi. Bu gemilerden biri olan Koramiral Osman Paşa'nın komutası altındaki Osmanlı filotillası,[102] kötü hava koşulları nedeniyle Sinop limanına sığınmak zorunda kalmıştı. Rus Çarı'nın Osmanlı gemilerinin batırılması doğrultusundaki 21 Ekim 1853 tarihli emrini göz önüne alan Koramiral Pavel Stepanovich Nakhimov'un komutasındaki gemiler, 30 Kasım'da Sinop limanına girerek Osmanlı gemilerine ateş açtılar ve iki saat içinde Osmanlı filotillasını yok ettiler. Nakhimov'un filosu altı savaş gemisinden oluşmaktaydı. Osmanlı filosu ise yedi fırkateyn, iki buharlı gemi, üç yelkenli savaş gemisi

102 Filotilla, torpidolardan oluşan filo demekti.

Sinop Deniz Muharebesi
(30 Kasım 1853)

ile nakliye araçlarından ibaretti. Eşit güçte olmayan iki filo arasında çatışma topçu ateşiyle başladı. Ruslar, bu çatışmada denizcilik tarihinde ilk kez olmak üzere "hedefte patlayan mermiler" kullanmıştı. Birkaç saat içinde Osmanlı gemileri yakıldı ve havaya uçuruldu; Sinop ateşler içinde kaldı ve Osman Paşa ayağından yaralanarak esir alındı.

Osmanlı filosunun Sinop'ta Ruslar tarafından batırılması üzerine, İstanbul ile Boğazlar'ın Rus tehdidi altında olduğunu açıkça gören İngiltere ile Fransa, Rusya'ya karşı Osmanlı'nın yanında yer almaya karar vermiş ve 4 Ocak 1854'te İngiliz ile Fransız filoları Karadeniz'e yelken açmıştı. Böylelikle Osmanlı-Rus anlaşmazlığı, bir kez daha Boğazlar yüzünden bir Avrupa sorununa dönüşmekteydi.

İngiltere ile Fransa'nın Osmanlı Devleti'yle İttifakı (12 Mart 1854)

22 Şubat 1854'te İngiltere ile Fransa, Çar Nikola'ya gönderdikleri ültimatomda, Rusya'nın 30 Nisan'a kadar bütün askeri birlik-

lerini Tuna Beylikleri'nden geri çekmediği takdirde, Rusya'ya savaş ilan edeceklerini bildirmekteydi. Nikola, böyle bir ültimatomu yanıtlamayacağını gayriresmi olarak bildirdi. Nikola, Rusya'nın güvenliği açısından, boyun eğen bir Osmanlı Devleti'nden yanaydı. III. Napoléon'un, ülkesinin içinde bulunduğu koşullardan ötürü başarıya gereksinmesi vardı. İngiltere ise, Doğu Akdeniz'in güvenliği için bağımsız bir Osmanlı Devleti'ni görmek istiyordu.

İngiltere ile Fransa, Osmanlı Devleti'yle 12 Mart 1854'te bir ittifak antlaşması akdederek, Rusya'nın saldırısına karşı Avrupa ile Asya'daki Osmanlı topraklarını savunmak amacıyla Osmanlı Devleti'ne askeri yardımda bulunmayı kabul etti. 19 Mart'ta Rus Hükümeti, Tuna Beylikleri'ni boşaltmasının olanaksız olduğunu açıkladı. Bunun üzerine III. Napoléon, 27 Mart 1854 tarihinde Rusya'ya karşı savaşın başladığını ilan etti. Aynı gün İngiliz Parlamentosu da durumdan haberdar edilmişti. Avusturya-Macaristan ile Prusya ise, 20 Nisan'da bir savunma ve saldırı ittifakı akdederek, Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne saldırısını durdurması ve Tuna Beylikleri'ni boşaltması çağrısında bulunmaktaydı.[103]

Rus askerleri, Nisan başında Dobruca'da Rasova ile Köstence arasını tümüyle işgal etmişti. Bu arada Rusya, Tuna'nın sağ kıyısında bulunan ve önemli bir Osmanlı kalesi olan Silistre'yi de 5 Nisan'da kuşatmış ve kalenin bombardımanına 10 Mayıs'ta başlanmıştı. Ancak Ruslar, İngiliz ile Fransız güçlerinin Osmanlı'ya yardım etmesi ve Avusturya-Macaristan'ın da Rusya'yı tehdit etmesi üzerine,[104] Silistre'yi bırakarak çekilmek ve 29 Haziran 1854'te Dobruca'yı boşaltmaya başlamak zorunda kaldılar. Çar'ın öne sürdüğü başlıca koşul, Avusturya-Macaristan'ın Batılı güçleri

103 Avusturya-Prusya İttifak Antlaşması, Avusturya-Macaristan'ın kazandığı bir başarı sayılabilirdi. Bu antlaşmayla Avusturya-Macaristan, İtalya ile Aşağı Tuna'da Prusya'nın desteğini sağlamış; ancak, Prusya'nın bu antlaşmanın imzalanmasından hiçbir çıkarı olmamıştı.

104 Avusturya-Macaristan'ın kendisi Tuna Beylikleri'ne göz koymuştu. Avusturya-Macaristan, 3 Haziran 1854'te Rusya'dan resmi bir talepte bulunarak Tuna Beylikleri'ni boşaltmasını istemiş ve Rus Çarı, Avusturya-Macaristan'ın isteğine boyun eğmek zorunda kalmıştı.

Tuna Beylikleri'ne girmekten men etmesiydi. Gerçekte Rusların, Beylikler'i boşaltmaktan başka bir seçeneği yoktu; çünkü Osmanlı ordusunun giderek artan baskısına dayanma güçleri kalmamıştı.[105]

30 Eylül 1854'te Osmanlı Devleti ile Avusturya-Macaristan arasında imzalanan Boyacıköy Antlaşması'na göre, Tuna Beylikleri'ni boşaltan Rus askerlerinin yerini geçici bir süre için Avusturya-Macaristan askeri güçleri alacaktı. Bununla birlikte, "gerek padişahın hükümranlık hakları gerek Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğü" tehlikeye girmeyecekti.

Savaşın Kırım'a Sıçraması

27 Mart 1854'te İngiltere ile Fransa, Rusya'ya resmen savaş ilan etmişti. 31 Mart'ta ilk İngiliz ile Fransız askeri birlikleri Gelibolu'ya ayak bastı. 11 Mayıs'ta, 27.000 Fransız ile 5.000 İngiliz askeri Gelibolu'ya çıkmıştı. 15.000 İngiliz askeri de Üsküdar'da bulunuyordu. Müttefik güçlerce Rusları Kırım'da vurma kararı alınmıştı.

İngiltere, savaşa girme nedenini şöyle açıklamaktaydı: Rusya'nın haksız saldırısının karşısında durmak ve Osmanlı Devleti için onurlu bir barışı sağlamak. İngilizler, Osmanlıları kendi kaderlerine terk etmek istemiyordu, çünkü aksi takdirde, İngiltere Osmanlı Devleti'nin yok olmasına seyirci kalmış olacaktı. Fransa'nın Kutsal Yerler sorununu bahane ederek savaşa girmesinin nedeni ise, III. Napoléon'un, 1814/1815 Viyana düzenini bozmak ve kendisine tehdit olarak gördüğü Avrupa koalisyonunu oluşturan Avusturya-Macaristan ile Rusya'yı birbirinden ayırmak istemesiydi.

İngiltere, Fransa ve Osmanlı Devleti arasında 10 Nisan 1854 tarihinde imzalanan ittifak antlaşmasıyla İngiltere ile Fransa, Osmanlı Devleti'nin bütünlüğü ve Avrupa güç dengesi için savaşmakta olduklarını ilan etmekteydi.

---

105 A. J. P. Taylor, *The Struggle for Mastery in Europe, 1848-1918*, Clarendon Press, London, 1988, s.65.

1854 Temmuz'unda Müttefikler, ordularını Kırım'a yönlendirmeyi kararlaştırdı. İngiliz güçlerinin başkomutanı olan Lord Raglan, 26 Temmuz'da Londra'dan şu emri almıştı: "Sivastopol'u işgal ediniz ve Sivastopol'da bulunan Rus donanmasını derhal imha ediniz!" Savaş, artık Balkanlar'dan Kırım'a sıçramıştı.

Kırım, Osmanlı Devleti'nin elden çıkardığı ilk İslam toprağıydı. Rus Çariçesi II. Katerina, 1783 yılında Kırım'ı işgal ve ilhak etmiş ve Osmanlı Devleti, bu durumu protesto etmekten bile çekinerek ilhakı zımnen tanımıştı. 9 Ocak 1784'te Rusya'ya verdiği bir senetle ise Osmanlı Devleti, Kırım, Koban ile Taman'ın Rusya tarafından işgalini resmen tanımış olmaktaydı. Padişah III. Selim, 19 Ağustos 1787'de Kırım'ı geri almak için Rusya'ya savaş açmış; ancak, savaşın sonucunda Kırım'ı geri alamadığı gibi yeni toprakları da elinden çıkarmak zorunda kalmıştı.

"Dört Nokta" (8 Ağustos 1854)

8 Ağustos 1854'te, Viyana'daki İngiltere ile Fransa Büyükelçileri, Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanı Kont Buol'la dört maddeyi içeren bir protokol imzalamıştı (Bu protokol, "Dört Nokta" olarak anılmaya başlandı). Prusya, Viyana'daki görüşmelere katılmadı. Dört Nokta; Fransa, İngiltere ile Avusturya-Macaristan'ın savaş hedeflerini içermekteydi.

"Dört Nokta"nın maddeleri şunlardı:

1) Tuna Beylikleri üzerindeki Rus himayesi, Avrupa'nın güvencesi karşılığında kaldırılacaktı.

2) Tuna Nehri'nde gidişgeliş özgürlüğü sağlanacaktı.

3) 1841 Boğazlar Sözleşmesi, "Avrupa güç dengesi" göz önüne alınarak yeniden gözden geçirilecekti.

4) Rusya, Osmanlı Devleti'nin Hıristiyan uyrukları üzerinde himaye kurma talebinden vazgeçecek; bunun yerine beş Büyük Güç, Osmanlı Hükümeti'nden Hıristiyanların güvenliğini sağlamasını isteyecekti.[106]

---

106 *Age*, 65-66.

Yalnızca Fransa ile İngiltere arasında üzerinde anlaşmaya varılan beşinci gizli madde ise; Rusya'nın, Karadeniz'deki donanmasını dört savaş gemisiyle sınırlandırmasını, Sivastopol deniz üssünü yıkmasını ve yeniden kurmamasını ve böylelikle Karadeniz'deki "üstün" konumundan vazgeçmesini öngörüyordu.[107]

Dört Nokta'nın birincisi ve ikincisi, Avusturya-Macaristan açısından büyük önem taşımaktaydı. İkinci Nokta, İngiltere açısından da önemliydi; çünkü İngiltere, tahılını ihraç ettiği bir bölge olarak Beylikler'e özgürce girebilmeyi istemekteydi. Üçüncü Nokta, hemen hemen yalnızca İngiltere'yi ilgilendirmekteydi, çünkü 1841 Boğazlar Sözleşmesi'nin yeniden gözden geçirilmesi, Rusya'nın Karadeniz'deki gücünün azaltılması anlamına gelecekti. Fransa ise, Napoléon'un iç politikasını doğrudan ilgilendiren Dördüncü Nokta dışında, Dört Nokta'dan en az çıkarı olan devletti.

Osmanlı Hükümeti, Dört Nokta'nın oluşturulma sürecine katılmamıştı. Osmanlılar, Dördüncü Nokta'da yer alan Rus ya da Batı kökenli Hıristiyanların tümüne ilişkin yapılacak herhangi bir düzenlemenin karşısındaydı. Beylikler'e ilişkin olarak ise Osmanlı Hükümeti, bunların Rusya yerine Avusturya-Macaristan'ın ya da Avrupa'nın himayesi altına konulmasını istememekte; Beylikler'deki Osmanlı yönetiminin güçlendirilmesini istemekteydi.

Avusturya-Macaristan, Beylikler'in yeniden Rusya tarafından işgali olasılığına karşı Beylikler'i koruma yükümlülüğünü üstlenmekte, Avusturya-Macaristan'ın bu yükümlülüğü yüzünden Rusya'yla savaşmak zorunda kalması durumunda, üç devlet aralarında bir askeri ittifak akdetme sözü vermekteydi.

Rusya 28 Kasım'da, barış görüşmelerinin temelini oluşturmak üzere Dört Nokta'yı kabul edeceğini bildirmiş; Dört Nokta Protokolü, 2 Aralık 1854'te İngiltere, Fransa ve Avusturya-Macaristan arasında bir ittifak antlaşmasına dönüştürülmüştü.

---

107 Winfried Baumgart, *The Crimean War 1853-1856*, Arnold, London, 1999, s.17-19.

Alma Muharebesi, Sivastopol Bombardımanı, Balaklava ve Inkerman Muharebeleri (1854)

Kırım'daki Rus güçlerinin başkomutanı ve Rusya'nın Karadeniz filosunun komutanı olan Prens Alexander Sergeyevich Menshikov, 1854 yazında Müttefiklerin Kırım'a saldırıda bulunmasını beklememekteydi; çünkü mevsim böyle bir saldırı için uygun değildi ve ayrıca Menshikov, düşmanın yeterli sayıda askeri birliği kıyının herhangi bir yerine çıkartmasını mümkün görmemekteydi. Eylül 1854'te, Menshikov'un emri altında 38.000 asker ve 18.000 denizci bulunmaktaydı. Ayrıca, 12.000 Rus askeri de Kırım'ın doğusunda konuşlandırılmıştı.

13 Eylül 1854'te Müttefikler, Kırım'da Alma ile Gözleve arasındaki Eskihisar'da karaya ayak bastı.[108] Müttefik donanması da 14 Eylül'de Evpatorya'ya ulaşmıştı. Prens Menshikov, Müttefik çıkartmasını önleyecek önlemler alamamıştı; çünkü keşif hizmetlerinin yetersizliğinden ötürü Müttefiklerin hangi noktada karaya çıkacağını bilememekteydi. Müttefik güçleri, kıyıdan hiçbir tacize uğramadan 14 Eylül'de Evpatorya'da karaya ayak basmış ve 19 Eylül'de güneye doğru harekete geçmişti.

Müttefikler ile Ruslar arasındaki ilk çatışma, 20 Eylül 1854'te Alma Nehri kıyısında gerçekleşti. Rus ordusu 33.000-40.000, Müttefik ordusu da 60.000 kişi kadardı. Osmanlı birliği, Mirliva Süleyman Paşa'nın komutası altındaydı ve Fransız General Bosquet'in tümeni içinde yer almaktaydı. Alma'daki çatışma sonucunda Rus ordusu geri çekilmeye mecbur bırakılmış; ancak, Müttefik güçleri Rusların peşinden gitmemişti, çünkü komutanlar Sivastopol istikametindeki bölgenin topografisini bilmemekteydi. Eğer Müttefikler Rusları izlemiş olsaydı, büyük olasılıkla ay sonunda Sivastopol'u ele geçirmiş olacaklardı.[109] Müttefik güçlerin Rusla-

---

108 Kırım'a ayak basan Müttefik güçlerin sayısı 62.000'di. Bkz. Erik Goldstein, ***Wars and Peace Treaties, 1816-1991***, Routledge, London and New York, 1992, s.28. Kırım'daki Rus askeri güçlerinin sayısı ise 35.000'di. Bkz. Taylor, ***age***, s.67.

109 Candan Badem, ***The Ottoman Crimean War (1853-1856)***, Brill, Leiden-Boston 2010, s.268-269.

rı izlememiş olmalarının bir diğer nedeni de, Fransız Güçleri Başkomutanı Saint Arnaud'un ölmek üzere olması[110] ve İngiliz Güçleri Başkomutanı Raglan'ın çok yaşlı ve güçsüz olmasıydı.

Lord Raglan (Fitzroy Somerset) Kırım'daki İngiliz Güçleri Başkomutanı (Haziran 1854-28 Haziran 1855)

Alma'daki çatışmayı Ruslar kazanmış olsaydı, bu savaşın dönüm noktası olabilirdi, çünkü bu durumda Müttefiklerin Kırım'da kalmaları çok güçleşebilirdi. Müttefiklerin Rusların peşinden gitmiş olmaları durumunda ise, bu savaşın sonu olabilirdi.

Menshikov, yenilen ordusuyla savaş alanını terk etmiş ve Sivastopol'un güneyine hareket etmişti. Müttefikler de, 23 Eylül'de Sivastopol'un kuzeyine doğru yeniden yürüyüşe geçti. 24 Eylül'de Müttefikler, Sivastopol'un kuzey tarafına değil de güneyine saldırıda bulunma kararı aldı. İngiliz ordusunun başmühendisi olan Sir John Burgoyne, Lord Raglan ile Saint Arnaud'u Sivastopol'un kuzeyine saldırmamaya ikna etmişti. Burgoyne'nin savı, hemen hemen hiçbir savunmanın bulunmadığı kentin güney yanını istila etmenin daha güvenilir olacağıydı.[111] Öte yandan Ruslar, 23 Eylül'de savaş gemileriyle Sivastopol'un kuzey koyunun girişini kapatmış ve böylelikle Müttefik filolarının işbirliği halinde Sivastopol'un kuzeyini bombardıman etmesi imkânsızlaşmıştı.

---

110 Bağırsak kanseri olan Saint Arnaud koleraya yakalanmıştı.

111 Winfried Baumgart, *Europaeisches Konzert und nationale Bewegung. Internationale Beziehungen 1830-1878*, Paderborn, 1999, s.121.

Sivastopol'un kuzeyine saldırıda bulunmamak Müttefiklerin yaptığı büyük bir hataydı, çünkü kentin bu kısmı iyi tahkim edilmemişti ve yalnızca 4-5 bin Rus askeri ve denizcisi tarafından savunulmaktaydı. Burada şu noktayı vurgulamak gerekir ki, gerek Ruslar gerekse Müttefikler, Kırım Savaşı süresince keşif hizmetlerinden doğru düzgün yararlanamamıştı.

29 Eylül'de Mareşal Saint Arnaud öldü ve General François Certain Canrobert, Fransız güçlerinin komutasını üstlendi.

Balaklava'ya ulaşan Müttefikler, limanın iki filonun kalması için dar olduğunu düşünerek, üslerini ayırmış ve böylelikle bir taktik hata daha yapmıştı. Balaklava limanının seçilmesi ölümcül bir karardı, çünkü liman yalnızca İngiliz ordusu için dahi gemilerden cepheye ikmal malzemesinin nakli açısından çok küçüktü.

Müttefik komutanlar, Varna'dan ve İstanbul'dan takviye güç gelmedikçe hemen hemen savunmasız durumda olan Sivastopol'a saldırıda bulunma riskini göze alamamaktaydı. Bu, Müttefiklerin yapmış oldukları bir diğer yanlıştı, çünkü Rusların hazırlanmasına fırsat vermeden Müttefikler, Sivastopol'a ani bir saldırıda bulunabilirdi. Ekim başında Sivastopol önündeki Fransız güçleri 42.000, İngiliz güçleri 22.000, Osmanlı güçleri de 5.000 kadardı. Osmanlı askerleri yedekte tutulmaktaydı. Müttefikler, güçlerini bir araya toplarken ve ilk siperlerini kazarak kuşatma

Mareşal Armand-Jacques Leroy de Saint Arnaud
Fransa Doğu Ordusu Başkomutanı
(11 Mart 1854-29 Eylül 1854)

harekâtına rahat bir biçimde hazırlanırken, Ruslar, Mühendis Edward Ivanovich Totleben ve Amiral Nakhimov ile Amiral Kornilov'un gözetimi altında Sivastopol kalesinin tahkimatını güçlendirmekteydi. Tahkimatın güçlendirilmesi işine yalnızca denizciler değil, kadınlar ve çocuklar dahil kalenin bütün nüfusu katılmış ve Rus gemilerine yerleştirilen silahlar Müttefik hatlarına doğru yöneltilmişti.

Sivastopol'un denizden gelebilecek bir saldırıya karşı gayet güçlü kalelerinin olmasına karşın, kara tarafındaki savunmaları ihmal edilmişti.

17 Ekim'de Müttefikler, Sivastopol'un bombardımanına başladı. Bombardımana denizden de katkıda bulunulmuş; "Mahmudiye" ve "Teşrifiye" isimli gemilerin de bulunduğu Osmanlı filosu bu harekâta katılmış, ancak, tahtadan yapılmış Osmanlı gemilerinin Sivastopol kalelerinin taş duvarları karşısında hiçbir etkisi olamamıştı. Tahta gemilerle Sivastopol kalelerine karşı bombardımanı gerçekleştiren Batılı Güçler, bu deneyimden sonra top ateşine daha dayanıklı zırhlı gemilerin yapımına geçecekti.

25 Ekim'e değin süren Sivastopol'un denizden bombardımanı hiçbir başarı elde edemeden sonuçlanmıştı. Karadan gerçekleştiren bombardıman da başarısızlıkla sonuçlandı. Bundan sonra Sivastopol'un 349 gün süren kuşatması ile siper savaşı başlamış ve Sivastopol kuşatmasında modern tarihteki ilk siper savaşı taktiği uygulanmıştı.

Askerlerinin sayısını 65.000'e yükselten Menshikov, 25 Ekim 1854'te İngilizlerin ikmal limanı olan Balaklava'ya saldırmaya karar vermişti. Balaklava limanının savunmaları zayıftı. Kurulan tabyaların her birinde en az eğitimli olan Tunusluların oluşturduğu 250 Osmanlı askeri bulunmaktaydı. Rusların saldırısında Osmanlı askerleri, kendilerinden sayıca çok üstün olan düşman güçleri karşısında cesurca direnişte bulunduktan sonra, düzensiz bir biçimde geri çekilmek zorunda kalmış ve İngiliz ve Fransız

subayları ile askerleri tarafından haksız olarak korkaklıkla itham edilmişti.

Balaklava muharebesinin sonuçları askeri açıdan oldukça önemsizdi. Ruslar, İngiliz ikmal üssünü ne işgal edebilmiş ne yok edebilmiş, Müttefiklerin cephesinde ise İngiliz süvarisinin belkemiği kırılmıştı.

Öte yandan Osmanlı askerleri, soğuktan, açlıktan, pislikten ve hastalıktan ölmeye başlamıştı. Bazen günde 300 kişi ölmekteydi. Osmanlılar, yatakların ve çarşafların bulunmadığı yerlerde kalmakta ve bunların üzerlerinde kendilerini soğuktan koruyabilecek yeterli giysi bulunmamaktaydı. Ayrıca Osmanlı subayları ve askerleri, Balaklava muharebesinden sonra İngilizler ile Fransızların sürekli hakaretleriyle ve aşağılamalarıyla karşı karşıya kalmıştı.[112]

Balaklava muharebesinden sonra Rusya ile Müttefikler, bir kez daha 5 Kasım 1854'te Inkerman'da karşı karşıya geldiler. Menshikov'un, Sivastopol'un içinde ve dışında komutası altında 107.000 asker bulunmaktaydı; Müttefik güçlerin sayısı ise 70.000 kadardı. Inkerman sırtına yapılacak harekâtta Menshikov, 35.000 askeri görevlendirmişti ve bu sayı İngilizlerin gücünden dört kat fazlaydı. Menshikov, Inkerman'daki harekâtın komutasını Besarabya'dan gelmiş olan ve araziyi tanımayan General Dannenberg'e vermişti. Çatışmanın yer aldığı 5 Kasım günü hava yağmurluydu ve kalın bir sis tabakası görüş mesafesini çok azaltmıştı. Taraflar arasında yumruk yumruğa bir muharebe gerçekleşmiş ve çoğu kez askerler birbirlerini elleriyle boğmak durumunda kalmıştı. Özellikle Rus tarafında yaşanan karmaşa büyük ölçüde araziye ilişkin haritaların bulunmamasından kaynaklanmaktaydı.

Inkerman muharebesi, Müttefiklerin büyük zaferiyle sonuçlandı. Ruslar, Inkerman'da ölü ve yaralı olarak 11.000, Müttefikler

---

112 Kırım'daki Osmanlı askerlerine o denli az ve düzensiz para ödenmekteydi ki, bunlar İngiliz ve Fransız askerlerinden yiyecek dilenmekteydi. Bkz. Badem, *age*, s.277-278.

de ölü ve yaralı olarak 4.500 kişiyi yitirmişti. Altı saat süren çatışmada Rusların 35.000 kişilik gücünün üçte biri yok edilmişti. Rusların Inkerman'da yenilgiye uğramasında, Dannenberg'in, çatışmanın yer aldığı araziyi tanımamasının, elinde araziye ilişkin haritaların bulunmamasının ve birbiriyle çelişen emirler vermesinin büyük rolü olmuştu. Ancak, bu muharebede suçun büyüğü Menshikov'undu; çünkü Menshikov, Rus askerlerinin ve toplarının sayıca üstün olmasına karşın, düşmana öldürücü darbeyi vurmada başarılı olamamıştı. Inkerman'da, Rus güçlerinin ancak bir bölümü aktif olarak savaşta yer almış ve birçok silah da kullanılmamıştı. Inkerman'dan sonra Ruslar, Müttefikleri denize sürmek ümidini tümüyle yitirdi. Öte yandan İngilizler de, ordularının Balaklava'yı korumada ve kuşatma için gerekli gücü sağlamada yetersizliğinin bilincine varmıştı.

2 Nisan 1855'te toplanan savaş konseyinde Müttefik komutanlar, Ruslara karşı topyekûn bir bombardıman daha gerçekleştirmeyi kararlaştırmıştı. 9 Nisan'da Müttefikler, 19 Nisan'a değin sürecek olan bombardımanı başlattı. Bombardımanın stratejik sonucu sıfırdı.

Bu arada, savaştaki gelişmeleri etkileyecek olan bir yenilik yaşama geçirilmişti. 25 Nisan'da Varna ile Balaklava arasında bir telgraf hattı kurulmakta ve böylece, savaş cephesi doğrudan Paris ile Londra'ya bağlanmaktaydı.

Viyana Barış Konferansı (15 Mart 1855)

Ocak 1855 başında Avusturya-Macaristan İmparatoru Franz Joseph ile Rusya'nın Viyana'daki Büyükelçisi Prens Alexander Gorchakov arasındaki bir görüşmede, Franz Joseph, Avusturya-Macaristan'ın Dört Nokta'nın üçüncüsünü (1841 Boğazlar Sözleşmesi'nin Avrupa güç dengesi lehine yeniden gözden geçirilmesi) kabul etmeyeceğine söz vermişti. Böylece, Rusya'nın Kırım ile Karadeniz kıyısındaki hükümranlığını kısıtlayan Üçüncü Nokta'yı

Avusturya-Macaristan kabul etmeyecekti. İşte, Avusturya-Macaristan İmparatoru'nun Rusya'nın temsilcisine verdiği bu şeref sözü, Viyana Barış Konferansı'nın başarısızlıkla sonuçlanmasında etken olmuştu.

15 Mart 1855'te başlayan Viyana Barış Konferansı'nın başkanlığını Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanı Kont Buol üstlenmiş, konferansta İngiltere eski Başbakanı ve Dışişleri Bakanı Lord John Russell, Fransa Dışişleri Bakanı Edouard Drouyn de Lhuys, Rusya Prens Alexander Gorchakov ve Osmanlı Devleti de Sadrazam Âli Paşa tarafından temsil edilmişti.

Viyana Barış Konferansı'nda, Dört Nokta'nın ikisi üzerinde kolaylıkla uzlaşıya varılmış, görüşmelerin başarısı ya da başarısızlığının Üçüncü Nokta'nın yorumlanmasına bağlı olduğu ortaya çıkmıştı. Üçüncü Nokta'ya ilişkin olarak Buol'un ortaya attığı öneri, Karadeniz'de Rusya ile Müttefiklerin deniz güçlerinin eşit duruma getirilmesiydi. Ancak Rusya'nın deniz gücünün kısıtlanmasında diretmekte olan Russell, Buol'un bu önerisini hoş karşılamamıştı.[113]

İngiltere'nin Osmanlı Devleti nezdindeki Büyükelçisi Lord Stratford'un Londra'ya bildirdiğine göre, Babıâli'nin, Karadeniz'deki Rus filosunun azaltılmasına ve Tuna'da gidişgelişlerin özgürce gerçekleştirilmesine ilişkin hiçbir itirazı bulunmamaktaydı. Osmanlı temsilcisi Âli Paşa'nın tek kaygısı, Osmanlı'nın Ortodoks Hıristiyan uyruklarına ilişkin Dördüncü Nokta'da yer alan hükümdü.

Buol'un Üçüncü Nokta'ya ilişkin ortaya attığı önerinin Rusya tarafından reddedilmesi durumunda Avusturya-Macaristan, Batılı güçlerin tarafında savaşa katılmaya söz vermişti. Viyana Konferansı, Üçüncü Nokta'ya çözüm getiremeden 17 Nisan'a ertelendi.

Viyana Barış Konferansı'ndan bir sonuç alınamayınca, Sivastopol'u almak ve barışa giden yolu oluşturmak bir kez daha Kırım'daki askerlere düşmekteydi.

---

113 Trevor Royle, *Crimea, The Great Crimean War 1854-1856*, Palgrave Macmillan, New York, February 2004, s.338.

Müttefiklerin Malakhov Saldırısı (18 Haziran 1855)

1855 yılı Haziran ayı itibariyle; Sivastopol'un etrafında 120.000 Fransız, 32.000 İngiliz, 55.000 Osmanlı ve 17.000 Sardinya askeri toplanmıştı. Fransız güçlerinin başında General Pélissier, İngiliz güçlerinin başında Lord Raglan ve Osmanlı güçlerinin başında da Ömer Paşa bulunuyordu. Rus güçlerinin başkomutanı ise General Mikhail Gorchakov'du.

General Pélissier'in hedefi, Malakhov kalesini ele geçirmekti. Lord Raglan da, Pélissier'le görüş birliği içinde Büyük Redan kalesine saldırmayı öngörmekteydi.

Sivastopol kuşatması 6 Haziran 1855'te başladı; Pélissier'in amacı, Ruslara ait üç ileri karakolu yıkmak ve Ruslar ile Müttefik güçlerin arasındaki bölgede bulunan Mamelon tepesini ele geçirmekti. 7 Haziran'da Fransızlar, Mamelon tepesini ele geçirmiş; İngilizler de, Büyük Redan'ın önündeki Rus ileri karakolunun dış istihkâmını işgal etmişti.

16 Haziran'da toplanan Müttefiklerin savaş konseyinde General Pélissier, 18 Haziran'da Sivastopol'un kalelerinden Malakhov ile Büyük Redan'a, daha sonra da diğer kalelere saldırıda bulunmayı kararlaştırmış; ancak, bu saldırı harekâtı tam bir başarısızlıkla sonuçlanmış ve Müttefik güçleri geri çekilmek zorunda kalmıştı. Müttefik saldırısının başarısızlığının başlıca nedenlerinden biri, Rusların her yerde alarm durumunda olması ve sürpriz saldırının söz konusu olmamasıydı. Rusların, 18 Haziran'daki Müttefik saldırısında başarı kazanmalarına karşın, asker sayıları ve malzemeleri giderek azalmaktaydı.

28 Haziran'da İngiliz güçleri Başkomutanı Lord Raglan koleradan, Sivastopol'un savunmasını düzenleyen Amiral Nakhimov da 10 Temmuz'da kurşun yarasından ölmüştü.

Çernaya Muharebesi (15-16 Ağustos 1855)

General Mikhail Gorchakov'un başkanlığı altında 10 Ağustos'ta toplanan savaş konseyinde, Müttefiklere karşı bir saldırı

harekâtının gerçekleştirilmesi kararlaştırıldı. Bu karar, Balaklava'daki İngiliz üssünü yok etmek ya da Müttefikleri Kırım'dan çıkartmak gibi belirli bir askeri hedefi gerçekleştirmek için değil, daha çok Çar'ı memnun etmek için alınmıştı. Öte yandan General Gorchakov'un, Müttefiklere karşı gerçekleştirilecek bir saldırıya ilişkin kuşkuları vardı, zira Sivastopol'daki Rus askerlerinin sayısı, Kasım 1854'tekinin aksine, Müttefik askerlerinin sayısından daha azdı.

15-16 Ağustos tarihlerinde Rus askerleri, Çernaya Nehri boyunca ve Çorgun köyü önünde yerlerini almış, Fransız ile Sardinya mevkilerine ateşe başlamış, ancak, saldırı Rusların geri çekilmesiyle sonuçlanmıştı. Çernaya muharebesinin başarısızlıkla sonuçlanmasının başlıca nedeni, Müttefik güçlerin Ruslara kıyasla daha fazla sayıda olması ve Müttefiklerin silah ve mühimmat üstünlüğüydü.[114] Rusya, askerlerine Müttefiklerin sağladığı kadar mühimmat sağlayamamaktaydı. Öte yandan bu muharebede Çar, Başkomutanı'na inanmadığı ve istemediği bir saldırıyı gerçekleştirme emri vermişti. Çernaya muharebesinde Ruslar 8.010 asker ve 260 subay yitirirken, Fransızlar 1.500 ve Sardinyalılar da 250 kişi yitirmekteydi.[115]

Sivastopol'un Müttefiklerce İşgali (12 Eylül 1855)

Çernaya muharebesinin ardından General Pélissier komutasındaki Müttefik güçler, 17 Ağustos'ta, 27 Ağustos'a değin hiç ara vermeden sürecek olan Sivastopol'un bombardımanına yeniden başlamıştı. 3 Eylül'de toplanan Müttefik güçlerin savaş konseyinde, 5 Eylül'de bombardımanın yinelenmesi ve nihai saldırının 8 Eylül'de yapılması kararı alındı. Fransızlar, öncelikle Malakhov kalesine saldıracak, bunu diğer kalelere saldırılar izleyecek ve

---

114 Sivastopol kuşatmasında ilk kez kullanılan namlulu tüfekler (guns with rifled barrels), Müttefiklere, Ruslara kıyasla daha uzak hedeflere atış yapma olanağını sağlamıştı.

115 Baumgart, *age*, s.159.

İngilizler de, Büyük Redan'a saldırıda bulunacaktı. Malakhov'a yapılacak saldırının tarihi 8 Eylül olarak saptanmıştı. Saldırıdan önce Fransızların siperleri kaleye daha yakın bir mesafeye çekildi. Sürpriz bir baskın sonucunda Malakhov Fransızların eline geçmiş,[116] ancak Büyük Redan ve Küçük Redan dahil, diğer kalelere yapılan saldırılar başarısız olmuştu. Sivastopol'un kuzeyinde bulunan General Gorchakov ise, karşı saldırının gereksiz olduğu sonucuna vararak, Rus askeri birliklerine kentin güneyinden çekilmeyi emretti. 349 gün süren Sivastopol kuşatmasının ardından Ruslar geri çekilirken 9 Eylül'de kenti ateşe vermiş ve Müttefikler Sivastopol'a girememişti. Müttefikler, 12 Eylül 1855'te yıkıntı içindeki Sivastopol'u resmen işgal ettiler. Sivastopol kuşatmasında savaştan ve hastalıktan yaşamlarını yitirenlerin sayısı 600.000 kadardı.[117]

Ömer Paşa'nın, yerine bir vekil atamadan Kırım'ı terk ederek Kafkas Cephesi'ne hareket etmesi nedeniyle, Osmanlıların Sivastopol nihai zaferinde rol oynaması mümkün olamamıştı.

Savaşın Simge İsimlerinden Florence Nightingale

Kırım Savaşı'nın simge isimlerinin başında kuşkusuz İngiliz Hemşire Florence Nightingale gelir. Kırım Savaşı'nın önemli bir özelliği, savaşan tarafların onbinlerce askerinin çatışmalarda değil, hastanelerde ölmüş olmasıydı. Kırım Savaşı'ndaki ölümlerin üçte ikisinin nedeni; zatürre, tifüs, kolera ve kangren gibi hastalıklardı. Gerek Müttefik gerek Rus hastaların hemen hemen yarısı hastanelerdeki hijyen ve tıbbi hizmetlerin eksikliğinden ötürü ölmekteydi. Kırım Savaşı'ndaki ölümlerin %80 kadarı hastanelerde olmuştu; çatışmalarda ölenler ise azınlıktaydı.

---

116 Saldırılar genellikle şafak vakti ya da günbatımında yapılırken, Malakhov'a saldırı Rusların hiç beklemediği bir zamanda, yani öğle saatlerinde yapılmıştı.

117 Goldstein, *age*, s.28.

Savaşın başında İngiliz ordusu için başlıca askeri hastane Üsküdar'da kurulmuştu. 1854 yılında henüz 34 yaşında olan Florence Nightingale, yanında 38 hemşireyle İstanbul'a 4 Kasım 1854 tarihinde geldi. Üsküdar'daki hastanede yalnızca tıbbi malzemenin yokluğu söz konusu değildi; var olan kaynaklar da son derece kötü yönetilmekteydi. İngiltere Büyükelçisi Stratford de Redcliffe'e göre, Üsküdar hastanesindeki başlıca sorun pislik, sefalet, bakımsızlık, hijyen eksikliği ve kötü yönetimdi.

Florence Nightingale
Üsküdar'daki İngiliz Hastanesi'nde
Başhemşire
(4 Kasım 1854-1855)

Nightingale'in, hemşirelik ve özellikle hastane yönetimi alanlarında geniş deneyimi vardı. Nightingale, Üsküdar'daki hastanede yaşamı her açıdan geliştirmiş, tuvaletleri bizzat temizlemiş, kolera ve dizanteri hastalarına özel diyetler uygulamış ve hastaların psikolojik sorunlarına dahi eğilmişti. Florence Nightingale'in Üsküdar hastanesindeki lakabı "Lambalı Hanımefendi"ydi (Lady with the Lamp).

Üsküdar'daki hastane bütün hastalara bakmaya yeterli olmadığı için, İstanbul'da Tarabya ile Kuleli'de ve İzmir'de de İngiliz hastaneleri kurulmuştu. 1854 sonu itibariyle, 10.000-11.000 İngiliz askeri hastanelerde tedavi görmekteydi. Nightingale'in insanüstü çabaları sonucunda, 1855 ilkbaharı itibariyle İngiliz hastanelerindeki ölüm oranlarında büyük ölçüde düşüş kaydedilmişti.

Kırım Savaşı'nda yaşamlarını yitirenlerin sayısı yarım milyona yakındı.[118]

Kars'ın Rusların Eline Geçmesi (27 Kasım 1855)

Haziran 1855 başında Kafkaslar'ın Genel Valisi olan General Nikolai Nikolayevich Muravyov'un planı, Kars'ı her yanından kuşatmak ve kentin Erzurum ve diğer merkezlerle iletişimini kesmek suretiyle teslimini zorlamaktı. General Muravyov, Kars'ı abluka altına alarak, her tür yiyecek ile malzemenin Kars'taki Osmanlı ordusunun eline geçmesini engellemiş ve Kars halkını açlığa mahkûm etmişti. Şubat 1855'te Anadolu Ordusu Müşiri olarak atanan Vasıf Paşa, Babıâli'ye, Rusların Kars'a her an saldırıda bulunabileceğini yazmakta ve Hükümet'ten takviye güç gönderilmesini istemekteydi.

Öte yandan 7 Temmuz'da Ömer Paşa da, İngiliz ile Fransız generalleri ile amirallerine gönderdiği memorandumda, kendinden çok daha üstün bir Rus gücü tarafından Kars kalesinde kapana kıstırılan Osmanlı ordusunun her şeyden önce açlık nedeniyle teslim olmak üzere olduğunu bildirmekteydi.

Yeni Rus Çarı II. Alexander (1855-1881),[119] Sivastopol'un elden çıkması nedeniyle incinen gururunu onarmak ve halkına bir zafer gösterebilmek amacıyla, 29 Eylül 1855'te Rus ordularını Kars'a hücum ettirmişti. Osmanlı ordusu, açlıktan ve hastalıktan güçten düşmüş olmasına karşın çok iyi savaştı. Kafkaslar'ın Genel Valisi Muravyov ise, büyük bir bozguna uğramakla birlikte, geri çekilmemiş ve Kars'ın kuşatmasını sürdürmüştü. Kars, 27 Kasım 1855'te Ruslara teslim olmak zorunda kaldı. Kars'ın düşmesiyle savaşın rotası barışa doğru yönelmekteydi.

118 Taylor, *age*, s.81.
119 Çar I. Nikola 2 Mart 1855'te ölmüş ve 15 Mart 1855'te Çar II. Alexander tahta çıkmıştı.

***

Avrupalı tarihçiler, Kırım Savaşı'nın "Doğu Sorunu" nedeniyle değil, Avrupa'nın çıkarları için yapıldığı görüşünü ileri sürmektedir. Bu tarihçilerin görüşlerine göre Kırım Savaşı, Osmanlı Devleti'nin yararı için değil, Rusya'ya karşı yapılan bir savaş niteliğini taşıyordu. İngilizler, Rusya'nın yenilgisinin Avrupa güç dengesini kuvvetlendireceğini varsaymış, III. Napoléon ise, Rusya'nın yenilgisinin Avrupa güç dengesini bozacağını düşünmüştü. Kutsal İttifak düzeni ortadan kaldırılmış, ancak, bunun yerini yeni bir düzen alamamıştı. Böylece Avrupalı tarihçilerin ileri sürdükleri görüşe göre Kırım Savaşı, Avrupa düzenini yeni baştan oluşturmak amacıyla gerçekleştirilmişti. Kırım Savaşı ertesinde Avrupa'da yeni bir anarşi ortamı ortaya çıkmaktaydı.

II. Alexander
Rus Çarı
(1855-1881)

PARİS BARIŞ KONGRESİ (25 ŞUBAT 1856) VE PARİS BARIŞ ANTLAŞMASI (30 MART 1856)

Kırım Savaşı sonucunda Avrupa düzenini yeniden kurmak üzere, Paris'te barış görüşmeleri 25 Şubat 1856'da başlamıştı. Savaşan taraflar arasındaki düşmanca eylemlere 29 Şubat'ta son verilmiş, resmi ateşkes ise 14 Mart'ta Çernaya'da akdedilmişti. Görüşmelerin yapılacağı yer olarak Viyana yerine Paris'in seçilmesi, Fransa'nın Avrupa'daki yeni konumunun göstergesini oluşturmaktaydı. Bu aynı zamanda, Napoléon'un Avrupa'daki ününün dorukta olduğunu da göstermekteydi.

Paris Barış Kongresi'nin başkanlığına Fransa Dışişleri Bakanı Kont Alexandre Colonna-Walewski seçildi. (Walewski, Napoléon Bonaparte'ın Kontes Maria Walewska'dan doğma oğluydu.) Paris Kongresi'nde Osmanlı Devleti, Sadrazam Âli Paşa ve Paris ile Sardinya'daki Osmanlı Büyükelçisi Mehmet Cemil Bey tarafından temsil edilmekteydi. Kongre'de; Fransa'yı Dışişleri Bakanı Kont Alexandre Colonna-Walewski ile Viyana'daki Fransa Büyükelçisi Baron François-Adolphe de Bourqueney, Rusya'yı Kont Aleksey Orlov ile Rusya'nın Londra'daki bir önceki Büyükelçisi Baron Filip de Brunnov, İngiltere'yi Dışişleri Bakanı Lord Clarendon ile Paris'teki İngiltere Büyükelçisi Baron Henry Richard Charles

Cowley ve Avusturya-Macaristan'ı Başbakan Charles-Ferdinand Buol-Schaunstein ile Paris'teki Avusturya-Macaristan Büyükelçisi Baron Joseph-Alexandre de Hübner temsil ediyordu. Piyemonte-Sardinya'yı temsil eden Başbakan Kont Camille Benso Cavour ile de Villamarina'ydı. Prusya ise, Başbakan ve Dışişleri Bakanı Baron Othon de Manteuffel ile Paris'teki Prusya Büyükelçisi Kont de Hatzfeldt tarafından temsil ediliyordu.

Paris Kongresi sonucunda 30 Mart 1856 tarihinde imzalanan Paris Barış Antlaşması'nın başlıca maddeleri şöyleydi:

1) Müttefikler ile Rusya, Moldavya'ya verilen Güney Besarabya'daki bazı Rus toprakları dışında, savaşta işgal ettikleri bütün yerleri birbirlerine geri verecekti. Böylelikle Rusya'nın, Tuna'nın ağzını denetimi altında bulundurmasına son verilmekteydi.

2) Eflak ile Boğdan Beylikleri, Babıâli'nin hükümranlığı ve imzacı devletlerin güvencesi altında ayrıcalıklara ve dokunulmazlıklara sahip olmayı sürdürecekti. Padişah, bu Beylikler'e, özel bir komisyonun gözetimi altında geniş kapsamlı özerklik tanıyacaktı. Hiçbir devlet bu Beylikler üzerinde mutlak himaye kuramayacaktı. Tuna Beylikleri üzerindeki Rus himayesi kaldırılacaktı.

3) Sırbistan'a, Büyük Güçlerin ortak güvencesi altında Tuna Beylikleri'ne tanınan haklara benzer haklar tanınacaktı. Osmanlı Devleti'nin, önceden olduğu gibi Belgrad'da bir karargâhı bulunacaktı. Sırbistan eyaleti, Osmanlı hükümranlığı altında kalmayı sürdürecek, ancak, özerk yönetimini koruyacaktı. Osmanlı ya da Avusturya-Macaristan topraklarından olabilecek askerî bir müdahaleye karşı Sırpları Avrupa'nın güvencesi koruyacaktı. Karadağ'a ilişkin olarak ise Rusya, "iyi niyetli eğilimlerini" açıklamıştı.

Paris Antlaşması'yla Ruslar, Tuna Beylikleri'ndeki ve Sırbistan'daki etkin nüfuzunu yitirmekteydi. Beylikler'in özerkliğinin Avrupa devletlerinin güvencesi altına konulması, Rusya'nın aleyhine olan bir gelişmeydi.

4) 1841 tarihli Boğazlar Sözleşmesi gözden geçirilecek ve Karadeniz tarafsız hale getirilecekti. Karadeniz, bütün devletlerin tica-

ri gemilerine açık fakat savaş gemilerine kapalı olacaktı. Osmanlı Devleti ile Rusya, Karadeniz'de ne donanma ne de tersane bulunduracaktı. Karadeniz'in tarafsızlaştırılması, Kırım Savaşı'ndan galip çıkan Osmanlı Devleti açısından bir haksızlık sayılabilirdi.

5) Osmanlı Devleti ile Rusya, Karadeniz'de sahip olabilecekleri hafif tonajlı gemilerinin sayısına ilişkin ayrı bir sözleşme imzalamıştı. Bu sözleşme, bütün devletlerin onayı olmadan feshedilemeyecek ya da değiştirilemeyecekti.

6) Tuna Nehri bütün devletlerin ticari gemilerine açık olacaktı. Tuna Nehri'nde gidişgelişler devletlerarası bir statü altına alınacaktı.

7) Bütün savaş esirleri iade edilecekti.

8) Rusya, Kars kenti ile kalesini ve işgal ettiği diğer Osmanlı topraklarını iade edecekti. Fransa, İngiltere, Piyemonte-Sardinya ve Osmanlı Devleti Sivastopol kenti ile limanını, Balaklava, Kamış, Evpatorya, Kerç, Yeni Kale, Kinburnu ile diğer işgal edilmiş toprakları Rusya'ya geri verecekti.

9) Rusya ile Osmanlı Devleti, Asya'da savaştan önceki topraklarını koruyacaktı.

10) Osmanlı Devleti, Avrupa devletler topluluğunun eşit bir üyesi olarak kabul edilmekte ve Osmanlı toprakları Büyük Güçlerin ortak güvencesi altına konulmaktaydı. Babıâli açısından Paris Barış Antlaşması'nın en önemli sonucu, Osmanlı Devleti'nin "Avrupa Uyumu"na dahil edilmiş olmasıydı. Böylelikle **Osmanlı Devleti, ilk kez Büyük Güçlerden biri ve güç dengesinin bir parçası olarak kabul edilmekteydi.**

11) 15 Nisan'da Fransa, İngiltere ve Avusturya-Macaristan, "Osmanlı Devleti'nin bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü" korumak ve Paris Antlaşması hükümlerinin herhangi bir biçimde ihlalini *savaş nedeni* (casus belli) olarak saymak konularında anlaşmıştı.

12) Paris Antlaşması'nın 9. maddesi uyarınca Osmanlı Padişahı, ırk ve din farkı gözetmeksizin, bütün uyruklarının durumunu

düzenlemek üzere bir ferman çıkartacak, bu antlaşmayı imzalayan devletler, ne Padişah'ın kendi uyruklarıyla olan ilişkilerine ne de Osmanlı Devleti'nin içişlerine teker teker ya da toplu olarak karışabilecekti. Böylelikle Rusya'nın, ileride Osmanlı Devleti'nde yaşayan Hıristiyan-Ortodoks tebaa lehine herhangi bir müdahalede bulunmasının önü kesilmiş olmaktaydı.

Padişah'ın uyruklarına reform sözü veren bir ferman çıkartacağı hususunun Paris Barış Antlaşması'nın maddeleri arasında yer alması Osmanlı Devleti'nin aleyhine olmuştu, çünkü Büyük Güçler, bu fermana dayanarak sürekli biçimde Osmanlı Devleti'ni baskıları altında tutabilecek, reformların kendi görüş ve çıkarları doğrultusunda uygulanmasını isteyebilecek, hatta bu reformların yapılmasında kendi uzmanlarını ve yöntemlerini bile zorla kabul ettirebilecekti. Bu nedenlerle, Paris Barış Antlaşması'nın Osmanlı Devleti'ne sağladığı barış dönemi kısa süreli ve buhranlı olmuştu.

Paris Barış Antlaşması'nın Rusya'ya en büyük darbeyi vuran maddeleri ise, Rusya'nın Karadeniz'de donanma ve deniz üsleri bulundurmasını yasaklayan hükümleriydi. Ancak Osmanlı Devleti'nin, barış zamanında yabancı devletlerin savaş gemilerine Boğazlar'ı kapalı tutmayı onaylaması, Rusya'ya, güney kanadında İngiliz ya da Fransız deniz gücünün olası bir tehdidine karşı güvence sağlamakta ve bu da Rusya'yı rahatlatmaktaydı. Osmanlılar, Boğazlar'da kendi savaş gemilerini ve deniz güçlerini bulundurmayı sürdürecek, ancak, bu güçlerini Rusya'nın Karadeniz kıyılarını tehdit etmek amacıyla kullanamayacaktı.

Paris Barış Antlaşması'yla Büyük Güçler, Osmanlı Devleti'nin içişlerine karışmama yükümlülüğünü kabul etmişti. Ancak, bu yasak yalnızca teoride kalacak, uygulamada bu devletler devletler hukuku kurallarını ya da Paris Barış Antlaşması'nın hükümlerini bir yana bırakarak, her çağda olduğu gibi yine kendi çıkarları ve güç politikasının ilkeleri doğrultusunda hareket edecekti.

OSMANLI-KARADAĞ SAVAŞLARI (1858 ve 1861-1862)

Balkanlar'daki ulusçuluk akımının giderek güçlenmesi sonucunda Osmanlı-Karadağ ilişkileri gerginleşmişti. Bu iki devlet arasında savaş, 1858 yılında Adriyatik kıyısındaki bazı köylerin Karadağ'la birleştiklerini ilan etmeleri ve Karadağlı bir senatörün Antivari Koyu'ndaki Spizza kalesini eline geçirmesiyle başladı. Karadağ Prensi Danilo, destek için Büyük Güçlere çağrıda bulunmuş ve bunun üzerine, Fransız ile Rus gemileri Dubrovnik açıklarına gönderilmişti.

Savaşın başında tarafsız bir bölge olan Grahova'yı (Grahovo) ele geçiren Hüseyin Paşa, 12-13 Mayıs 1858'deki muharebede Prens Mirko tarafından yenilgiye uğratıldı. 1858'de İstanbul'da toplanan Büyükelçiler Konferansı sonucunda, Grahovo ile çevresindeki bölgeler Karadağ'a verildi.

Öte yandan, 1861 yılında Hersek'te Osmanlı hükümranlığına karşı gerçekleştirilen bir ayaklanma, Sivastopol'da Osmanlı güçlerinin başında bulunan Ömer Paşa'nın yenilgisiyle sonuçlanmıştı. Hersek'teki ayaklanmaya Büyük Güçlerin baskısı üzerine Karadağ karışmadı. Ayaklanmanın bastırılması üzerine Ömer Paşa Karadağ'a yöneldi ve 1861-1862 kışında Karadağ Prensliği'ni istila

etti. Savaşın sonunda imzalanan 31 Ağustos 1862 tarihli Üsküdar Sözleşmesi ile Osmanlı Devleti, Karadağ'ın düşmanlığını sona erdirmek amacıyla, çok cömertçe davranmış, Karadağ'ın 1859'daki sınırlarını yeniden onaylayarak, Karadağlıların, silahlar dışında her türlü malı Osmanlı ülkesinden ithal etmelerini ve Osmanlı Devleti'ndeki tarıma uygun toprakları kiralamalarını kabul etmişti.

BULGAR AYAKLANMASI
(1867 ve 1876)

Bulgaristan, Osmanlı Devleti'nin hükümranlığı altında bulunan bir eyalet konumundaydı.[120] 19. yüzyılın başlarında Sırbistan'ın ve Rusya'nın özendirmeleriyle, Bulgarlarda ulusal bilinç oluşmaya başlamıştı. Öte yandan dinleri açısından bağlı bulundukları Fener Patrikhanesi, Bulgarları Rumlaştırmaya çalışmakta ve bu da, Bulgar halkının ulusal bir hareket etrafında toplanmasına vesile olmaktaydı.

Rusya, özellikle 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı ertesinde, Bulgarlarla olan dil ve mezhep yakınlığından yararlanmaya başlamış ve Bulgarlar arasında Osmanlı Devleti'ne karşı propaganda etkinliklerine girişmişti. 19. yüzyılın ilk yarısında Bulgarlar, Rusların etkisi altında kalarak, Osmanlı Devleti'nden ayrılma eğilimleri göstermeye başladı. 1841 yılında Leskofça ile Niş kenti, kasaba ve köyleri hep birden isyan etti. Ayaklanmanın görünürdeki nedeni, verginin ağırlığı ve Osmanlı memurlarının Bulgarlara kötü davranmalarıydı. Niş ayaklanması bastırıldıysa da, Rusya bu fırsat-

---

120 Osmanlılar; Sofya'yı (1382), Tırnova'yı (1393) ve Vidin'i (1396) ele geçirmişti. Haçlıların Niğbolu'da bozguna uğramaları üzerine Bulgaristan, kesin olarak Osmanlı İmparatorluğu'na katılmıştı.

tan yararlanarak Osmanlı Devleti'nin içişlerine karışmak istemiş; bunun üzerine Fransa ve Avusturya-Macaristan da, Rusya'yı tek başına bırakmak istememişti. Bu gelişme, Bulgarlara, Büyük Güçlerin kendileriyle ilgilendiklerini ve yalnız olmadıklarını göstermekteydi.

19. yüzyılın ilk yarısındaki son ve en önemli Bulgar isyanı, 1849 yılının Nisan ortalarında meydana geldi. Bu tarihte Sırbistan'dan Vidin'e gelen birkaç Bulgar eşkıyası, köylüleri "on bin Sırp askeri geliyor" diye galeyana getirmiş ve bunların ayaklanmaya katılmalarını sağlamıştı.[121] 1849 Vidin ayaklanması Babıâli tarafından güçlükle bastırılabildi. Bu ayaklanmayı 13 Mayıs 1850'de Vidin'de ortaya çıkan bir diğer ayaklanma izledi. Sayıları on bini geçen asiler Müslüman halkı katletti. Ayaklanma 18 Haziran 1850'de bastırılabilmişti. 1850 yılındaki Vidin ayaklanmasından sonra asiler, Rusya ile Sırbistan'ın özendirmeleriyle eylemlerini aralıksız sürdürdüler.

Kırım Savaşı ertesinde, Vidin'de ve Vidin'e bağlı Tırnova Sancağı'nda Bulgar halkı arasında yoğun biçimde Rus propagandası yapılmaktaydı. Bu bölgede isyan çıkartmak için Rus ajanları Bulgarları özendiriyordu. Nitekim 1856 Nisan'ında, Vidin'de yeni bir ayaklanma patlak vermişti.

1860 yılında Bulgarlar, artık Rum Patriği'ni ruhanî reisleri olarak tanımayacaklarını Osmanlı Hükümeti'ne bildirmişti. Bulgarlar Islahat Fermanı'nda Osmanlı uyruklarına tanınan din ve mezhep özgürlüğüne ilişkin hükümlerden yararlanarak, bağımsız bir Bulgar kilisesinin kurulmasını istemekteydi. 1866 yılının Aralık ayında, Osmanlı Hükümeti'ne Bulgar kilisesinin oluşturulmasına ilişkin yeni bir öneri sunuldu. Babıâli, Bulgarların bu isteğini kabul etti.

1867'de Bulgarlar, bağımsızlık amacıyla Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklandılar. Bulgar çeteleri, Bulgarların yaşadıkları toprak-

---

121 Vidin kazası, Bulgar topraklarının Sırbistan'la olan sınırının hemen yanında yer alıyordu.

ların özerk bir krallık haline getirilmesini, ancak, bu bölgenin hükümranlığını Padişah'ın üzerine almasını istemekteydi. Babıâli, bu ayaklanmaya büyük önem vermişti, çünkü Bulgaristan, öteki Balkan ülkelerine kıyasla İstanbul'a çok yakındı ve Balkanlar'ın da bir dereceye kadar merkezi sayılırdı. Ayrıca, Bulgaristan'ın Müslüman nüfusu küçümsenemeyecek kadar önemliydi. Ayaklanma Babıâli tarafından bastırıldı.

Babıâli, 11 Mart 1870 tarihli bir fermanla, Bulgar Kilisesinin bağımsızlığını ve Bulgar Eksarhlığı'nı resmen kabul etti.[122] Böylelikle Bulgarlar, Fener Rum Patrikhanesi'nin yüzyıllarca süregelen nüfuzundan, Helenizmden ve Rum papazların sömürülerinden kurtulmuş oluyordu. Bulgar Eksarhlığı'nın en önemli etkisi, Bulgar ırkçılığının Bulgar halkı arasında yayılıp gelişmesine ortam hazırlaması olmuştu.

1876 ilkbaharında Bulgar köylüleri bir kez daha ayaklandılar. Bu ayaklanmanın öncesinde Rus Çarı'nın ajanları, Bulgarlar arasında Osmanlı düşmanlığı ile bağımsızlık düşüncelerini yaymaktaydı. 1876 Nisan'ında başlayan Bulgar ayaklanmasında Bulgar köylüleri Müslümanların evlerini yaktılar ve Müslümanları katlettiler. İstanbul'daki Rus Büyükelçisi'nin önerilerini dinleyen Sadrazam Mahmut Nedim Paşa ayaklanmayı bastırmak üzere önceleri güç gönder-

Mahmut Nedim Paşa
Osmanlı Sadrazamı
(Ağustos 1875-Mayıs 1876)

122 Bulgar Eksarhlığı, Makedonya'dakiler de dahil olmak üzere, bazı piskoposlukların "ayrı bir dinî yönetimi" olarak oluşturulacaktı.

memiş, isyan büyüdükten sonra gönderilen Osmanlı güçleri ise ayaklanmayı ancak güçlükle bastırabilmişti.

1856-1876 yıllarında Osmanlı Devleti'nin başında artık ciddî bir Bulgar sorunu vardı. Bu dönemde Bulgar sorunu, üç başlı bir hareket olarak ortaya çıkmaktaydı: 1) Eğitim ve kültür hareketi, 2) Fener Rum Patrikhanesi'nden ayrı özerk bir Bulgar kilisesi kurma hareketi, 3) Osmanlı Devleti'nden ayrılmak amacını güden silahlı ayaklanma hareketi.[123]

---

123 M. Hüdai Şentürk, *Osmanlı Devleti'nde Bulgar Meselesi (1850-1875)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1992, s.114.

HERSEK AYAKLANMASI
(1875)

Hersek ayaklanması, öteki Balkan halkları arasında da görüldüğü gibi, Osmanlı'nın yönetim baskısına karşı silahlı bir protesto niteliğinde ortaya çıkmıştı. Hersek halkı, Osmanlı Devleti'nden reformların yapılmasını ve bu reformların Avrupa'nın güvencesi altında uygulanmasını istiyordu. Görülüyor ki Osmanlı'nın Hıristiyan uyrukları, Osmanlı Devleti'nin tek başına yapacağı reform hareketine güvenememekte ve bunun ancak Avrupalı devletlerin güvencesi ve denetimi altında yapılırsa gerçekleşebileceğine inanmaktaydı.

Hersek ayaklanmasını bastırmak üzere gönderilen Selim ve Derviş Paşaların komuta ettikleri Osmanlı güçleri ağır kayıplar vermişti. Osmanlı Devleti bu tarihte, kendi hükümranlığındaki bir halkın ayaklanmasını bastırmada bile güçlük çekmekteydi. Büyük Güçlerin aracılığından ve içişlerine karışmalarından kaygı duyan ve bunları önlemek isteyen Osmanlı Hükümeti, 20 Eylül 1875 Fermanı'nı, 2 Ekim 1875 İradesi'ni ve 12 Aralık 1875 Fermanı'nı yayımladı. Ekim 1875'te Babıâli, vergileri indireceğine, yönetimdeki yolsuzlukların üstesinden geleceğine ve Bosna ile Hersek'in Osmanlı Devleti nezdinde sürekli bir temsil heyeti bulundurabilmesine olanak sağlayacağına söz verdi. 12 Aralık 1875

tarihli fermanda da; modern yöntemlere göre bağımsız mahkemelerin kurulması, vergilerin daha hakça bir düzen çerçevesinde alınması, angaryanın kaldırılması, dinlerin özgür bırakılması, gayrimüslimlerin kamu hizmetlerine girebilmesi ve köylü halkın devletten ve özel kişilerden toprak satın alabilmesi öngörülüyordu. Ancak Osmanlı Hükümeti, kabul etmiş olduğu bu reform önlemleriyle dahi Avrupa diplomasisinin "reform" maskesi altında, Osmanlı Devleti'ne müdahalede bulunma girişimlerini önlemede başarılı olamamıştı.

Padişah Abdülaziz (1861-1876), geçmişte olduğu gibi, Rusya'nın ayaklananlara yardım bahanesiyle bir Balkan savaşı çıkartmasından kaygı duyuyordu. Böyle bir durum gerçekleşirse, Avusturya-Macaristan ile öteki Avrupa devletleri de müdahalede bulunabilir ve bu da Osmanlı Devleti'nin başına büyük işler açabilirdi. Ancak, Hersek ayaklanmasını bir iç sorunu olmaktan çıkartıp, bu soruna uluslararası bir nitelik kazandıran yine Osmanlı Hükümeti'nin kendisi olmuştu. Babıâli, bir yandan Avusturya-Macaristan Hükümeti'ne başvurarak, Dalmaçyalıların asilere yaptıkları yardımların önlenmesi amacıyla Avusturya-Macaristan'ın sınırlarında önleyici önlemler almasını; öte yandan da Büyük Güçlere başvurarak, Karadağ ile Sırp Prensliklerinin asilere yaptıkları yardımların durdurulması için, bu Prensliklerin nezdinde nüfuzlarını kullanmalarını istemişti.

Abdülaziz
Osmanlı Padişahı
(1861-1876)

Babıâli, önceleri Büyük Güçlerin müdahalesini önlemeye çalışmış, ancak İstanbul'daki Rusya Büyükelçisi Ignatieff, Padişah'ı bu müdahalenin Osmanlı'nın yararına olacağına ikna etmiş ve bu konuda Padişah'ın onayını almıştı. Ignatieff'in başlıca amacı, Balkanlar'da Rusya'nın nüfuzunu yeniden kurmak ve "Doğu Sorunu"nu yalnızca Rusya'nın çıkarları doğrultusunda çözebilmekti.

1875 Hersek Ayaklanması'nda Rusya, ayaklanmaya barışçı bir çözüm yolu bulabilmek amacıyla, Babıâli ile ayaklananlar arasında arabuluculuk yapmak önerisinde bulundu. Rusya'nın Balkan politikası, 1862'de Başbakan Gortchakov tarafından bir muhtırada açıklanmıştı. Bu politika çerçevesinde, Hıristiyanların yaşadığı eyaletler özerk duruma getirilecek; bu olmadığı takdirde bu eyaletler Osmanlı Devleti'nden ayrılacaktı. Gortchakov, özerkliklerini kazanabilecek eyaletler olarak Bosna-Hersek'i, Arnavutluk'u, Bulgaristan'ı, Epir'i ve Tesalya'yı göstermişti.

Avusturya-Macaristan'ın Balkanlar'daki özlemleri ise, Rusya'nın özlemleriyle tam bir karşıtlık içindeydi. Avusturya-Macaristan, Osmanlı Devleti'nin olduğu gibi korunmasından yanaydı. Öte yandan Avusturya-Macaristan, Rusya'nın Doğu'da üstünlük kurmasını da istememekteydi. Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanı Kont Andrássy, 1875'te şöyle demekteydi:

> "Osmanlı İmparatorluğu'nun var olması bizim çıkarlarımız doğrultusundadır. Osmanlı Devleti, küçük devletlerin statükosunu korumakta ve onların özlemlerini gerçekleştirmelerini önlemektedir. Eğer Osmanlı Devleti olmamış olsaydı, bütün bu ağır görevler bizim üzerimize düşecekti."[124]

Osmanlı Devleti'nin uyruğu olan asilerle Babıâli'yi görüşmelere yöneltebilmek amacıyla, Avusturya-Macaristan, Rusya ve

124 Mihailo D. Stojanovic, *The Great Powers and the Balkans 1875-1878*, University Press, Cambridge, 1939, s.30-31.

Almanya Hükümetleri, Ağustos 1875'te Hersek'teki yerel konsoloslarını ayaklanma bölgesine gönderme yolunda bir öneride bulunmuş ve Osmanlı Devleti bu öneriyi kabul etmişti. Oysa böyle bir önerinin yapılması, bir devletin kendi toprakları üzerindeki hükümranlık haklarıyla bağdaşmamakta ve böyle bir önerinin kabulü de, Osmanlı Devleti'nin bir iç sorununa Avrupa devletlerinin müdahalesini onaylaması anlamına gelmekteydi.

Rusya, Osmanlı Devleti'nin yapacağı reformların sonucunda, İmparatorluk sınırları içinde yaşayan Hıristiyanların durumunun iyileştirilebileceğine inanmıyordu. Rusya'ya göre tek çözüm yolu, Osmanlı'nın Hıristiyan halklarına özerkliklerinin verilmesiydi, çünkü Osmanlı Hükümeti, söz vermiş olduğu reformları yapabilme ve uygulayabilme gücüne artık sahip değildi. Avusturya-Macaristan ile öteki Güçler de, Osmanlı Hükümeti'nin bu reformları gerektiği biçimde yapabileceği konusunda kaygılıydı; ancak bu Güçler, reformları bahane ederek, Osmanlı Devleti'nin içişlerine karışmayı, onu parçalamayı ve denetimleri altına almayı amaçlamaktaydı.

İşte Osmanlı Devleti, 19. yüzyılın sonlarında büyük ölçüde iyi yönetilememiş olması nedeniyle, ne yazıktır ki bu duruma düşmüştü.

Andrássy Notası (30 Aralık 1875)

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Dışişleri Bakanı Kont Andrássy, Rusya ile Almanya'nın onaylarını aldıktan sonra, Babıâli'ye verilmek üzere bir nota hazırlamıştı. Bu nota, Paris Antlaşması'nı imzalamış olan devletlerden İngiltere'ye, Fransa'ya ve İtalya'ya da kabul ettirildi. Notanın hazırlanmasındaki gerekçe, Babıâli'nin, 1839 Tanzimat ve 1856 Islahat Fermanlarıyla vermiş olduğu sözleri yerine getirememiş olmasıydı. Notanın, Babıâli'nin içişlerine karışmak amacıyla değil, Hersek Ayaklanması'na bir çözüm bulabilmek için hazırlanmış olduğu ileri sürülmekteydi.

Kont Andrássy, öteki Avrupa devletlerine de danıştıktan sonra, 30 Aralık 1875 tarihinde Babıâli'ye şu önerilerde bulunmuştu:

1. Hıristiyan halkın özgürce ayinlerini yapması,
2. İltizam (kayırma) usulünün kaldırılması,
3. Çiftçilerin durumunun düzeltilmesi,
4. Alınacak verginin yerel gereksinmeler için harcanması,
5. Reformların yapılmasını denetlemek üzere, Müslümanlar ile Hıristiyanlardan oluşan bir komisyonun kurulması.

Bu notanın en can alıcı maddesi 5. maddeydi; çünkü bu maddeye dayanarak Büyük Güçler, Osmanlı Devleti'nin içişlerine müdahale edebilme yetkisini almaktaydı. Babıâli 11 Şubat 1876'da, Andrássy Notası'nın 5. maddesi dışındaki öteki maddelerini aynen kabul etti. Gerçekte Andrássy Notası'nın altında yatan düşünce, Hersek asilerinin siyasal bağımsızlıklarına kavuşturulması değil; Avusturya-Macaristan'ın, öteki Avrupa devletlerinin de onayıyla savaşsız olarak Bosna ile Hersek topraklarını işgal edebilmesiydi. Andrássy Notası'nın anlamı şuydu: Hersek Ayaklanması, artık Osmanlı Devleti'nin bir iç sorunu olmaktan çıkmış, Büyük Devletlerin bir çıkar oyunu haline gelmişti.[125]

Kont Julius Andrássy
Avusturya-Macaristan İmparatorluğu
Dışişleri Bakanı
(1871-1879)

---

125 Kemal Baltalı, "1875 Hersek Ayaklanması'nın Uluslararası Bir Nitelik Kazanması", *Belleten*, c.51, sayı 199, yıl 1987, s.207.

Büyük Güçlerin Hersek Ayaklanması'na karışması ve bu Güçlerin baskısı altında Babıâli'nin ayaklananlara vermek zorunda bırakıldığı ödünler, Osmanlı Hükümeti'nde ve Müslüman nüfus arasında büyük hoşnutsuzluk yaratmıştı. Padişah'ın Hıristiyanlara boyun eğmesi ve Hersek Ayaklanması'nı bastırmada gösterdiği güçsüzlük, Osmanlı aydınları arasında da Padişah'a karşı duyulan hoşnutsuzluğun giderek artmasına neden olmaktaydı.

Mithat Paşa
Osmanlı Sadrazamı
(1872, 1876-1877)

Adliye Nazırı Mithat Paşa, bütün Osmanlı topraklarını kapsayacak biçimde köktenci reformların gerçekleştirilmesi ile Padişah'ın yetkilerini kısıtlayacak bir anayasa yapılması görüşünü savunuyordu.[126] Mithat Paşa, Padişah'ın yetkilerinin kısıtlanmasını talep etmekteydi. Halk arasında hoşnutsuzluk yaygınlaştıkça Mithat Paşa'yı izleyenlerin sayısı giderek artmış ve Paşa'ya yenilikçilerin lideri gözüyle bakılmaya başlanmıştı. Öte yandan 30 Mayıs 1876'da Padişah Abdülaziz, tahtı V. Murat'a bırakmak üzere tahttan feragat etmek zorunda bırakılmıştı.

126 Mithat Paşa, Padişah Abdülaziz'in Mahmut Nedim Paşa'yı sadrazamlıktan azletmesi üzerine, 31 Temmuz 1872'de sadrazam olmuş; ancak, bu görevde yalnızca iki ay kalabilmişti. Abdülaziz, 15 yıl süren padişahlığı sırasında 16 kez sadrazam değiştirdi. II. Abdülhamit'in tahta çıkarılması üzerine Mithat Paşa, 19 Aralık 1876'da ikinci kez sadrazamlığa getirilmiş ve 23 Aralık'ta Kanun-u Esasî'nin ilanını Babıâli'de bir söylevle açıklamıştı. 5 Şubat 1877'de ise Mithat Paşa, sadrazamlıktan azledildi ve yurtdışına sürgüne gönderildi.

Berlin Memorandumu (Mayıs 1876)

1876 Mayıs ayında Berlin'de "Doğu Sorunu" nedeniyle Rus, Alman ve Avusturya-Macaristan Şansölyeleri arasında bir konferans toplanmıştı. Bu konferansta Rusya Başbakanı Gortchakov, Bismarck ve Andrássy'le görüşerek Berlin Memorandumu'nu oluşturdu. Bu memorandumda, Osmanlı Devleti'nde yaşayan Hıristiyan uyruklu halkların güvenliğinin tehlikede olduğu varsayımından hareketle, Avrupalı devletlerin bu tehlikenin olduğu bölgelere kendi güçlerini gönderebilmeleri ve bu bölgelerde güvenliği sağlayacak önlemleri alabilmeleri öngörülmekteydi. Ayrıca, bu bölgelerde Osmanlı Devleti'nin gerekli reformları yapıp yapmadığını yabancı devletlerin konsolosları ya da memurları denetleyecekti. (**Osmanlı Devleti'nin iyi yönetilememesi sonucunda düşmüş olduğu bu vahim durumdan, günümüzde ülkemizi yönetmekte olan ve özellikle Osmanlı dönemine özlem duyan hükümetlerin gerekli dersleri almaları gerekmektedir!**)

Otto von Bismarck
Prusya Krallığı Başbakanı ve Dışişleri Bakanı (1862-1871)
Almanya İmparatorluğu Başbakanı ve Dışişleri Bakanı (1871-1888)

Berlin Memorandumu'yla, Bosna-Hersek'te Avusturya-Macaristan ile Rusya'nın himayeleri altında bir reform programının uygulanabilmesi sağlanacaktı. Konsolosların denetimi altında yapılacak bu reform hareketlerinde Osmanlı başarısızlığa uğrarsa, gerekli önlemleri almak üzere Avrupalı devletler müdahalede bulunabilecekler-

di. Görüldüğü gibi Osmanlı Devleti, artık kendini tümüyle Avrupalı devletlerin kucağına bırakmış durumdaydı.

Kont Benjamin Disraeli
Büyük Britanya İmparatorluğu Başbakanı
(1868, 1874-1880)

Üç İmparatorluk Şansölyesi'nin "Doğu Sorunu"na ilişkin Berlin'de almış olduğu bu kararlara İngiltere, Fransa ve İtalya Hükümetleri katılmaya çağrılmış; Fransa ile İtalya Hükümetleri bu kararlara katıldıklarını açıklarken, İngiltere bunları reddetmişti. İngiltere bu kararları reddederken, asilerin ateşkes kararına uymaları konusunda ciddî kaygıları olduğunu, ateşkesten önce Sırbistan ile Karadağ'ı ayaklanmanın genişlemesine yardım etmekten vazgeçirmenin gerektiğini dile getirmekteydi. Ayrıca İngiltere Başbakanı Disraeli, Osmanlı Devleti'nin, kendisinden istenen reformları yürütmek gücünde olmadığı, reformları yapmaya çaba gösterdiği takdirde ise, gücünün daha da zayıflayacağı ve ülkede anarşinin hüküm süreceği görüşündeydi.[127]

Berlin Memorandumu, daha çok Andrássy'nin eseriydi. Andrássy'nin iddiasına göre, eğer Osmanlılar bu memorandumu reddederse, Sırbistan ile Karadağ'ı açık bir savaşa girmekten alıkoymak çok güç olabilecekti. Ancak İngiltere'nin reddi üzerine, Berlin Memorandumu Osmanlı Devleti'ne bildirilmemişti.

---

127 Disraeli, Muhafazakâr Parti (Tory) üyesiydi. 1858'de Derby Hükümeti'ne girmiş, 1868'de Derby'nin istifası üzerine başbakan olmuş; ancak, birkaç ay sonra yapılan seçimlerde yeni bir liberal hükümet başa geçmişti. Bundan böyle İngiliz politika yaşamı, iki büyük rakibin, yani Disraeli ile Gladstone'un çekişme alanına dönüşecekti. 1874 seçimleri sonucunda Disraeli başbakan seçilmiş ve 1880'e değin başbakanlık yapmıştı.

SIRBİSTAN VE KARADAĞ'LA SAVAŞ (TEMMUZ 1876)

1870'lerin başlarında, yerel halkların gerçekleştirdikleri bir dizi ayaklanma sonucunda Balkanlar'daki Osmanlı denetimi giderek etkisini yitirmekteydi. 1876 yılında tahta çıkan II. Abdülhamit (1876-1909), devlet işlerini doğrudan yönetmekte olup, iç ve dış politika kararlarının tümünü tek başına almaktaydı. II. Abdülhamit'in yönetimi, mutlak merkeziyetçi ve baskıcı bir yönetimdi. II. Abdülhamit döneminde sıkı polis denetimiyle yönetilen Osmanlı Devleti'nde muhalefete kesinlikle yer yoktu. Öte yandan bu dönemde, Büyük Güçlerin ve Balkan halklarının Osmanlı Devleti üzerindeki baskıları da artmıştı. II. Abdülhamit döneminde Bü-

II. Abdülhamit
Osmanlı Padişahı
(1876-1909)

yük Güçler, Osmanlı Devleti'nin içişlerine karışmakta ve Osmanlı'yı adeta perde arkasından yönetmekteydi.

II. Abdülhamit tahta çıktığı sırada Osmanlı Devleti, Sırbistan ve Karadağ'la savaş halindeydi. Sırplar ve Karadağlılar, 1875 Hersek isyanının başlangıcından itibaren asilere yardım etmekteydi. Hersek'teki ayaklanma, Hersek'in komşusu olan Karadağ ile Osmanlı Devleti'nin ilişkilerini kötüleştirmişti. İngiltere ile Rusya, Karadağ Prensi Nikola'yı yatıştırmak üzere, Osmanlıların bir limanı ve bazı toprakları Karadağ'a vermesini önermiş; ancak Osmanlı Devleti buna yanaşmayınca, Haziran 1876'da Karadağ ile Sırbistan arasında bir ittifak antlaşması imzalanmıştı.

9 Haziran 1876'da Babıâli, Sırp Hükümeti'ne niyetlerini sormuştu. Sırp Başbakanı, Sırbistan'a katılmak üzere Bosna'yı ve Karadağ'a verilmek üzere Hersek'i istedi. Oysa İstanbul'daki Rus Büyükelçisi Ignatieff, Bosna'nın Avusturya-Macaristan ile Sırbistan arasında paylaşılmasını öngörmekteydi.

Sırbistan, 1 Temmuz 1876'da Osmanlılara karşı savaş açtı ve 2 Temmuz 1876'da da Karadağ, Sırbistan'ın yanında yer aldığını Osmanlı Devleti'ne bildirdi. Osmanlı Devleti, yabancı devletlere birer bildirge göndererek Osmanlı'nın, Sırp ve Karadağ Beylikleri'nin başlattıkları savaş karşısında kendini savunma durumunda kaldığını ve ancak bu nedenle savaş harekâtına girişmiş olduğunu duyurdu.

Sırpların bu savaşta hedefleri, Bosna'yı Rumeli'ye bağlayan Yenipazar Boğazı'nı ele geçirmek suretiyle Karadağ'la birleşerek, Bosna'yı Osmanlı Devleti'nden ayırmaktı. İyi örgütlenmemiş olan Sırp ordusunun aksine, savaşta Karadağ güçleri daha başarılıydı. Prens Nikola'nın komutasındaki bir Karadağ ordusu Vuchidol'da Osmanlıları yenilgiye uğratmış ve Hersek'in başkenti olan Mostar'ın yakınlarına değin ilerlemişti. Milovgrad ve Medun muharebelerinde de zafer kazanan Karadağlılara kıyasla, Cherniaev isimli bir Rus Generali'nin komutasındaki Sırplar, Aleksinaç'ta (Alex-

sinatz) Süleyman Paşa güçleri tarafından yenilgiye uğratılmış ve İstriya (Deligrad),Osmanlı güçlerince zapt edilmişti.

Sırbistan, bu durumda Rusya'nın müdahalesini istedi. Slav davasını savunmak üzere binlerce Rus gönüllüsü Sırbistan'a akmaya başlamıştı. İstanbul'daki Rus Büyükelçisi Ignatieff, Osmanlı Hükümeti'ne bir ültimatom verdi ve Sırbistan ve Karadağ'la ateşkesin yapılmasını istedi. Rusya'yla bir savaşı göze alamayan Babıâli, Rus ültimatomunu kabul etmek zorunda kalmış ve 1 Kasım 1876'da taraflar arasında ateşkes yapılmıştı.[128] Barış görüşmelerinde Karadağlılar, Spizza limanı da dahil olmak üzere yeni toprak kazanmak istemiş; Osmanlıların bunu kabule yanaşması üzerine, Avusturya-Macaristan ile İtalya buna itiraz etmiş ve barış görüşmeleri kesilmişti.[129] Karadağ yeniden savaş hazırlıklarına başlamak üzereyken, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı patlak verdi.

Reichstadt Antlaşması (8 Temmuz 1876) ve Savaşın Sonuçları

Avusturya-Macaristan ile Rus İmparatorları, 8 Temmuz 1876'da Reichstadt'ta bir araya gelerek bir antlaşma imzalamıştı. Bu antlaşmayla Avusturya-Macaristan ile Rusya, Osmanlı'nın Sırbistan ve Karadağ'la savaşında ve ertesinde benimseyecekleri ortak tutumu saptadılar. Savaş sırasında her iki devlet de tarafsız kalacaktı. Eğer Osmanlılar Hıristiyanları yenilgiye uğratırsa, Avusturya-Macaristan ile Rusya savaşa müdahale edecek ve ayaklanan eyaletler için bazı reformları sağlayacaktı. Bu durumda, Sırbistan ile Karadağ'da statüko korunacaktı. Eğer Hıristiyanlar zafer kazanırsa, büyük bir Slav devletinin kurulmasına olanak tanınmayacak; ancak, Sırbistan ile Karadağ'ın toprakları bir miktar genişletilecek ve bu iki devlet aralarında Yenipazar sancağını bölüşecekti. Bu durumda Avusturya-Macaristan, Bosna-Hersek'in Sırbistan ile

---

128 28 Şubat 1877'de İstanbul'da imzalanan Osmanlı-Sırp Barış Protokolü'yle, bu cephede savaştan önceki statüko yeniden tesis edilmekteydi.

129 Avusturya-Macaristan ile İtalya, Spizza limanının Rusya'nın Adriyatik üssünü oluşturmasından kaygı duymaktaydı.

Karadağ'a verilen parçalarının dışındaki kısımlarını topraklarına katacak, Rusya'ya ise, Besarabya ile Osmanlı'nın Asya'daki topraklarından bir parça verilecekti. İstanbul serbest bir şehir olabilecek, Tesalya ile Epir Yunanistan'la birleştirilebilecek, Romanya, Bulgaristan ve Arnavutluk ise özerk beylikler durumuna getirilebilecekti.

Sırbistan, Güney Slav eyaletleri arasında yabancı hükümranlığından kendini kurtaran ilk devletti. 1870'lerde halen Avusturya-Macaristan ile Osmanlı Devleti'nin hükümranlığı altında yaşayan Sırplar, özgürlüklerine kavuşabilmek için Sırbistan'dan yardım ve öncülük beklemekteydi. Nitekim Bosna ile Hersek'teki kardeşlerine yardım edebilmek amacıyla Sırbistan, Osmanlı Devleti'ne karşı savaşa girmişti.

Sırp-Karadağ Savaşı'nın önemli bir sonucu, Güney Slavların arasındaki ilişkilerin güçlenmesiyle Osmanlı Devleti'nin zayıflaması ve Balkan halklarının güçlenmesi olmuştu. Sırp Savaşı'nın ikinci sonucu ise, Rusya'nın Osmanlılara karşı Balkanlar'ın bütün Slav halklarını korumak amacıyla, askerî açıdan müdahale zamanını yakınlaştırmış olmasıydı.[130]

Almanya Şansölyesi Bismarck, Doğu'da Rusya ile Avusturya-Macaristan'ın ciddî bir çatışma içinde bulunmalarını istemiyordu. Bu iki devletin arasında bir savaşın çıkması durumunda, Üç İmparatorlar Ligi çerçevesinde her iki müttefikiyle iyi ilişkiler içinde olmayı amaçlayan Almanya, iki müttefikinden birini seçmek zorunda kalabilirdi. Bismarck açısından sorunun çözümü, Osmanlı Devleti'nin parçalara bölünmesinde yatmaktaydı. Bu durumda Avusturya-Macaristan, Bosna ile Hersek'i alacak ve Balkanlar'ın batısına hükmedecek; Rusya ise, Güney Besarabya'yı geri almak ve Romanya ile özerk Bulgaristan'a hükmetmek suretiyle Balkan Yarımadası'nın doğusunu denetimi altına alacak; İngiltere, Mısır

---

130 Matthew S. Anderson, *The Great Powers and the Near East 1774-1923*, Edward Arnold Publishers Ltd., London, 1970, s.187.

ile Ege'deki bazı Osmanlı adalarını işgal edecek ve Fransa'ya da Suriye verilecekti.

Osmanlı-Sırp-Karadağ Savaşı'nın sonunda İngiltere, Balkan olaylarında girişimi ele alarak, Osmanlı Hükümeti'ni Hıristiyan uyruklarının lehine bazı ödünlerde bulunmaya zorlamayı ve bölgede barışı sağlamayı istemekteydi. Rusya'nın tek başına Balkan buhranını çözmeye kalkışmak istemesi, Balkanlar'ı güç kullanarak ele geçirmesi ya da tümüyle kendi nüfuzu altına alması demek olacaktı. Böyle bir durumda ise, İngiltere'nin Hindistan yolunun güvenliği tehlikeye girebilecekti; oysa İngiltere'nin Doğu politikası, bu yolun güvenliğini sağlamak esası üzerine kurulmuştu.

OSMANLI-RUS SAVAŞI (1877-1878)

Osmanlı Devleti'nde Meşrutiyet'in İlanı (23 Aralık 1876)

Osmanlı aydınları, Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nda (1839)[131] ve Islahat Fermanı'nda (1856)[132] yer alan hükümler çerçevesinde gerçekleştirilen reformları yetersiz görüyordu. Öte yandan Padişah Abdülaziz (1861-1876), yönetime ağırlığını koymuş ve reformcuların sinsi düşmanı olan Mahmut Nedim Paşa'yı Sadrazam yapmıştı. Bunun yanı sıra, devlet Avrupa'ya borçlanmış ve borçla elde edilen para ülkenin ivedi gereksinmelerini karşılamak yerine, zevk ve eğlence için sarf edilmişti. Yabancı devletlerin, iç ayaklanmaları ve Hıristiyan uyrukluların durumunu bahane ederek, Osmanlı'nın içişlerine karışmaları ve bu devletlere verilmiş olan ekonomik ve malî ayrıcalıklar, aydınların hoşnutsuzluğunu artıran diğer hususlardı. Ayrıca ve en önemlisi, Osmanlı devlet mekanizmasında hükümetin yaptıklarını denetleyebilecek bir organ bulunmamaktaydı. İşte "Genç Osmanlılar" topluluğu bu ortamda oluşmuştu. Abdülaziz döneminde, ilk kez bazı aydınların "Genç

131 Tanzimat Fermanı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Hüner Tuncer, *Türk Dış Politikası*, c.1, Kaynak Yayınları İstanbul, Ekim 2017, s.142-145.
132 Islahat Fermanı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. *Age*, s.179-181.

Osmanlılar" ismi altında bir topluluk oluşturarak, hükümetin yaptıklarını denetleyecek bir yönetim sisteminin kurulması için, siyasal etkinliklerde bulunmaya başladıkları görüldü.

Genç Osmanlılar topluluğu, İstanbul'da 1865 Haziran'ında gizlilik esası üzerine kurulmuştu. Topluluğun programı, mutlakıyet yerine meşrutiyet yönetiminin kurulmasını öngörüyordu. Genç Osmanlılar, 1867 tarihinden itibaren çalışmalarını Avrupa'da sürdürdü. Fransızlar, Genç Osmanlıları "Jön Türkler" olarak isimlendirmekteydi.

Osmanlı Devleti'nde Genç Osmanlılar topluluğunun kuruluşuna değin iktidar karşısında bir muhalefet partisi hiç olmamıştı. Bu bakımdan Genç Osmanlıları, modern anlamda kurulmuş olan ilk muhalefet partisi olarak görmek mümkündü. Genç Osmanlıların Avrupa'da etkinliklerde bulunmasının Osmanlı toplumunun Batılılaşmasında da önemli etkileri olmuştu.

Genç Osmanlılar ve özellikle Namık Kemal, "vatan" kavramı üzerinde durmakta ve Osmanlılarda "vatan sevgisi"ni yaratmayı amaç edinmekteydi. Genç Osmanlılar, Saray ile Babıâli'ye karşı özgürlük ve meşrutiyet için savaşımı halk için yaptıklarını açıklamıştı. Genç Osmanlılar, bireylere siyasal hakların verilmesini ve "ümmet" ismini verdikleri Osmanlı toplumunun meşrutiyet rejimiyle yönetilmesini siyasal bir program olarak amaçlamaktaydı. Genç Osmanlılar, aynı zamanda, devlet bünyesinin de Batılılaşmasından yanaydı.

Namık Kemal
Vatan Şairi
(1840-1888)

II. Abdülhamit, 31 Ağustos 1876'da Osmanlı tahtına çıkmıştı. Abdülhamit'in sadrazamlığa getirdiği Mithat Paşa, devletin varlığı için tek kurtuluş yolunun meşrutiyet yönetimi olduğu görüşündeydi. Kanun-ı Esasî, 23 Aralık 1876'da törenle ilan edildi. II. Abdülhamit, diktatör ruhluydu ve meşrutî anayasayı zoraki olarak kabul etmişti. Abdülhamit, padişahın halka değil, halkın padişaha karşı sorumlu olduğu ve yalnızca kendisinin hükmetmek ve hükümeti yönetmek hakkının olduğu görüşündeydi.[133]

II. Abdülhamit döneminde, merkezde Hariciye Nezareti'nin ve dışarıda da Osmanlı diplomatlarının etkinlikleri çok azalmıştı. Abdülhamit, devletin dış ilişkilerini İstanbul'daki yabancı büyükelçilerle doğrudan temaslarla yürütmekteydi. Ayrıca, sadrazamın kim olduğunun da önemi kalmamıştı, çünkü Padişah, bir sadrazam gibi hareket etmekteydi.

II. Abdülhamit yönetiminden önceki Abdülaziz dönemi, Osmanlı Devleti açısından 15 yıllık bir barış dönemi olmuştu. Ancak, devletin içinde barış durumunun var olduğu söylenemezdi. Hıristiyan halkların yaşadığı Osmanlı eyaletlerinde, birbirini izleyen ayaklanmaların ve başkaldırıların yer aldığı görülmekteydi; bu ayaklanmaların başlıca nedeni ise, Hıristiyan halkın artık Osmanlı-Müslüman hükümranlığı altında yaşamak istememesiydi. Osmanlı'nın Hıristiyan uyruklarını Büyük Güçler korudukları ve ayaklanmalara özendirdikleri için, Osmanlı Devleti, genellikle bu isyanlar karşısında güçsüz konumdaydı. Ayaklanan eyaletleri devletin hükümranlığı altında tutabilmek için, asilere yeni haklar ve ayrıcalıklar tanımak zorunluluğu doğmuştu. Böylece Karadağ'a yasal ve siyasal özerklik verilmiş, Sırbistan'daki kalelerden Osmanlı askerleri çekilerek bu kaleler Sırp Beyliği'ne bırakılmış, Eflak-Boğdan eyaletlerinin "Romanya" adı altında ulusal ve anayasal bir birlik kurmaları onaylanmış, Girit'e yönetimsel haklar ve ayrıcalıklar verilmiş, Hersek halkı ile Bulgarlara da benzer haklar

---

133 Lord Kinross, *The Ottoman Centuries*, Morrow Quill Paperbacks, New York, 1977, s.529.

tanınmıştı. Böylelikle bu eyaletleri Osmanlı Devleti'ne bağlayan bağlar gevşetilmişti. Ancak Osmanlı hükümranlığı altındaki Hıristiyan halklar, kendilerine tanınmış olan ayrıcalıklar ve özerklikle yetinmek istememekte, ulusal birliklerini tamamlamayı ve bağımsız olmayı hedeflemekteydi. İşte bu nedenledir ki, ilerideki yıllarda Osmanlı Devleti'nin parçalanma sürecinin önüne geçilemeyecekti.

İstanbul Konferansı (23 Aralık 1876)

Büyük Güçler, Osmanlı'nın hükümranlığı altında yaşayan Hıristiyanların kaderini tartışmak amacıyla, 23 Aralık 1876'da İstanbul'da bir araya gelmişti.[134] İstanbul Konferansı ya diğer adıyla Tersane Konferansı,[135] 23 Aralık 1876'da Osmanlı Devleti, Rusya, İngiltere, Fransa, Avusturya-Macaristan, Almanya ve İtalya arasında toplandı. Konferansta Osmanlı Hükümeti'ni Hariciye Nazırı Saffet Paşa temsil etmekteydi. Osmanlı Hükümeti, konferansın toplandığı gün Meşrutiyet yönetimini ilan etmişti. Osmanlı Hükümeti, Meşrutiyet'i ilan etmekle konferansta alınacak kararlar üzerinde olumlu bir etki yaratmak amacındaydı; çünkü Meşrutiyet'le birlikte Osmanlı'nın Hıristiyan ve Musevi uyrukları da, Meclis-i Mebusan'a temsilci göndererek yönetime katılma olanağını elde etmiş oluyordu. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nin, artık Balkanlar'da reform yapmasına gerek kalmamış oluyordu.

Büyük Güçler konferansta, Osmanlı Devleti'nin Balkan topraklarında yaşayan halkların örgütlenmesine ilişkin şu önerilerde bulundular: Yerel ve dinî meclisleri kapsayan tüzükler, biri Batı Bulgaristan (başkenti Sofya) ve öbürü Doğu Bulgaristan (başken-

---

134 Rusya'nın Panslavist politikasıyla Osmanlı Devleti üzerinde baskı kurmaya başlaması üzerine İngiltere, Balkan halklarının sorunlarına çözüm bulabilmek amacıyla İstanbul Konferansı'nın toplanmasını sağlamıştı.

135 Bu konferans, Haliç Tersanesi'nde bulunan Bahriye Nezareti'nde toplandığı için "Tersane Konferansı" adıyla tarihe geçmişti.

ti Tırnova) için hazırlanacaktı. Nahiyeleri yönetecek olanlar, her yerde çoğunluğu oluşturan dine bağlı kişiler arasından seçilecekti. Mutasarrıflar ile kaymakamlar da, aynı ilkeye göre iş başına getirilecekti. Beş yıl süreyle atanan ve yalnız mahkeme kararıyla görevlerine son verilebilecek olan valiler ise, Padişah tarafından ve ancak Büyük Güçlerin onayıyla atanabilecekti. Valiler, Hıristiyan ve Müslümanlardan oluşacak bir meclisin ve ayrıca, sürekli İdare Meclisi'nin denetimi altında bulunacaktı. Avrupalı devletler, temyiz mahkemesinin oluşumunda söz söylemek hakkını saklı tutuyordu. Jandarma askerliğine Hıristiyanlar da alınabilecekti. Bu reformların uygulanmasını denetlemek üzere, bir Avrupa denetim komisyonu kurulacaktı.

İstanbul Konferansı'nın kararlarından açıkça görüleceği üzere Osmanlı Devleti, artık içişlerinde de tümüyle Avrupalı devletlerin gözetimi ve denetimi altına sokulmak isteniyordu. Sadrazamlığını Mithat Paşa'nın yaptığı Osmanlı Hükümeti, Büyük Güçlerin İstanbul Konferansı'nda ileri sürmüş olduğu bu önerileri reddetmiş, bunun üzerine bu devletlerin İstanbul'daki elçileri İstanbul'u terk etmişti.

II. Abdülhamit, İstanbul Konferansı'nın başarısızlığından doğan sorumluluğu Mithat Paşa'ya yüklemek için, onu 5 Şubat 1877'de görevinden azlederek, ülke dışına sürgüne gönderdi ve Mithat Paşa'nın yerine İbrahim Ethem Paşa'yı Sadrazam olarak atadı.

İstanbul Konferansı'nın başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra Rusya Başbakanı Gortchakov, Büyük Güçlere sirküler bir nota göndererek, Osmanlı Hükümeti tarafından reddedilen önerilerin büyük devletlerin ortak eseri olduğunu ve bunların reddinin bütün Avrupa'nın onurunu ve saygınlığını zedelediğini bildirmişti. "Doğu Sorunu", artık yalnızca bir Rus ya da Slav sorunu değildi; bu, Büyük Güçlerin tümünün sorunuydu.

Osmanlı-Rus Savaşı Öncesinde Büyük Güçlerin Tutumları

Rus Çarı'nın en büyük kaygısı, Osmanlı Devleti'nde yeni kurulan meşrutiyet yönetimiydi. Osmanlı Devleti'nde parlamenter bir rejimin kökleşmesi, Rus yönetim sistemi için sürekli bir tehdidi ifade edecekti. Ayrıca Osmanlı'da parlamenter rejim başarılı olursa, Rusya'nın Balkanlar'da Osmanlı'nın Hıristiyan uyrukları lehinde "avukatlık" yapması da önlenmiş olacaktı.

Rus Çarı, savaş istiyordu. Ancak Rusya, Osmanlı Devleti'ne karşı yapacağı savaşta diğer Büyük Güçlerin de desteğini sağlamak istiyordu. Bu amaçla 31 Mart 1877'de Londra Protokolü imzalandı. Protokolü, İstanbul Konferansı'na katılan devletler imzaladı. Bu devletler, Londra Protokolü'yle, Osmanlı Devleti'ndeki Hıristiyanların durumlarının iyileştirilmesi konusunda ortak çıkarları olduğunu yeniden vurgulamaktaydı. Londra Protokolü'nü imzalayan devletler, Babıâli'ye, hemen reformları gerçekleştirmesini önermiş; Osmanlı eyaletlerinde huzursuzluğun sürmesinin kendi çıkarları ve genel olarak Avrupa'nın çıkarlarıyla bağdaşmayacağı hususunda uyarıda bulunarak, huzursuzlukların sürmesi durumunda Hıristiyanların çıkarları doğrultusunda ortak harekette bulunacaklarını bildirmişti.

Londra Protokolü uyarınca Osmanlı Devleti, Hıristiyan halkları için söz vermiş olduğu reformları yerine getirecek ve böylelikle, Avrupa barışı korunacaktı. Protokolü imzalayan altı devlet, Babıâli'nin, Bosna-Hersek ve Bulgaristan için önceden kabul ettiği reformların uygulamasını görmek istediklerini belirtmiş ve ayrıca, bu reformların İstanbul'daki elçileri aracılığıyla denetleneceğini protokole kaydettirmişti.

Büyük Güçlerin Osmanlı Devleti'ndeki elçilerinin ve konsoloslarının reformları denetlemeye kalkışması, Osmanlı Devleti açısından son derece onur kırıcıydı. Bu nedenledir ki, Osmanlı Hükümeti Londra Protokolü'nü reddetmişti. Ancak Osmanlı'nın bu davranışı, Rusya'yla savaşın da yolunu açmış oluyordu.

Büyük Güçlerin "Doğu Sorunu"na etkin bir çözüm bulmada başarısızlığa uğraması durumunda, Rus Çarı güce başvurmaya kararlıydı. Savaşın "Doğu Sorunu"na kesin bir çözüm bulacağı inancında olan Çar, Avusturya-Macaristan'ın da Rusya'nın yanında yer alacağına inanıyordu. Rusya ayrıca, Bulgaristan'ın tam özerkliği konusunda diretmekte ve bu topraklar üzerinde Osmanlı karargâhlarının bulunmasını istememekteydi. Çar'ın görüşlerine göre, Balkanlar'da yeni sınırlar çizilirken "ulusçuluk ilkesi" göz önüne alınacaktı. Avusturya-Macaristan'ın, Bosna-Hersek'i ele geçirmesine Rusya'nın hiçbir itirazı yoktu. Boğazlar konusunda ise Rusya, kararın alınmasını Avrupa'ya bırakmaya hazırdı.

Avusturya-Macaristan, Osmanlı Devleti'nin parçalanmasına katkıda bulunmaktan yana değildi; Avusturya-Macaristan, Osmanlı'nın doğal olarak dağılması ve Avrupa'nın, Osmanlı Devleti'ni korumanın olanaksızlığına ikna edilmesi görüşünü savunuyordu. Avusturya-Macaristan İmparatoru Franz Joseph, Çar'a yazdığı bir mektupta bu görüşünü ifade etmekte ve ancak Avrupa'nın bunun gereğine ikna olduğu takdirde ortak müdahaleyi kabul edebileceğini bildirmekteydi. Franz Joseph, bu anın yakında gerçekleşeceğini, çünkü Osmanlı Devleti'nin kendiliğinden dağılacağını düşünüyordu. Avusturya-Macaristan İmparatoru, Rusya'nın tek başına Osmanlı Devleti'ne karşı hareket etmeyi yeğlediği takdirde ise, kendisinin buna karşı durmayacağını açıklamıştı. Ayrıca Avusturya-Macaristan, Rusya'dan Bosna ile Hersek için özerklik istememesi sözünü de almıştı.

Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanı Andrássy, Rusya'ya güvenmemekte, Avusturya-Macaristan ile İngiltere'nin ortaklaşa bir tutum benimsemek suretiyle her iki devletin çıkarlarını zedeleyebilecek sonuçların ortaya çıkmasını önleyebileceğini düşünmekteydi. Andrássy, İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Derby'e görüşlerini içeren ayrıntılı bir açıklamayı göndererek,[136] kabul etmesi

136 Edward Stanley Derby, 1848'de Muhafazakâr Parti'den milletvekili seçilmişti. Hindistan işleriyle görevli ilk Devlet Bakanı olan (1858-1859) Derby, 1866-1868,

olanaksız olan noktaları şöyle sıralamıştı: Balkan Hıristiyanları üzerinde tek bir Güç'ün himaye kurması, tek bir Güç tarafından buyrulacak herhangi bir çözüm, Rusya'nın, Romanya'yı ya da Tuna'nın güneyindeki toprakları ele geçirmesi, Rusya'nın İstanbul'u işgali ve Balkanlar'da Slav olmayan halkların zararına büyük bir Slav devletinin kurulması. Bu hedeflerden herhangi birinin gerçekleşmesini önlemek için Andrássy, Avusturya-Macaristan'ın savaşa girmeyi göze alacağını açıklamıştı.

İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Derby, Andrássy'e gizli bir Avusturya-İngiliz sözleşmesinin yapılmasını önerdiğinde Andrássy, hiçbir koşul altında Viyana ile Londra arasında Rusya'ya düşmanca yaklaşan bir anlayışa varılamayacağını bildirdi. Andrássy, Derby'e verdiği yanıtta, İngiltere ile bir "antant"ı onayladığını; ancak, böyle bir antantın amacının Rusya'nın askerî harekâtına karşı durmak olmaması gerektiğini ifade etmişti. Böylelikle Andrássy, hem İngiltere'nin desteğini yitirmemiş hem de Rusya'nın karşısına onu hedef alan bir antantla çıkmamış olacaktı.

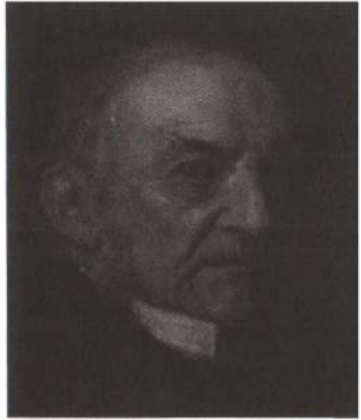
İngiltere Başbakanı Disraeli, Rusya'nın Balkanlar'da egemenlik kurmasını önleyebilmek için, Balkan Hıristiyanlarının özgürlüklerine kavuşturulmasının karşısında durmakta ve Osmanlı Devleti'nin bütünlüğünü savunmaktaydı. Ancak İngiltere'nin bu tutumu, Balkan halklarını Rusya'nın ittifakını aramaya zorlamış ve bu halkların, Doğu'da Rus nüfuzunun yayılmasında başlıca rolü oynamasına neden olmuştu. Muhalefetin başı olan Gladstone ise, Disraeli'nin görüşlerini paylaşmamaktaydı.[137] Gladstone,

---

1874-1878 yıllarında Dışişleri Bakanı olarak görev yaptı. Liberal eğilimli bir barışçı ve İngiltere'nin yansızlığının savunucusu olan Derby, Disraeli'nin "Doğu" politikasına karşı çıkmış ve görevinden istifa etmişti. Derby, 1880'de Liberallere katılmış ve Gladstone Hükümeti'nde Sömürgeler Bakanı olmuştu (1882-1885).

137 Gladstone, Liberal Parti'ye girdikten sonra, 1852'den 1866'ya değin Maliye Bakanlığı yapmış, Palmerston'un ölümünden sonra da Liberal Parti'nin Başkanı olmuştu. 1868'de kabineyi kurmakla görevlendirilen Gladstone, Disraeli'nin etkisi altında kalan Kraliçe'nin muhalefetiyle karşılaştı ve 1874'te görevinden istifa etti. 1880 seçimleri Liberallerin zaferiyle sonuçlanınca, Gladstone yeniden Başbakan olmuştu (1880-1885).

Osmanlı Devleti'nin korunması politikasının karşısındaydı. Gladstone, Osmanlı Hükümeti'ne karşıt kampanyasını yoğunlaştırmış; Osmanlıları, iyi yönetememek ve Hıristiyan uyruklarına zalim davranmakla suçlamayı sürdürmüştü.[138] İngiltere'nin Osmanlı nezdindeki Büyükelçisi Lord Stratford de Redcliffe de, Gladstone'un görüşlerini paylaşarak, İngiltere'nin himayeci nüfuzunu Balkanlar'da yaygınlaştırmasını savunmaktaydı.

William Ewart Gladstone
Büyük Britanya İmparatorluğu
Başbakanı
(1868-1874, 1880-1885, 1892-1894)

Gladstone, İngiltere'nin, Balkan halklarının özgürlüklerine kavuşmasını sağlamakla, bu halkları Rusya'dan ayırabileceği ve böylelikle İngiliz çıkarlarını en iyi biçimde koruyabileceği görüşünü öne sürmekteydi. Özgür Hıristiyan devletleri zincirinin oluşturulması, Osmanlı Devleti'nden çok Rusya'ya karşı etkili bir güvence olacaktı. Gladstone'un görüşüne göre İngiltere'nin çıkarları, Disraeli'nin savunduğu gibi Osmanlı'nın değil, Hıristiyanların çıkarlarıyla koşuttu. Gladstone, İngiliz Hükümeti'nin, öteki Büyük Güçlerle uyum içinde hareket ederek, Hıristiyanlara kendi kendine yönetim olanağının sağlanması konusunda Osmanlı'yı etkileme politikası uygulamasını istiyordu.

4 Kasım'da Lord Derby, Büyük Güçlere, İstanbul'da bir konferansın toplanmasını önermiş, ayrı bir bildiriyle de Osmanlı Devleti'nin bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne dokunulmayacağını açıklayarak, büyük devletlerin toprak isteminde bulunmadıkla-

138 Kinross, *age*, s.518.

rının, nüfuzlarını yaymayı ya da ticarî ödünler elde etmeyi beklemediklerinin altını çizmişti. Bu öneri Büyük Güçlerce kabul edilirken, Babıâli'nin direnişiyle karşılaşmış ve Avusturya-Macaristan tarafından da isteksizce kabul edilmişti.

Victoria
Büyük Britanya İmparatoriçesi
(1837-1901)

Rusya Başbakanı Gortchakov, İngiltere'nin, Rusya aleyhine ortak bir direnişi örgütleme çabası içinde olduğu haberini almıştı. Çar da, İngiltere Başbakanı Disraeli'nin, İstanbul'u işgal etmeye ve Boğazlar'ı sürekli olarak kendi denetimi altına almaya niyeti olduğundan kuşku duymaktaydı. Bu kuşku Çar'ı müttefikleriyle olan bağlarını daha da güçlendirmeye yöneltmişti. Çar, Üç İmparatorlar Ligi'nin kesin tutumunun İngiltere'yi düşmanca hareket etmekten alıkoyacağını ümit ediyordu.[139]

Öte yandan Disraeli, kendini olası bir savaşa hazırlıyordu. Disraeli'ye göre, Rusya'nın İstanbul'u ve Boğazlar'ı işgal etmesinin önüne geçilmesi İngiltere açısından yaşamsal önem taşıyordu. İngiltere'nin savaş hazırlıklarının başlıca üç amacı bulunmaktaydı: Rusya'nın İstanbul'u ve Boğazlar'ı işgalinin önlenmesi, Osmanlı Devleti'nin yalnız olmadığına ikna edilmesi ve Babıâli'nin, Rusya'yla ayrı bir anlaşma yapmasının önüne geçilmesi, Osmanlı Devleti'nin parçalanması durumunda ise İngiltere'nin de bundan payını alması.

---

139 1872 yılında Rus Çarı II. Alexander, Avusturya-Macaristan İmparatoru Franz Joseph ve Alman İmparatoru I. Wilhelm arasında Berlin'de Birinci Üç İmparatorlar Ligi kurulmuştu.

Lord Salisbury
(Robert Gascoyne-Cecil)
Büyük Britanya İmparatorluğu
Dışişleri Bakanı (1878-1881)
Büyük Britanya
İmparatorluğu Başbakanı
(1885, 1886-1892, 1895-1902)

İngiltere Kraliçesi Victoria (1837-1901), Rusya'nın Doğu'da üstünlük kurmasına boyun eğmeme ve Rusların İstanbul'u işgalini bir *savaş nedeni* olarak sayma eğilimindeydi. İngiliz Hükümeti, İstanbul'un geçici de olsa işgalinin İngiltere ile Rusya arasındaki iyi ilişkilere tehdit oluşturacağını ve bu durumda İngiltere'nin, İngiliz çıkarlarının gerektirdiği önlemleri almada özgür kalacağını Rus Hükümeti'ne bildirdi.

Disraeli, İngiliz Hükümeti'ne iki öneride bulundu: Bir yandan Rusya'ya, "Doğu"da İngiltere'nin savunmaya kararlı çıkarlarının olduğu bildirilecek, öte yandan da İstanbul'un savunması için, Avusturya-Macaristan'la ortak harekâtta bulunmak üzere bir anlaşmaya varılacaktı. İngiliz Hükümeti, Disraeli'nin bu iki önerisini de kabul etti.

Gortchakov, Derby'e, Rusya'nın Süveyş Kanalı'nı abluka altına almak ya da Mısır'ı işgal etmek gibi bir niyeti olmadığına ilişkin güvence vermiş; ayrıca Rusya'nın, İstanbul'u sürekli olarak işgal etmeyeceğini de açıklamıştı. Boğazlar'a ilişkin olarak ise Rusya, eşitlik ilkesi çerçevesinde Boğazlar'ın statüsünün değiştirilmesini istemekteydi.

İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Derby, Rus Çarı'na bir nota göndererek, İngiltere'nin bazı çıkarları tehlikede olmadığı sürece tarafsız kalmaya hazır olduğunu bildirdi. Ancak İngiltere, İstan-

bul'un kaderinin Osmanlı Devleti'nden başka bir devletin eline geçmesine kayıtsız kalamayacaktı. Derby'e göre, Avrupa ile Doğu arasındaki ulaşımı sağlayan Süveyş Kanalı açık tutulmalıydı. Ayrıca, Boğazlar'da gidişgelişe ilişkin halen var olan düzenlemeler de değiştirilmemeliydi. Böylece İngiltere, savaşın başında siyasal görüşlerini Çar'a bildirmişti. İngiliz Hükümeti'nde çoğunluk, İngiltere'nin, Osmanlı Devleti lehine Rusya'ya karşı bir savaşa girmesine karşıydı.[140]

Derby'den sonra 1878 yılında İngiltere Dışişleri Bakanı olan Lord Salisbury'nin görüşüne göre, Osmanlı hanedanını koruma yoluyla İngiliz çıkarlarını savunma politikası artık uygulanabilir bir politika olmaktan çıkmıştı.[141] Salisbury, Hükümeti'ne, Osmanlı'nın parçalanması politikasını benimsemesini önermekteydi.

İngiltere Kraliçesi Victoria, Osmanlı-Rus Savaşı öncesinde şunları söylemişti:

> "Sorun, Osmanlı Devleti'nin korunması değildir; sorun, dünyada Rus ya da İngiliz üstünlüğünün sağlanmasıdır."[142]

Osmanlı-Rus Savaşı (1877-1878)

Rusya, Osmanlı Devleti'nden Hıristiyan uyruklulara iyi davranılacağına ve onların güvenliğinin korunacağına ilişkin somut bir güvence istemekteydi. Ancak bu istemleri kabul edilmediği takdirde, Rusya'nın savaşa girmesi kaçınılmaz olacaktı. Rusya,

---

140 Kinross, *age*, s.518.

141 Lord Salisbury, Derby (1866-1867) ve Disraeli (1874-1878) Hükümetlerinde Hindistan İşleri Bakanı'ydı. Nisan 1878'de Derby'nin yerine Dışişleri Bakanı olan ve Başbakan Disraeli'yle birlikte 1878'de Berlin Kongresi'ne katılarak Rusların yayılmasını durdurmada ona yardımcı olan Salisbury, Disraeli'nin ölümü üzerine 1881'de Muhafazakâr Parti'nin lideri olmuş ve 1885 yılında da Başbakanlığa getirilmişti. Salisbury, Liberal Parti'nin 1886'daki kısa iktidar döneminden sonra yeniden Başbakan ve Dışişleri Bakanı olarak iktidara geldi ve 1892'ye değin iktidarda kaldı. 1895 seçimleri sonucunda Salisbury, üçüncü kez Başbakanlığa getirilmiş ve bu hükümet Salisbury'nin 1902'de istifa etmesine değin sürmüştü.

142 R. W. Seton-Watson, *Disraeli, Gladstone and the Eastern Question*, F. Cass, New York, 1971, s.171.

19 Nisan 1877'de, Babıâli'ye karşı savaş kararı aldığını bir bildirgeyle Avrupa'ya duyurdu. Rusya'nın bu bildirgede açıkladığı savaş nedeni; Babıâli'nin Avrupa'nın öğütlerine saygı göstermemesi, Hıristiyanların durumunu düzeltmek için kendisine önerilmiş olan önlemleri alması konusunda artık Babıâli'ye güven duyulamaması ve Balkanlar'daki sürekli kargaşa ortamının Rusya'nın çıkarlarını zedelemesiydi.

Rusya, Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ettiği sırada, Avusturya-Macaristan'la gizli bir antlaşma imzalamıştı. Bu antlaşmada; her iki devletin Balkanlar'daki nüfuz alanları belirlenmekte, Avusturya-Macaristan savaşta tarafsızlığına karşılık, koşullu olarak Bosna ve Hersek'i işgal hakkını Rusya'ya kabul ettirmekteydi.

Disraeli'nin başkanlığındaki İngiliz Hükümeti'nin politikası, gelişmeleri gözlemleyerek tarafsız kalmak olacaktı.[143] Böylece Osmanlı Hükümeti, Rusya'ya karşı müttefikleri olmaksızın tek başına bir savaşı sürdürmek zorunda kalmaktaydı.

Rusya, savaşın başlangıcında Balkan devletlerini müttefikleri olarak kabul etmeyi reddetmişti, çünkü savaşın kısa süreceğine ve kendi güçlerinin Osmanlı Devleti'ni yenebileceğine inanıyordu. Osmanlı Devleti'nin ilk yenilgisinin ardından istemlerini yerine getireceğine inanan Rusya, kendi eylemini Osmanlı Devleti'nin dağılmasına neden olabilecek genel bir Balkan hareketine dönüştürmek istemiyordu. Ancak Osmanlı'nın beklenmedik direnişi, Rusya'nın, Balkan devletlerini savaşta yanında yer almaya çağırmasına neden oldu. Romanya, Sırbistan, Karadağ ile Bulgaristan, Rusların yanında Osmanlılara karşı savaşmayı kabul etmişti.

16 Nisan 1877'de Rusya ile Romanya arasında bir askerî antlaşma imzalandı. Buna göre Romanya, Ruslara taşıt ve yiyecek sağlanmasını kolaylaştıracak ve Rusya'ya elinden gelen her yardımı yapacaktı. Rus Çarı böylelikle, Rus askerinin hiçbir engele rastlamadan ve güvenle geçebileceği yolu sağlamış olmaktaydı.

---

143 Kinross, *age*, s.520.

23 Nisan 1877'de Rusya, Babıâli'yle olan siyasal ve diplomatik ilişkilerini kestiğini açıkladı. 24 Nisan'da İstanbul'daki Rus Büyükelçisi, Babıâli'ye, Hükümeti'nin savaş ilan ettiğini bildirdi ve İstanbul'u terk etti. Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı savaş açmada görünürdeki nedeni, İstanbul Konferansı'nda saptanmış olan önerileri Osmanlı Devleti'ne kabul ettirebilmekti. Savaşın gerçek nedeni ise, Balkanlar'da Slav halklarının yaşadığı eyaletleri Osmanlı hükümranlığından kurtarmak ve bunları kendi nüfuzu altına alarak, İstanbul'a ve Boğazlar'a yaklaşabilmekti. Öte yandan Rusya; Batum limanını, Kars, Ardahan ile Erzurum'u ele geçirmek suretiyle Karadeniz'de de güçlenmek istemekteydi.

II. Abdülhamit, Paris Barış Antlaşması'nı imzalayan devletlerden yardım istediyse de, bunun bir yararı olmamıştı.

Osmanlı-Rus Savaşı, Balkanlar'da Tuna cephesinde, Kuzeydoğu Anadolu'da ise Kafkas cephesinde gerçekleştirildi. Rusya 24 Nisan 1877'de Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ederken, Romanya da 21 Mayıs'ta bağımsızlığını ilan etmekteydi. Osmanlı Devleti'ni hem doğudan hem de batıdan kıskaca almak isteyen Rusya, 24 Nisan'da Romanya'ya girdiği gibi,[144] 27 Nisan 1877 tarihinde de Osmanlı Devleti'nin doğu sınırındaki Doğubayazıt'a girmişti. Osmanlılar böylece, Kafkasya ve Tuna olmak üzere iki cephede, kendilerinden silah ve asker gücü bakımından çok daha üstün durumdaki Rus ordusuna karşı zorlu bir savunma savaşı vermek zorunda kaldılar.

Sırbistan, ancak Aralık 1877'de Plevne'nin Rusya tarafından düşürülmesinden sonra Ruslara katılmış; Osmanlılarla savaş halinde olan Karadağ da, Rusların yanı sıra savaşta yerini almıştı.

Hem Rus hem de Osmanlı tarafının güçlerini en çok yoğunlaştırdığı cephe Tuna cephesiydi. Savaş başladığında Çırpanlı Abdülkerim Nadir Paşa, Rumeli Ordusu Başkomutanı olarak Balkan-

---

144 Rus birlikleri, Eflak ile Boğdan Beylikleri'nden oluşan Romanya'ya girmiş; Osmanlılar da buna karşılık olarak, Tuna üzerindeki bir Romen kalesini bombardıman etmişti.

lar'daki bütün Osmanlı birliklerinin en üst düzeydeki komutanı konumundaydı. Bölgedeki Osmanlı kuvvetleri; Rusçuk, Silistre, Şumnu ve Varna arasında bulunan Ahmet Eyüp Paşa'nın komutasındaki Doğu Tuna Ordusu, Vidin'de üslenen Osman Nuri Paşa'nın komutasındaki Batı Tuna Ordusu ve ikisinin arasında yer alan Süleyman Hüsnü Paşa'nın komutasındaki Balkan Ordusu olmak üzere üç ordudan oluşuyordu. Balkanlar'daki Rus birliklerinin en üst düzeydeki başkomutanı ise, Grandük Nikolay Nikolayeviç'ti. Ancak, savaş meydanındaki Rus birliklerine komuta eden kişi General Iosip Gurko'ydu.

Savaş ilanından iki ay sonra, 21 Haziran 1877 tarihinde Rus askerleri teknelerle Tuna Nehri'ni geçmeye başlamıştı. Ruslar, nehri büyük bir direnişle karşılaşmadan aştılar. Ruslar, nehri geçtikten beş gün sonra, nehre en yakın yerler olan Ziştovi ile Niğbolu'ya taarruz ettiler. Ziştovi Muharebesi ile Niğbolu Muharebesi'ni kolayca kazandılar. Savaşın başındaki bu başarısızlıktan dolayı Başkomutan Abdülkerim Nadir Paşa görevden alınmış ve 18 Temmuz'da yerine Mehmet Ali Paşa getirilmişti.

Plevne Savunması

Vidin'deki Osmanlı kuvvetlerinin komutanı olan Osman Nuri Paşa, 13 Temmuz 1877'de Vidin'deki birlikleriyle yola çıkmış[145] ve Niğbolu üzerine ilerlemeye başlamıştı. Ancak Osman Paşa yoldayken, Niğbolu'nun Rusların eline geçtiğini öğrenmiş ve bunun üzerine, ordusunu savunma ve karşı saldırı için diğer uygun bir mevzi olarak öngördüğü Plevne'ye yönlendirmek zorunda kalmıştı. Osman Paşa'nın birlikleri 20 Temmuz'da Plevne'ye ulaştılar.

145 Nisan 1877 başlarından itibaren Osman Paşa, 40.000 kişilik bir orduyla Vidin'de bulunuyordu. Süleyman Paşa da, aynı güçteki bir orduyla Karadağlıları gözetliyordu. Asya cephesinde ise Muhtar Paşa bulunmaktaydı. Abdülkerim Paşa da, yaklaşık 50.000 askerle Şumla'daki ordugâhta yerini almıştı.

Rus birlikleri, 20 Temmuz günü top ateşiyle Plevne'nin kuzeyindeki ve güneyindeki iki noktadan genel saldırıya geçmişti. Ancak Osman Paşa, kuvvetleriyle Plevne'ye ulaşır ulaşmaz askerlerine, saldırı ve Plevne'nin ele geçirilen dış tahkimatlarından Rusları atma emri verdi. Ruslar, birliklerini Plevne'ye üç saat uzaklıktaki Bröslinice kentine değin geri çekmek zorunda kaldılar.

Osman Paşa
Plevne Gazisi
(1832-1900)

Plevne'nin kuşatılmasının birinci gününün sonunda, düşmanını küçük gören ve Osmanlılara kıyasla kendi güçlerinin çok daha üstün olduğuna inanan Ruslar, iyi yönetilen ve sebatla direnen Osmanlı güçleri tarafından def edilmişti. İkinci kez saldırıda bulunan Rus-Romen güçlerini Osman Paşa bir karşı saldırıyla yeniden yenilgiye uğrattı. Osman Paşa, kendisininkinden kat kat üstün olan düşman güçlerine karşı beş ay süreyle Plevne'yi savunmuştu. Bunun üzerine, Plevne'yi saldırıda bulunarak ele geçiremeyeceğini anlayan Ruslar, Romen güçleriyle birlikte kaleyi çember içine almayı ve Osmanlı karargâhını açlığa mahkûm etmeyi planladı. İki kez kendi ordusundan iki kat daha üstün olan düşman güçlerine karşı zafer kazanan Osman Paşa, geç kalınmadan Plevne'yi boşaltmak istiyordu; ancak kazanılan bu zaferlerle Osmanlı'nın Batı'da yeniden itibar kazandığını düşünen Padişah II. Abdülhamit, Osman Paşa'ya Plevne'de kalmasını emretti. Bir yandan hüküm sürmekte olan kış koşulları, öte

yandan takviye güçlerin gelmemesi ile eldeki yiyecek ve cephanenin giderek azalması karşısında Osman Paşa'nın önündeki tek seçenek, gizlice karargâhını kalenin dışına çıkarmak olacaktı. 10 Aralık 1877'de Osman Paşa yaralanarak düşmana teslim olmak zorunda kaldı. Plevne kalesinin üzerine teslim bayrağının çekilmesi üzerine, Çar II. Alexander birlikleriyle kente girmiş ve Osman Paşa teslim belgesini imzalamıştı.[146] Binlerce Osmanlı askeri karlar içinde yitip gitmiş, canlı kalanlar ise esir düşmüştü. Gazi Osman Paşa'nın 10 Ocak 1878'de 42.000 kişiyle Plevne'yi teslim etmek zorunda kalmasıyla birlikte, Batı cephesi de yarılmış olmaktaydı.

Plevne'nin düşmesi, Osmanlılar açısından 1877-1878 Savaşı'nın yitirilmesinin de önünü açmıştı. Plevne'nin düşmesiyle Ruslar, Bulgaristan ile Trakya topraklarının yolunu açan Şıpka Geçidi çevresindeki Osmanlı kuvvetlerini büyük bir yenilgiye uğratıp, İstanbul'a doğru ilerlemekteydi. 20 Ocak 1878'de Sofya'yı alan Çar Nikola, 26 Ocak'ta da Edirne'ye girmişti.

Rusların Balkanlar'ı geçerek Edirne'ye kadar gelmeyi başarmaları üzerine, Osmanlı Hükümeti ateşkes istemek zorunda kaldı.

Öte yandan Sırbistan, 10 Ocak 1878'de Niş'i ve ayrıca Pirot'u; Karadağ ise, Osmanlı Devleti'ne savaş ilan edip, Nikşiç (Nikshich), Spizza, Antivari, Dulcigno, Bar ile Ülgün'ü ele geçirmişti.

Savaşın Sonuçları

Babıâli ateşkes isteyince, 31 Ocak 1878'de Rusya ile Osmanlı Devleti arasında Edirne'de ateşkes antlaşması imzalanmıştı. Bu antlaşma uyarınca Osmanlılar, Vidin, Rusçuk ile Silistre'deki ka-

---

146 Ruslara teslim olan Osman Paşa, Rus Çarı ve ordusu tarafından iyi bir şekilde karşılanıp, başarılı savunması nedeniyle Ruslarca da saygın bir muamele görmüş; şehri teslim ederken Rus komutanlara teslim ettiği kılıcı, askerlik kuralları gereği başarılı muharebe çıkaran generallere gösterilen saygının bir ifadesi olarak kendisine geri verilmişti. Savaş sonunda Osmanlı topraklarına geri dönen Osman Paşa, Padişah II. Abdülhamit tarafından başarısı nedeniyle saray mareşalliğine yükseltildi.

lelerini teslim ettiler. Öte yandan Bulgaristan ile Bosna-Hersek'e özerklik verilmesi, Boğazlar'da Rusya'nın hakları ile çıkarlarının güvence altına alınması, Sırbistan, Karadağ ile Romanya'nın bağımsız devletler olması kararlaştırılmıştı. Böylece Balkanlar'da Osmanlı hükümranlığı silinmekteydi.

Osmanlı-Rus Savaşı sonucunda Osmanlı Devleti, Avrupa'da 195.000, Asya'da ise 35.000 kilometrekare toprak yitirmişti. Rusya, müttefiklerine danışmadan, yalnızca kendisi için bir Bulgaristan Prensliği oluşturmuş ve Ruslar, iki yıl süreyle Bulgaristan'da kalma hakkına sahip olmuştu. Öte yandan Rusya, Romanya'dan Besarabya'nın üç bölgesini ve Osmanlı'dan da Tuna'nın ağzındaki bölgeyi almış, Dobruca ise Romanya'ya verilmişti. Avusturya-Macaristan da, önceden kararlaştırılmış olan reformları uygulamak amacıyla Bosna-Hersek'e girmişti.

Doğu'da ise Osmanlılar, Rusların ilk saldırıları karşısında pek tutunamamış, 18 Mayıs 1877'de Ardahan, 20 Haziran'da da Doğubayazıt elden çıkmıştı. Kars, Osmanlı savunmasının merkezi olmuş, diğer bölgelerdeki askerler burada Ahmet Muhtar Paşa'nın komutasında toplanmıştı. Ahmet Muhtar Paşa, kısa sürede Rus ilerlemesini durdurdu. Ancak 14 Kasım'da Ahmet Muhtar Paşa, Kars'ı terk edip askerlerinin çoğunu Erzurum'a çekmek zorunda kalmıştı.

Osmanlı-Rus Savaşı'nda Büyük Güçlerin Tutumları

Rusya

1877-1878 Savaşı'nda Rusya'nın amacı, Osmanlı Devleti'ni tümüyle ezmek ve mümkün olduğu kadar çok Osmanlı toprağını işgal etmekti. Böyle bir durumda Osmanlılar, Rus istemlerini koşulsuz olarak kabul etmek zorunda kalacak, Rusya'nın ise, Boğazlar'ı buyruğu altına alması ve İngiltere'nin müdahale etmesini önlemesi mümkün olabilecekti.

Rus Çarı, İngiltere'nin çıkarlarına zarar vermeye hiç niyetinin olmadığını ve tek amacının Osmanlı'nın Hıristiyan uyruklarının durumunun iyileştirilmesi olduğunu İngiltere'ye bildirdi. Bu nedenle Rusya, savaşın bir an önce bitmesini ve İngiliz Hükümeti'nin, Osmanlıları, Rusya'nın ileri sürdüğü barış koşullarını kabule ikna etmesini istemekteydi.

Rusya, İngiltere ile Avusturya-Macaristan'ın iradesine karşı İstanbul'a yerleşemeyeceğini biliyordu; bu nedenle de, İstanbul'un işgalinin ancak İngiltere ve Avusturya-Macaristan'la bir anlaşmaya varmak yoluyla mümkün olabileceği görüşündeydi.

Öte yandan Rus Çarı, savaşta Sırbistan'ın Osmanlıları durduramamış olması nedeniyle bu ülkeye sırtını çevirmişti. Sırplar ise, Rusya'nın, Sırbistan'ın sırtından Avusturya-Macaristan'a ödünde bulunmaya hazır olduğunu öğrenmişti. Avusturya-Macaristan, Yenipazar'ın Sırbistan'a verilmesinin karşısındaydı.

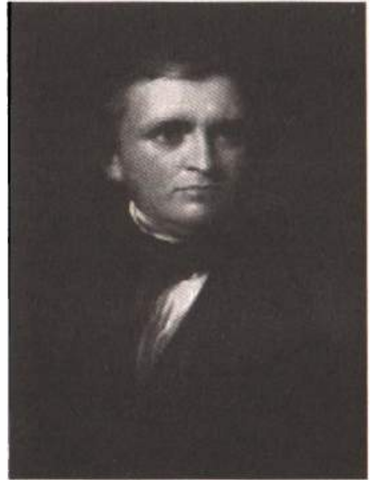
İngiltere

İngiltere Başbakanı Disraeli, Osmanlı Devleti'yle bir ittifak oluşturmak ve bunu da Avusturya-Macaristan'ın işbirliğiyle gerçekleştirmek istiyordu; ancak bunda başarı sağlayamazsa İngiltere, tek başına Osmanlı Devleti'nin yanında yer alacaktı. Disraeli, kendini Osmanlı Devleti'nin müttefiki olarak saymakta ve öteki Güçlerin Osmanlı Devleti'ni parçalama planlarının karşısında İngiltere'yi bulacaklarını dile getirmekteydi. Oysa İngiliz Hükümeti'nin diğer bakanları, Disraeli'nin görüşlerini kesin bir biçimde reddederek, Osmanlı Devleti'nin korunması için savaşa katılmayacaklarını açıkça ifade etmişti.

Osmanlı-Rus Savaşı'nın başında İngiltere, hâlâ Osmanlı Devleti'nin korunmasından yana bir politika izlemekteydi. Rusya'nın Asya'da hızla ilerlemesi ve Hindistan'ın İngiliz İmparatorluğu açısından giderek artan önemi, İngiltere'nin Osmanlı Devleti'nin korunmasına verdiği önemi büyük ölçüde artırmıştı.

Osmanlı-Rus Savaşı boyunca Osmanlılar, İngiltere'nin yardımlarına geleceğini ümit etmişti. Savaşta İngiltere'nin tarafsızlığını açıklamasına ve Rusya'yla bir çarpışma durumunun gerçekleşmesini önlemesine karşın Başbakan Disraeli, sürekli olarak Osmanlı Devleti'ni Rusya karşısında direniş göstermesi konusunda özendirmiş ve Babıâli'ye, Osmanlı'nın korunmasına ilişkin kararlılığı hususunda güvence vermişti. Disraeli'nin "Doğu" politikasına muhalefet eden ve İngiltere'nin tarafsız bir politika izlemesinden yana olan Dışişleri Bakanı Lord Derby ise, Babıâli'nin İngiltere'nin yardımına güvenmemesi gerektiği görüşündeydi. Disraeli ile Derby arasındaki bu görüş farklılığı Osmanlı Hükümeti'ni zor bir duruma sokmuştu. Başka bir deyişle Babıâli, Rus istemlerini reddetmesi durumunda İngiltere'nin Osmanlı'yı savunup savunmayacağını bilemiyordu.

Disraeli, İngiltere'nin Osmanlı-Rus Savaşı'na müdahalesi için Hükümeti'nin desteğini sağlayamayınca, Osmanlı Devleti'ni Rusya karşısında tek başına savaşmak zorunda bırakmıştı. Disraeli, savaşı sürdürmesine olanak sağlamak üzere, Babıâli'ye gerekli para yardımında bulundu. Savaş boyunca Disraeli, İngiliz Hükümeti'ni, İstanbul'u korumak amacıyla gerekli önlemleri almaya ikna etmeye çalıştı. Gerçekte Disraeli, yalnızca İstanbul'un işgalini önlemeyi değil, savaşa müdahalede bulunarak Rusya'yı

Lord Derby (Edward Stanley)
Büyük Britanya İmparatorluğu
Dışişleri Bakanı
(1866-1868, 1874-1878)

savaşı bitirmeye ve İngiltere'ye uygun olabilecek koşulları kabul etmeye zorlamayı istemekteydi.

Avusturya-Macaristan

Savaşın seyrinden İngiltere gibi Avusturya-Macaristan da telaşa düşmüştü. Avusturya Almanları, Rusların zaferi üzerine Slavların tümünün birleşmesi olasılığının güçleneceği görüşündeydi. Bu durumda Avusturya-Macaristan'ın Slav uyrukları, Alman egemenliğinden kurtulmak için büyük ümitlere düşebilecekti.

Avusturya-Macaristan, Rusya'nın tek başına Osmanlı Devleti'yle barış yapmasına izin veremezdi, çünkü Osmanlı Devleti, Büyük Güçlerin koruyuculuğu altındaydı ve bu Güçlerin onayları alınmadan var olan düzenlemelerde hiçbir değişiklik yapılamazdı. Avusturya-Macaristan, Osmanlı Devleti ile Rusya arasında akdedilecek barışa öteki Güçlerin de katılması gerektiğini savunuyordu. Osmanlı Devleti dağılmadığı için, ne Avusturya-Macaristan'ın ne de Rusya'nın İmparatorluğun topraklarını ilhak etmeye hakları vardı. Avusturya-Macaristan, ancak kendisine bu hakkın tanınması durumunda aynı hakkı Rusya'ya da tanıyacağını açıklamıştı.

Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanı Andrássy, Osmanlı Devleti'nin henüz dağılma zamanının gelmediği konusunda Rusya Başbakanı Gortchakov'la anlaşmıştı. Ancak Andrássy'nin görüşüne göre, barışın koşulları İstanbul Konferansı'nın kararlarıyla bağdaşmalıydı. Örneğin Avusturya-Macaristan, büyük özerk bir Bulgaristan'ın yaratılmasını ya da Bulgar topraklarının Rus Ordusu tarafından işgal edilmesini kabul edemezdi. Franz Joseph, Çar'a, Rusya'nın Besarabya'yı almasını kabul edeceğini, ancak, Bulgaristan'ı işgalini onaylamayacağını bildirmişti. Rusya ise, Avusturya-Macaristan'ın Bosna ile Hersek'i almasına razı olmuştu.

İngiltere ile Avusturya-Macaristan

İngiltere ile Avusturya-Macaristan, Babıâli'ye, Rusya'yla akdedilecek herhangi bir antlaşmada mutlaka kendilerine danışılması ve Paris Barış Antlaşması'nın hükümlerine aykırı herhangi bir düzenlemenin kabul edilmemesi gerektiğini bildirmişti. İngiliz Hükümeti, Paris Barış Antlaşması'na aykırı bir antlaşmanın kendilerinin onayı alınmadan geçerli sayılamayacağını Rus Hükümeti'ne iletti. Andrássy de, Rus Hükümeti'ne benzer bir protestoda bulundu. Gortchakov, bir ateşkesin gerçekleşmesiyle Avusturya-Macaristan'ın çıkarlarının bundan etkilenmeyeceği yanıtını vermiş; İngiltere'ye de, Osmanlı Devleti'nden yalnızca barışı kabul etmesinin istendiğini, her devletin ortak çıkarlarını ilgilendiren sorunların ise bütün Güçler tarafından görüşüleceğini bildirmişti. Rusya'nın bu yanıtı, ne İngiltere'yi ne de Avusturya-Macaristan'ı yumuşatmaya yetmiş ve Rusya'nın tutumu, diğer Güçleri barış akdinin dışında tutma çabası olarak algılanmıştı.

İngiltere ile Avusturya-Macaristan, Rusya ile Osmanlı Devleti arasında gerçekleştirilecek ayrı bir düzenlemenin karşısında durmakta kararlıydı. Disraeli, Avusturya-Macaristan'a, bir savunma ittifakı akdetme ve Rusya üzerinde ortak diplomatik ve askerî baskıda bulunma önerisinde bulundu.

Bu arada İngiliz donanması İstanbul'a doğru yola çıkmıştı. Rusya, Boğazlar sorununu bir Avrupa sorunu olarak gördüğünü, bu nedenle, bu sorunun Güçler arasında varılacak ortak bir anlaşma sonucunda çözüme bağlanacağını açıklayınca, Çanakkale önlerine kadar gelen İngiliz donanması geri çekildi.

Almanya

Alman Şansölyesi Otto von Bismarck, "Doğu Sorunu"nu kesin olarak çözmenin ancak Osmanlı Devleti'nin parçalanmasıy-

la mümkün olacağına inanıyordu.[147] Bismarck'ın görüşüne göre, "Doğu Sorunu"nu çözme kararı Rusya ile Osmanlı Devleti'ne bırakılmalı ve diğer Güçler soruna çözüm yolu bulunmasında bu iki devleti zorlamalıydı.

Bismarck'ın amacı, Büyük Güçlerin Almanya aleyhine anlaşmalarına olanak sağlamamak ve bu devletleri Almanya'yı ilgilendirmeyen uyuşmazlıklara düşürmekti. Almanya'nın istediği olmuştu; Almanya'nın "Doğu Sorunu"nda çıkarı yoktu, bu sorunda çıkarı olan devletler ise birbirlerine girmişti. İngiltere ile Rusya, İstanbul sorunu yüzünden bir kez daha karşı karşıya gelmiş bulunuyordu. Fransa ile İtalya ise, Rusya'nın "Doğu Sorunu"nu tek başına çözme çabasından hoşnut kalmamıştı.

Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşması (3 Mart 1878)

Rus orduları İstanbul'a yaklaşmışken, Osmanlı Devleti ile Rusya arasında 3 Mart 1878'de Ayastefanos Antlaşması imzalandı. Rusya, Osmanlı'ya karşı kazandığı utkunun meyvelerini tek başına toplamak istemekte ve Avrupa dengesini kendi çıkarı doğrultusunda değiştirmeyi amaçlamaktaydı. Ruslar bu antlaşmayla, Osmanlı Devleti'ni Avrupa'da parçalamayı öngörmekteydi.

Ayastefanos Antlaşması uyarınca, Karadağ ile Sırbistan tam bağımsızlıklarını kazanmış ve Osmanlı Padişahı'na vergi ödemekten kurtulmuştu. Niş sancağı Sırbistan'a bırakılmakta; Karadağ ise, Spizza, Nikşiç (Nikshich), Podgorica (Podgoritsa) ile Zabljak'ı (Zhablyak) alarak topraklarını üç katına çıkarmaktaydı. Romanya'nın bağımsızlığı Osmanlı Devleti tarafından tanınmıştı. Ancak Romanya, Besarabya'yı yitirmekte ve bazı topraklarını Rusya lehine terk etmekteydi. Bu antlaşmadan en yararlı çıkan Bulgaristan olmuştu. Bulgaristan'ın toprakları çok genişletilmekteydi. Bulgaristan, Osmanlı hükümranlığında özerk bir prenslik durumuna

---

147 Otto von Bismarck, 1862-1871 yıllarında Prusya Krallığı Başbakanı ve Dışişleri Bakanı; 1871-1888 yıllarında da Almanya İmparatorluğu Başbakanı ve Dışişleri Bakanı'ydı.

getirilecek ve burada Osmanlı askeri bulundurulmayacaktı. Tuna'dan Ege Denizi'ne kadar olan Osmanlı topraklarıyla Kosova ve Manastır vilayetleri tümüyle, Batı Trakya ile Selanik vilayetlerinin ise bir bölümü Bulgaristan'a ait olacaktı. Rusya tarafından seçilen Bulgaristan prensi, büyük devletlerin onayıyla Osmanlı Hükümeti tarafından atanacaktı. Bosna-Hersek için İstanbul Konferansı'nda Büyük Güçlerce kabul edilmiş olan öneriler, Avusturya-Macaristan ile Rusya arasında kararlaştırılacak yeni önlemlerle birlikte kabul edilip uygulanacaktı. Bosna ve Hersek, özerk kurumlara sahip olmakla birlikte, Osmanlı Padişahı'nın hükümranlığı altında bırakılacaktı.

Osmanlı Hükümeti, 24 milyar kuruşluk savaş tazminatının bir kısmına karşılık olmak üzere Ardahan, Kars, Batum ve Bayazıt ile Dobruca'yı Rusya'ya terk etmeyi kabul etmişti. Ayrıca Babıâli, Hatur ile civarını da İran'a bırakacaktı.

Osmanlı Devleti, Girit'in yönetimi için düzenlemiş olduğu 1868 tarihli tüzüğü özenle uygulamayı üstlenmekte, Tesalya ile Arnavutluk için de bu türden tüzükler oluşturmayı ve bu konuda Rusya'yla danışmalarda bulunmayı kabul etmekteydi. Öte yandan Babıâli, Anadolu'nun doğusunda Ermenilerin yaşadığı yerlerde reformlar yapmaya ve Ermenileri, Kürtler ile Çerkezlere karşı korumaya söz vermekteydi.

Görüldüğü gibi Ayastefanos Antlaşması, Osmanlı-Rus ilişkilerinde bir dönüm noktası oluşturmaktaydı. Romanya, Sırbistan ile Karadağ Osmanlı hükümranlığından çıkartılarak bağımsız olmuştu. Büyük Bulgaristan Prensliği, Avrupa'daki Osmanlı topraklarını ikiye ayırmaktaydı. Bu prenslik, Osmanlı hükümranlığı altında bırakılmış olmasına karşın, iki yıl için Rus askerinin işgali altında tutulacaktı. Bosna ile Hersek, artık Rusya ile Avusturya-Macaristan'ın istekleri doğrultusunda yönetilecekti. Kars, Ardahan, Batum ve Bayazıt'ın terk edilmesiyle Rusya, Doğu'da da Anadolu için önemli bir tehlike haline gelmişti.

Öte yandan Osmanlı Devleti, Girit, Tesalya ile Arnavutluk'ta yapacağı reformlar konusunda Rusya'ya danışmayı kabul etmişti ki; bu da Osmanlı'nın, içişlerine yabancı bir devletin karışmasını kabul etmesi demekti.

Ayastefanos Antlaşması, Rusya açısından Panslavizm politikasının kazandığı büyük bir utku olarak değerlendirilebilirdi. Bu antlaşmanın sonucunda Rus etkisi Balkanlar'da yerleşmiş; özerk olan üç Osmanlı eyaleti, yani Romanya, Sırbistan ve Karadağ bağımsız duruma getirilmiş; Bulgaristan, Bosna ve Hersek özerkliklerini kazanmış; Tesalya, Girit ile Arnavutluk'un yakın gelecekte özerk olmaları ve Osmanlı Devleti'nden ayrılmaları öngörülmüştü.

Ayastefanos Antlaşması, bir yandan mümkün olduğu kadar çok sayıda Slav ülkesinin özgürlüğüne kavuşturulmasından yana olan Slavistleri tatmin etmekte; öte yandan da, Avusturya-Macaristan'ı Balkan Yarımadası'ndan kovmayı ve Boğazlar üzerinde kendi hükümranlığını kurmayı amaçlayan geleneksel Rus politikasıyla uyum arz etmekteydi. Ayastefanos Antlaşması'nın imzalanmasıyla Rusya, "Doğu Sorunu"nu yalnızca kendi çıkarı doğrultusunda bir çözüm yoluna kavuşturmuş oluyordu.

Disraeli, Ayastefanos Antlaşması'yla, Osmanlı Padişahı'nın Rusya'nın mutlak boyunduruğu altına girdiği görüşündeydi. Bu nedenle İngiltere'nin, böyle bir düzenlemeyi protesto ettiğini ileri sürmekteydi.[148]

Ayastefanos Antlaşması Sonrası

Ayastefanos Antlaşması'yla Avrupa'da çıkarları zedelenmiş olan iki devlet, Avusturya-Macaristan ile İngiltere'ydi. Avusturya-Macaristan, Almanya ile İtalya'nın birliklerini tamamlaması nedeniyle, Orta ve Güney Avrupa'daki topraklarını yitirmiş ve büyük bir devlet olarak varlığını sürdürebilmek için, Balkanlar'da ve Adriyatik'te toprak kazanmak ve nüfuz sahibi olmak yolunu

148 Kinross, *age*, s.525.

seçmişti. Oysa Rusya'nın Büyük Bulgaristan Prensliği'ni kurması ve Karadağ'ı bağımsız duruma getirmesiyle, Avusturya-Macaristan'ın Selanik doğrultusunda ve Adriyatik kıyıları boyunca yayılma yolu kesilmiş oluyordu. İşte bu nedenle Avusturya-Macaristan Hükümeti, Avrupa'da bir kongrenin toplanarak, Ayastefanos Antlaşması'nın değiştirilmesini önermişti.

İngiltere ise, Rusya'nın Balkanlar'da güçlü bir konuma sahip olmasını ve Anadolu'nun kuzeydoğusunda yerleşmesini Hindistan yolu ve ticareti için çok tehlikeli bulmaktaydı. Bu nedenle İngiltere, Avusturya-Macaristan'ın yeni bir kongrenin toplanması yolundaki önerisini desteklemişti.

Rus Hükümeti, Avrupa devletleriyle yeni bir savaşı göze alamayacağından Avusturya-Macaristan ile İngiltere'nin önerisini kabul etmek zorunda kaldı. Avusturya-Macaristan ile İngiltere, yeni toplanacak olan kongrede, Rusya'dan gizli tutulmak koşuluyla, Osmanlı Devleti'nden Ayastefanos Antlaşması'nın değiştirilmesi yönünde harcayacakları çabanın karşılığı olarak bazı toprakları istiyordu. Avusturya-Macaristan, Bosna ile Hersek eyaletlerinin kendisine verilmesini Osmanlı Devleti'nden istedi. Osmanlı'ya bu öneride bulunmadan önce Avusturya-Macaristan, bu konuda İngiltere, Almanya ile Rusya'nın onaylarını almıştı. Viyana Hükümeti, Balkanlar'da Rus etkisini azaltabilmek için Balkanlar'a ayak basmayı kararlaştırmıştı. Bunu yapmadığı takdirde Bosna ile Hersek, Sırbistan ile Karadağ tarafından paylaşılabilir ve Avusturya-Macaristan'ın Selanik yolu tümüyle kapanabilirdi.

Osmanlı Devleti, Avusturya-Macaristan'ın bu önerisini kabul etmedi. Ayastefanos Antlaşması Osmanlı Devleti açısından geçerliliğe sahipti, ancak, bu antlaşmanın Büyük Güçlerin hepsi tarafından onaylanması gerekiyordu. Rusya da, antlaşmanın tümünün yeniden gözden geçirilmesini istememekteydi; çünkü o takdirde Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne kabul ettireceği koşullar konusunda diğer Güçlerin de karar verme hakkı olacaktı.

İngiltere'nin dışında hiçbir devlet antlaşmanın tümünün irdelenmesini istememekteydi. İngiliz Hükümeti'nin görüşüne göre Ayastefanos Antlaşması'nın amacı, Balkanlar'da ve Karadeniz'de Rusya'nın mutlak hükümranlığını kurmak olmuştu. Bu antlaşma Rusya'ya, Osmanlı Devleti üzerinde baskıda bulunmada çok güçlü bir araç sağlamaktaydı. İngiltere ise, Boğazlar'ı ve İran Körfezi'ni hükümranlığı altında bulunduran ve Süveyş Kanalı'na komşu bulunan Osmanlı Devleti'nin bağımsız varlığını yok etmeyi hedef alan Rusya'nın Osmanlı üzerindeki baskısını kabul edemezdi.

Lord Salisbury'nin Dışişleri Bakanı olması, İngiliz politikasında bir dönüm noktasını oluşturmuştu. Salisbury, Osmanlı Devleti'ni yeniden "kendi ayakları üzerinde durur" duruma getirmenin mümkün olabileceğine inanmamaktaydı; bu nedenle Osmanlı'nın bütünlüğünü koruma politikasından vazgeçerek, İngiliz çıkarlarının korunması için başka yollar aramaya başlamıştı. Salisbury, Osmanlı Devleti'nin, bundan böyle İngiltere'nin çıkarlarının söz konusu olduğu denizleri savunmaya gücü yetmeyeceği için, İngiltere'nin Ege Denizi'nde yeni bir deniz üssüne sahip olması gerektiği görüşündeydi.

İngiltere, Osmanlı Hükümeti'nden Kıbrıs Adası'nın kendisine verilmesini istedi. İngiltere, Kıbrıs'ı isterken şu gerekçeyi ileri sürmüştü: Rusya'nın Doğu Anadolu'da kazanmış olduğu topraklar karşısında Osmanlı Devleti'nin Asya'da hükümranlığını sürdürebilmesi ve gelecekte Rusya'nın saldırılarına karşı durabilmesi için, yabancı bir devletin ittifakına gereksinmesi vardı. İngiltere böyle bir yükümlülüğü üstlenebilmek için, Osmanlı Devleti'nden kendisine Suriye'nin ya da Anadolu kıyılarına yakın bir yerin verilmesini istemiş ve bu yeri Kıbrıs olarak belirlemişti. Osmanlı Hükümeti, Kıbrıs'ı İngiltere'ye vermeyi kabul etti. Kıbrıs, Osmanlı Devleti'ne ait olmayı sürdürecek, vermekte olduğu vergiyi Osmanlı hazinesine ödemeye devam edecek, ancak ada, askerî ve stratejik amaçlarla İngiltere tarafından kullanılacaktı.

Ayastefanos Antlaşması'ndan sonra Padişah ile Babıâli Rusya karşısında büyük bir korkuya kapılmıştı. Rusya'nın İstanbul'a saldırmasından korkuluyordu. Yeni toplanacak kongrede Osmanlı Devleti yalnız kalmak istemiyordu; çünkü böyle bir durumda kendi aleyhine olabilecek düzenlemelere gidilebilinirdi. İşte bu büyük korku nedeniyle Babıâli, İngiltere'ye Kıbrıs'ı devretmeyi kabul etmişti. Kıbrıs'ın İngiltere'ye devredilmesi Rusya'yı çok kızdırdı.

Öte yandan Salisbury, Rusya'yı kendi istemlerini kabul etmeye zorlamak üzere, Avusturya-Macaristan'la bir anlaşmaya varma yolunda çaba harcamaktaydı. Salisbury'nin başlıca isteği, Ayastefanos Antlaşması'nı değiştirmek amacıyla Avusturya-Macaristan'la bir anlaşmaya varmaktı.

Avusturya-Macaristan, Osmanlı Devleti'nin Bosna ile Hersek'te söz vermiş olduğu reformları gerçekleştirmeye gücü yetmeyeceği için bu iki eyaleti, Yenipazar sancağını ve Kuzey Arnavutluk'u kendi topraklarına katmayı düşünüyordu. Avusturya-Macaristan, Bosna-Hersek'in, Sırbistan ya da Karadağ'ın eline geçmesine izin veremezdi; çünkü böyle bir durum Avusturya-Macaristan'ın Dalmaçya topraklarını tehlikeye sokabilirdi. Bosna-Hersek'in kendisine verilmesine karşılık olarak Avusturya-Macaristan, Bulgaristan'ın sınırlarının daraltılmasında Osmanlı Devleti'ne yardımcı olacağını bildirdi. Babıâli ise, Avusturya-Macaristan'ın bu istemine boyun eğmedi.

Andrássy aynı zamanda, Büyük Güçlerin de Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'i işgal projesini onaylaması yolunda çaba harcıyordu. Ancak Salisbury, Bosna-Hersek'in işgalinin, Avusturya-Macaristan'ın Rusya'yla tümden bir anlaşmaya varmasında yalnızca ilk adımı oluşturmasından korkuyordu.

İngiliz ile Avusturya-Macaristan Hükümetlerinin Ayastefanos Antlaşması'nda değişiklik yapmak istekleri Rus Hükümeti'ne resmen bildirildi.

Berlin Kongresi (13 Haziran-13 Temmuz 1878)

Berlin Kongresi, Avrupa'da daha önce toplanmış olan 1814/1815 tarihli Viyana Kongresi ile 1856 tarihli Paris Kongresi'nden sonra gerçekleştirilen üçüncü büyük kongreydi. Kongre'nin ilk gününden itibaren Alman Şansölyesi Bismarck, gerek çelik iradesiyle gerek esnekliğiyle, 1814 Viyana Kongresi'ndeki Metternich'ten çok daha fazla kongreye hâkim olmuştu. Berlin Kongresi'nde Rusya'yı Gortchakov ile Shuvalov, Avusturya-Macaristan'ı Andrássy ile Haymerle, İngiltere'yi Disraeli ile Salisbury, Almanya'yı Bismarck ile Bülow, Fransa'yı Waddington ve İtalya'yı da Corti temsil etmişti. Osmanlı Devleti ise, Sadullah Paşa, Mehmet Ali Paşa ve Fenerli bir Rum olan Karatodori Paşa tarafından temsil edilmekteydi.

Berlin Kongresi'nin toplanmasında önemli rol oynayan Bismarck, Osmanlı Devleti'nin geleceğinden ümitli olmayıp, Osmanlı devlet adamlarının vermiş oldukları reform sözünü yerine getirebileceğine inanmıyordu. Bismarck, kongrenin toplanmasından önce şunları söylemişti:

> "Kongre, Osmanlı Devleti için değil, Avrupa barışının korunması için toplanmıştır."

Bismarck'ın Osmanlı'ya karşı bu tutumu öteki üyelere de cesaret vermiş ve kongre çalışmaları sırasında Osmanlı delegeleri küçük düşürülmüş ve yalnız bırakılmıştı.[149]

Bismarck, Berlin Kongresi'nin, Ayastefanos Antlaşması'nın bazı maddelerinin Avrupa'nın çıkarlarına zarar verdiği için toplandığını açıklamıştı. Bismarck'ın görüşüne göre, Ayastefanos Antlaşması hükümleri, önceden Büyük Güçler arasında imzalanmış olan 1856 Paris ve 1871 Londra Antlaşmalarını bir ölçüde değiştirmekteydi.[150] İşte Berlin Kongresi'nde, değişikliğe uğratıl-

---

149 Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, c.VIII, 2. basım, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1983, s.74-75.

150 1871 Londra Antlaşması uyarınca Osmanlı Devleti, Çanakkale ve İstanbul Bo-

mış olan bu hususlar görüşülecekti. İngiltere ise kongrede ayrıca, Yunanistan'ın sınırlarının genişletilmesi, Bosna ile Hersek eyaletlerinin Avusturya-Macaristan'a verilmesi ve Yunanlar ile Ermenilerin yaşadıkları Osmanlı topraklarında reform yapılması konularının da görüşülmesini önermişti. İngiltere'nin bu önerisinin arkasında yatan başlıca neden şuydu: Balkanlar'da, Bulgaristan Prensliği'nin kurulmasıyla Rusya'nın etkisi, Bosna Hersek'e yerleşmesiyle de Avusturya-Macaristan'ın etkisi artmış olacaktı. Böylece bozulan güç dengesini yeniden sağlamak için, İngiltere de Yunanistan üzerinde etki sahibi olmak istiyordu. İngiltere'nin Ermeniler lehinde reform yapılması istemine gelince; Rusya, Anadolu'nun kuzeydoğusunda elde etmiş olduğu topraklardan yararlanarak Ermenilerin savunuculuğunu yapmaya kalkışabilirdi.[151] Osmanlı delegeleri İngiltere'nin bu tutumu karşısında büyük bir şaşkınlığa düşmüştü; çünkü Osmanlı Hükümeti, İngiltere'nin Osmanlı çıkarlarını savunacağını ümit etmekteydi.

Bismarck ise, Fransa'yla uzlaşmak niyetindeydi. Kıbrıs'ın İngiltere'ye verilmesi, Fransızların da Kuzey Afrika'ya yönelik "iştahlarını kabartmıştı". Fransa, İngiltere'nin Yakındoğu'daki politikasına tepki duymaktaydı. Öte yandan Berlin Kongresi'nde, İtalya'ya, ilk kez Büyük Güçlerle eşit statü tanınmıştı.

Berlin Kongresi'nde Balkan devletlerinin durumlarına gelince... Bilindiği gibi, 1815 Viyana Kongresi'nde "Doğu Sorunu" geri plana itilmişti. Ulusçuluk ilkesine kayıtsız kalan Avrupalı devlet adamları, Osmanlı hükümranlığı altında bulunan Hıristiyan halk-

---

ğazları'nı barış zamanında dost ve müttefik devletlerin savaş gemilerine açmak hususunda serbest bırakılmaktaydı. Karadeniz, eskiden olduğu gibi bütün devletlerin ticaret gemilerine açık hale getirilmişti. Bu antlaşma sonucunda Rusya, 1856'daki Paris Antlaşması'yla Karadeniz'deki hükümranlık haklarını sınırlayan hükümlerden kurtulmaktaydı.

151 1878 yılından başlayarak Ermeni sorunu uluslararası bir nitelik kazanmıştı. Ayastefanos'ta Osmanlı Devleti'nin Ermeni uyruklarına yönelik olarak uygulamaya söz verdiği reformları Rusya'nın denetlemesi gerekirken, bu sorumluluk Berlin Antlaşması'yla İngiltere'ye verilmekteydi. Bundan böyle Ermeni sorunu, İngiliz-Rus rekabetinin önemli bir öğesi olacaktı.

lara bağımsızlıklarını sağlama düşüncesinden o dönemde çok uzaktı. Viyana Kongresi'nden 40yıl sonra gerçekleşen Paris Kongresi'nde bu halklar, Avrupa'nın dikkatini çekme yolunda ciddî çaba harcamış, 1878 yılına gelindiğinde ise Balkan halkları artık göz ardı edilemeyecek olan bağımsızlık istemleriyle ortaya çıkmış ve bu halkların istemleri, Büyük Güçler arasındaki görüşmelerde temel tartışma konusunu oluşturmaya başlamıştı.

Sırbistan gibi Romanya da, Berlin Kongresi'nde temsil edilmedi.

Berlin Antlaşması (13 Temmuz 1878)

4 Haziran 1878'de Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında gizli bir sözleşme imzalanmıştı. Bu sözleşme uyarınca; Rusya'nın Kars, Batum ile Ardahan'ı topraklarına katması durumunda İngiltere Kıbrıs'ı işgal edecek ve Rusya'ya karşı Osmanlı'ya, İmparatorluğun geri kalan Asya topraklarını silah gücüyle savunma güvencesi verecekti. Buna karşılık Osmanlı Padişahı da, Asya topraklarındaki Hıristiyan ve öteki uyruklarına ilişkin gerekli reformları yapma sözü vermekteydi.

Osmanlı Devleti, Avusturya-Macaristan'la da gizli bir antlaşma imzalayarak, Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'i işgal etmesini kabul etmişti. Rusya'nın bu duruma itiraz etmeyeceği bilinmekteydi; çünkü Berlin Kongresi'nin toplanmasından önce Rusya, Avusturya-Macaristan, İngiltere ve Osmanlı Devleti arasında bu konuda gizli bir anlaşmaya varılmıştı. Berlin Kongresi'nin başarılı olmasının altında yatan başlıca neden, kongre sonucunda imzalanacak olan antlaşmanın temel maddeleri üzerinde imzacı devletlerin önceden aralarında görüş birliğine varmış olmalarıydı.

Berlin Kongresi sonucunda 13 Temmuz 1878 tarihinde imzalanan Berlin Antlaşması'nın başlıca maddeleri şöyleydi:

Sırbistan'ın bağımsızlığı tanınmış, Sırbistan'a Niş vilayetinden başka Bulgaristan'ın güneydoğusundaki bazı topraklar verilmişti.

Ancak Sırbistan, Yenipazar sancağının kendisi ile Karadağ arasında paylaştırılmayarak, Bosna-Hersek'le birlikte Avusturya-Macaristan'a verilmesinden dolayı büyük düş kırıklığına uğramıştı.

Karadağ'ın bağımsızlığı tanınmıştı.

Romanya bağımsız bir devlet olarak tanınmış, Besarabya'yı Rusya'ya terk etmeyi ve bunun karşılığında Dobruca'yı almayı kabul etmişti.[152]

Yunanistan, Osmanlı Devleti'nden Girit, Tesalya ile Epir'i istemiş olmasına karşın, bu yerler Yunanistan'a verilmemişti.

Büyük Bulgaristan üç bölgeye ayrılmıştı. Birinci bölgede Osmanlı hükümranlığı altında özerk ve Babıâli'ye vergi veren bir Bulgaristan Prensliği kurulmaktaydı. Bulgaristan Prensliği, dokuz ay süreyle Rusya tarafından yönetilecekti. İkinci bölge, Doğu Rumeli ismiyle Osmanlı Devleti'nin siyasal ve askeri denetimine bırakılmakta ve burası Osmanlı Devleti'nin Avrupa sınırını oluşturmaktaydı.[153] Doğu Rumeli, Padişah tarafından atanan bir Hıristiyan vali tarafından yönetilecekti. Üçüncü bölge ise Makedonya olup, reform yapmak koşuluyla Osmanlı Devleti'nde kalmaktaydı.[154]

Bosna ile Hersek, Avusturya-Macaristan tarafından işgal edilip yönetilecek, ancak bu iki eyalet, Osmanlı hükümranlığı altında bırakılacaktı.[155] Avusturya-Macaristan ayrıca, Yenipazar sancağında da askerî güç bulunduracaktı.

---

152 Romanya, Büyük Güçlerin istekleri doğrultusunda, Besarabya'yı Rusya'ya bırakmayı ve bunun karşılığında Dobruca'yı almakla yetinmeyi kabul etmek zorunda kalmıştı; çünkü Berlin Kongresi'nde, Romanya'nın bağımsızlığının ancak Besarabya'yı Rusya'ya bırakması koşuluyla tanınacağı kararı alınmıştı. Bkz. *Bessarabia*, H. M. Stationery Office, London, 1920, s.19.

153 Bu maddeye Ruslar önce itiraz etmiş; ancak Disraeli'nin ısrarı ve Bismarck'ın, "Avrupa'da yeniden bir Osmanlı Devleti mevcut" ifadesi üzerine bunu kabullenmek zorunda kalmıştı. Bkz. Kinross, *age*, s.526.

154 Bulgaristan ile Doğu Rumeli'deki Rus ordusu, 55.000 kişiden fazla olamayacak ve burada dokuz aydan fazla kalamayacaktı.

155 Avusturya-Macaristan'a Bosna ile Hersek'i işgal ve yönetim yetkisi, Osmanlı-Rus Savaşı'ndan önce Rusya ile Avusturya-Macaristan arasında yapılan gizli bir anlaşmayla Avusturya-Macaristan'ın savaştaki tarafsızlığına karşılık olmak üzere verilmişti.

Rusya; Kars, Ardahan ve Batum kentlerini koruyacak, Batum'da askerî tesisler bulundurmayacak, Eleşkirt vadisi ile Doğubayazıt'ı ise Osmanlı Devleti'ne geri verecekti.

İngiltere Kıbrıs'a yerleşecek, İran'a da Hatur bölgesi verilecekti.

Boğazlar konusunda yeni maddeler konulmamış, 1856 Paris ve 1871 Londra Antlaşmaları hükümlerinin yürürlükte olacağı belirtilmişti.

Osmanlı Hükümeti, 802,5 milyon kuruş olarak saptanan savaş tazminatını yılda 35 milyon kuruşluk taksitlerle ödeyecek ve borcunu tamamlayamadığı takdirde, Rusların ilerdeki toprak istemlerini kabul edecekti.

Berlin Antlaşması'na Ayastefanos Antlaşması'nı fesheden bir antlaşma gözüyle bakılamazdı; Ayastefanos Antlaşması'nın en önemli maddeleri değişikliğe uğramış olsa bile korunmuştu. Bulgaristan'a tam bağımsızlık verilmemişti. Bu ülke toprakları üçe ayrılmış ve Bulgaristan'ın en önemli parçası Osmanlı denetiminden çıkartılmıştı. Bu parçanın, yapay bir biçimde yaratılmış olan komşusu Doğu Rumeli'yle birleşmesi ise ancak bir zaman sorunuydu.

Berlin Antlaşması; Ayastefanos Antlaşması gibi, Romanya, Sırbistan ile Karadağ'ın bağımsızlıklarını tanımıştı.

Berlin Antlaşması'yla Rusya'ya, Avrupa'da ve Asya'da toprak açısından tazmin edilme hakkı tanınmış, büyük devletler, Avrupa'da en uygun olabilecek yer olarak Romanya'yı saptamış, Asya'da ise Rusya'nın Ermeni sınırına ilişkin istemleri yerine getirilmişti.

Berlin Antlaşması'yla büyük miktardaki Yunan nüfusu artık bir Slav devletinin yönetimi altında bulundurulmayacak ve Rus etkisi Ege kıyılarının uzağına itilmiş olacaktı. Öte yandan Yunanistan'ın ilhak etmeyi ümit ettiği Girit, Osmanlı hükümranlığı altında kalmayı sürdürmüştü.

Ayastefanos Antlaşması'nda olduğu gibi, Tuna'da ve Boğazlar'da statüko korunmuştu.

Disraeli, Berlin Antlaşması'nı, büyük bir savaşı diplomasi yoluyla önlediği için "onurlu bir barış" olarak nitelemekteydi. Bu barışın gerçekleşmesinde Bismarck'ın da rolü büyüktü; Bismarck, Balkanlar'ın batısında Avusturya-Macaristan'ın yetkilerini güçlendirmekle Rusya'nın karşısında Almanya'nın çıkarlarını korumuştu.

Berlin Kongresi'nde Avrupalı güçler, Osmanlı Devleti'ni Avrupa'da yok olmaktan kurtarmış ve Osmanlı'nın kısa bir süreliğine dahi olsa varlık süresini uzatmıştı. Öte yandan Avrupalı güçler, Rusya'nın hırslarına gem vurarak Osmanlı Devleti'nin büyük bir bölümünü ele geçirmesini önleyebilmişti. Bundan böyle Balkanlar'da bir ölçüde Rus nüfuzu var olmakla birlikte, Rus hükümranlığı söz konusu olamayacaktı.

Osmanlı-Rus Savaşı sonucunda, Balkanlar'da Rus emperyalizmi yerine Balkan ulusçuluğu hâkim olacaktı. Berlin Antlaşması'nın temel ilkesi "Balkan halkları için Balkanlar"dı. Bundan böyle bir grup bağımsız Balkan devleti Rus emperyalizmine bir engel oluşturacaktı. Kendilerini Osmanlı boyunduruğundan kurtaran Balkan halklarının bundan böyle yeni bir emperyal güce boyun eğmeyecekleri açıktı. Bismarck, şöyle demekteydi:

> "Balkanlar'daki halkların hepsi Osmanlılardan kendilerini kurtarması için Rus yardımını memnuniyetle karşılamıştı; ancak, özgürlüklerini elde ettikten sonra bunların hiçbirinin Çar'ı Sultan'ın yerine koymaya niyetleri yoktu."[156]

1878 Berlin Antlaşması, Balkan halklarını tam anlamıyla tatmin etmemişti. Berlin Antlaşması'nın en önemli eksikliklerinden biri, hiç kuşkusuz Sırbistan'ın haklı istemlerinin göz ardı edilmiş olmasıydı. Öte yandan Bulgaristan'da büyük düş kırıklığı yaşanırken, Sırbistan ile Bulgaristan arasında da düşmanlık tohumları atılmıştı. Berlin Antlaşması'ndan en büyük zararı gören ise

156 Kinross, *age*, s.527.

Romanya'ydı. Rusya, Romanya'nın bağımsızlığına karşılık olarak tarihsel ve etnografik açıdan Romanya'ya ait olan Güney Besarabya'yı almış ve Bulgaristan'ın sırtından olmak üzere Dobruca'yı Romanya'ya bırakmıştı. Öte yandan Romanya, Silistre'yi ele geçirememiş olmasından ötürü Berlin Antlaşması'ndan hoşnut kalmamıştı.

Berlin Antlaşması'yla Yunanistan'ın toprakları önemli ölçüde genişletilmemiş; ancak, İngiltere'nin arabuluculuğu sayesinde Osmanlı eyaletleri olan Epir ve Tesalya'yla sınırlarında Yunanistan lehine bazı değişiklikler yapılmıştı. Öte yandan, Yunanistan'ın ilhak etmeyi ümit ettiği Girit Osmanlı yönetiminde kalmıştı. Avrupa'da Osmanlı hükümranlığında kalmayı sürdüren Makedonya, Trakya, Arnavutluk ile Epir'in büyük bir kısmında ise yeni bir yönetim öngörülmemişti.

1878 yılında Balkanlar'a getirilen çözümlerin kalıcı olamamasının önemli bir nedeni, bulunan çözümlerin Büyük Güçlerin ve özellikle de Avusturya-Macaristan ile İngiltere'nin işine gelecek biçimde belirlenmiş olmasıydı. Büyük Güçler arasında dengeyi sağlama kaygısı egemendi. Rusya başarılı fakat maliyeti yüksek olan bir savaşı yürütmüş; ancak, bu savaşın sonucunda sağladığı yararları öteki devletlerle paylaşmak zorunda bırakılmıştı. Rusya'nın hoşnutsuzluğunun bir başka nedeni de, Bismarck'tan ümit ettiği desteği sağlayamamış olmasıydı. Rus Çarı, "Prens Bismarck'ın liderliğinde Rusya'ya karşı bir Avrupa koalisyonunun" oluştuğundan söz etmekteydi. Oysa Bismarck, Berlin Kongresi'nin, Rusya'nın önerisi üzerine ve Rusya'nın çıkarı için gerçekleştirildiğini öne sürmekteydi. Bismarck, gerçekten Rusya'nın dostluğunu istediğini dile getirmekte; Almanya'nın, Rusya'yla bir çatışmaya girmekten hiçbir kazancının olmayacağı ve bu nedenle de, böyle bir çatışmayı önlemesi gerektiği görüşünü savunmaktaydı.

Rusya'nın, belki de Almanya yerine Avusturya-Macaristan'a kızgınlık duyması daha mantıklı olabilirdi; çünkü Avusturya-Ma-

caristan, Osmanlı-Rus savaşında tarafsızlık politikası izlemesine karşın, iki Osmanlı eyaletini işgal etmiş ve böylelikle bir buçuk milyon Slav büyük ölçüde Slav olmayan bir devletin denetimi altına girmişti.

Berlin Antlaşması sonucunda Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'i işgali ve burayı kendi yönetimi altına alması, Güney Slav halklarının özlemlerine ve özellikle de Bosna'yla bir birlik oluşturmayı hedefleyen Sırbistan'ın politikasına ters düşmekteydi. Andrássy, Rusya'nın küçük Balkan devletlerine yönelik beceriksiz tutumundan cesaretlenerek, Sırbistan'ı dahi Avusturya-Macaristan'ın etki alanı içine almak istemekteydi.

Andrássy'nin Berlin Antlaşması'ndan sonraki politikası, bir yandan Rusya'yı Avusturya-Macaristan'dan uzakta tutmak ve Balkan Yarımadası'nın batı yakasında Avusturya-Macaristan'ın etkisini yaymaya ve Ege'ye giden yolu açık tutmaya çalışmak; öte yandan da, Rusya'nın Osmanlı Devleti'ni ya da Bulgaristan'ı "yutmasını" önlemek ve Almanya'yla bir savunma ittifakı akdetmek olmuştu.

Berlin Antlaşması sonucunda Osmanlı Devleti, toplam toprağının beşte ikisi ile nüfusunun yaklaşık yarısı Müslüman olan beşte birini (5,5 milyon) terk etmek zorunda bırakılmıştı. Berlin Antlaşması, Osmanlı Devleti açısından korkunç bir yenilgi olarak nitelendirilebilirdi.[157]

"Berlin Düzeni"

Osmanlı Devleti, 1878 yılına gelindiğinde, toplam olarak 210.000 km² civarında toprak yitirmişti. Berlin Antlaşması sonucunda Balkanlar'da 11 milyon kişi Osmanlı yönetiminden kurtarılmaktaydı. Bu toprak ve nüfus kopmalarına ek olarak malî kaynakları da azalmıştı Osmanlı Devleti'nin; çünkü Osmanlı, ba-

---

157 Shaw ve Shaw, *age*, s.239.

ğımsızlıklarını kazanmış olan devletlerin önceden göndermekle yükümlü oldukları vergilerden yoksun kalmıştı.[158]

Berlin Antlaşması sonucunda Osmanlı Devleti, kendisine bağlı olarak kurulmuş olan Bulgaristan Prensliği'nde herhangi bir yönetimsel etkinlikte bulunamayacaktı, çünkü bu Prensliğin içişlerinde özgür olduğu kabul edilmişti. Doğu Rumeli vilayetinin Osmanlı hükümranlığı altında bulunmasına karşın, bu vilayetin yönetimi devletlerarası bir komisyon tarafından üstlenilmekteydi. Girit ile öteki bazı vilayetlere uygulanacak yönetim biçimi de bu komisyon tarafından gözden geçirilecekti. Kıbrıs ile Bosna ve Hersek, Osmanlı hükümranlığı altında bulunmakla birlikte, bunlardan birincisi İngiltere, ikincisi de Avusturya-Macaristan tarafından işgal edilecek ve yönetilecekti.[159] Babıâli, Anadolu'da Ermenilerin bulunduğu yerlerde reform yapmayı kabul etmekte ve bu reformları Avrupa'nın büyük devletlerine bildirme yükümlülüğünü üstlenmekteydi.

Osmanlı'nın üstlenmek zorunda bırakıldığı bütün bu yükümlülükler, Osmanlı Devleti'nin hükümranlık haklarını büyük ölçüde yitirdiğini, Osmanlı'nın yönetimine artık Büyük Güçlerin katıldığını ve bir bakıma Osmanlı'ya siyasal müdahale kapılarının ardına kadar açılmış olduğunu gözler önüne sermekteydi.

Ruslar; Ayastefanos Antlaşması'yla Kars, Ardahan, Bayazıt ile Batum'u ellerinde tutmakla birlikte, Erzurum'u Osmanlılara geri vermişti. Berlin'de ise, büyük ölçüde Disraeli'nin çabaları sonucunda Osmanlılar Bayazıt'ı geri almış, Ruslar tarafından işgal edilmekle birlikte Batum, Rusların girişimiyle serbest bir limana dönüştürülmüştü. Öte yandan Osmanlılar, ellerinde tuttukları ve Ermenilerin ikamet ettikleri Doğu Anadolu topraklarında reform

158 Robert Mantran, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi II*, çev. Server Tanilli, Adam Yayınları, İstanbul, 2001, s.145.

159 İngiltere, Kıbrıs'ı, Rusya'yı Doğu Akdeniz'in dışında tutmak amacıyla işgal etmişti. Kıbrıs, hem Osmanlı Devleti'nin Asya'daki topraklarını hem de İngiltere'nin Hindistan ile ulaşım bağlarını koruyan bir üs konumunda olacaktı.

yapmaya ve Ermenilerin, Çerkezlere ve Kürtlere karşı güvenliklerini güvence altına almaya söz vermişti.

Berlin Düzeni'ni gerçekleştiren Büyük Güçlerin amacı, yalnızca Ayastefanos Antlaşması'nın hükümlerini değiştirmek olmayıp, Paris Antlaşması'yla sağlanmış ve Osmanlı-Rus Savaşı'yla ortadan kalkmış olan güç dengesi yerine yeni bir denge kurmak olmuştu. Yeni denge, Osmanlı topraklarının paylaştırılmasıyla kurulacaktı. Osmanlı'nın Balkanlar'daki topraklarının paylaştırılmasının yanı sıra, Kıbrıs İngiltere'ye verilmiş, Bismarck da gizli olarak Fransa'ya Tunus'u işgal edebileceğini bildirmişti. Böylelikle Berlin Antlaşması'yla, Osmanlı topraklarının bir bölümü Büyük Güçler arasında paylaştırılmakta ve geri kalan topraklarının bölüştürülmesi için de "açık kapı" bırakılmaktaydı.

Görülüyor ki, Paris Antlaşması'nda kabul edilmiş olan "Osmanlı topraklarının bütünlüğüne saygı" ilkesi Berlin Antlaşması'nda göz ardı edilmişti. Benzer şekilde, Paris Antlaşması'nda kabul edilmiş olan "Osmanlı Devleti'nin içişlerine karışılmaması" ilkesine de Berlin Antlaşması'nda yer verilmemişti. Hatta Berlin Kongresi'nde, Osmanlı Devleti'ne yapılacak müdahale devletler hukuku kuralı olarak kabul edilmişti.

Berlin Antlaşması'nın akdedilmesiyle, Osmanlı Devleti'nin güçsüzleştirilmesi ve Hıristiyan halkların özgürlüklerine kavuşturulması yolunda önemli bir adım atılmaktaydı. Balkan Yarımadası'nın kuzey parçasının tümü Osmanlı'nın elinden alınmış, Sırbistan ile Karadağ'ın toprakları genişletilmiş, Yenipazar sancağıyla birbirinden ayrılan bu iki devlet Bulgaristan'la birlikte, Karadeniz'den Adriyatik'e değin uzanan Hıristiyan devletlerin bir zincirini oluşturmuştu.

Öte yandan Osmanlı-Rus Savaşı'nda Plevne'nin düşüşü ile Osmanlı direnişinin hızla çökmesi, İngiltere Başbakanı Disraeli'nin savunageldiği Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün korunması politikasının başarısızlığı anlamına geliyordu. Disraeli, çök-

mekte olan Osmanlı Devleti'nin sonuna değin yapay biçimde korunmasını İngiltere'nin çıkarlarıyla özdeşleştirirken, muhalefetin başı olan Gladstone, geleceği Osmanlı hükümranlığı altında yaşayan halkların özgürlüklerine kavuşmasında görmekteydi.

Disraeli'nin aksine Gladstone, Balkan halklarına kendi kendine yönetim olanağının tanınmasını istemekteydi. Rusya'yı Balkan halklarının haklarının tek savunucusu konumunda bırakmak yerine, bu rolü ortaklaşa Avrupa devletlerinin üstlenmesi gerektiği görüşündeydi Gladstone. Böylelikle Adriyatik'ten Ege'ye uzanan alanda kurulan özgür Hıristiyan devletleri, Rus genişlemesine karşı olası bir engeli oluşturacaktı.

Gladstone, İngiltere'nin "Doğu Sorunu"nda Rusya'ya ve Osmanlı Devleti'ne ilişkin görüşünü şöyle özetlemekteydi:

> "Biz Osmanlı Devleti'nin dostu değiliz, biz Rusya'nın da dostu değiliz. Başlangıçtan beri savunduğumuz dava, ne Osmanlı Devleti'nin ne de Rusya'nın davası olmuştur. Bizim savunageldiğimiz bağlı (tabi) toplulukların davası olmuştur."[160]

Gladstone'un görüşüne göre "Doğu Sorunu"ndaki temel sorun, Osmanlı'nın kötü yönetimi ile Balkan ulusçuluğuydu. Eğer İngiltere bu sorunda Osmanlı Devleti'nin yanında yer alacak olursa, Yakındoğu'nun bütün Hıristiyanları kendiliklerinden Rusya'nın kollarına atılacaktı. Gladstone, Disraeli'nin hiçbir zaman algılayamadığı bir şeyi görmüştü ve bu da Balkan halklarının, Rusya'yla ya da başka herhangi bir güçle ittifak arayışı içinde olmamaları, ancak, bir devletin boyunduruğundan kurtarılmak istemeleriydi.

Berlin Düzeni'nden Balkan Slavları hoşnut kalmamış; Rusya, istediği kadar güçlü bir Slav devleti kuramamış; Avusturya-Macaristan ise, Bosna-Hersek'i tam anlamıyla sınırları içine katamamıştı. Öte yandan, Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan yöne-

---

160 Seton-Watson, *age*, s.501.

timine girmesi Sırbistan'daki ulusçuluk duygularını körüklemişti. Böylece Berlin Düzeni'nin, bundan sonra ortaya çıkacak olan Balkan bunalımlarının ve belki de Birinci Dünya Savaşı'nın kaynağını oluşturduğu ileri sürülebilirdi.

Şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki Berlin Antlaşması'yla, Avrupa'nın büyük devletleri Osmanlı topraklarını kendi aralarında paylaştırmışlar ve "hasta adam"ın çeşitli uzuvlarını kesmek suretiyle onu "tedavi" etme (!) yöntemini uygulamışlardı. İşte bu tedavi yöntemi sonucunda "hasta adam" artık hiç yürüyemez, hatta hiç kımıldayamaz duruma gelmişti.

1880'li yılların başlarında Osmanlı Devleti, Avrupa'da yalnızca Makedonya aralığıyla Afrika'da sadece Libya kıyısına sahip olan, daha çok Asyalı ve Müslüman bir devlet görünümündeydi artık. Osmanlı Devleti, nüfusunun dörtte üçünün Müslüman olduğu bir devlete dönüşmüştü.

Osmanlı Devleti, dış ilişkilerinde 1871 yılına değin Fransa'ya, 1871'den sonra ise kısa bir süre için Rusya'ya ve daha çok da İngiltere'ye dayanmak suretiyle varlığını sürdürmeyi denemişti. Ancak, İngiltere'nin 1882'de Mısır'ı işgal etmesi üzerine, Osmanlı Devleti bundan böyle İngiltere'nin desteğine güvenemeyecekti.

Berlin Antlaşması'nın imzalanmasından sonraki dönemde Osmanlı Devleti, artık Almanya'ya "sırtını dayamak" suretiyle "ayakta durmayı" deneyecekti.

OSMANLI-YUNAN SAVAŞI (1897)

1885'te Doğu Rumeli ile Bulgaristan'ın birleşmesi Girit sorununun yeniden alevlenmesine neden olmuştu.[161]

Bundan önce Mayıs 1866'da Girit halkı, Osmanlı Padişahı'ndan 1856 Islahat Fermanı'nda yer alan ve Avrupa devletlerinin güvencesi altında olan reformları yapmasını istemişti. İsteklerinin Osmanlı Devleti tarafından yerine getirilmemesi üzerine Giritliler, 1866 Ağustos'unda Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklanmış ve Girit'in Yunanistan'a katılmasını talep etmişti. Osmanlı Devleti ise, Girit'i Yunanistan'a vermeyi hiç düşünmemekteydi. Girit, Osmanlı Devleti'nin bir eyaletiydi; Girit ayaklanması, Osmanlı Devleti'nin bir iç sorunuydu ve yabancı devletlerin bu ayaklanmaya karışmaya hakları yoktu. Zaten 1866-1869 yıllarında patlak veren Girit isyanına Rusya dışında başka hiçbir Büyük Güç fazla ilgi göstermemişti. 1868 yılında Osmanlı Padişahı, Girit konusunda bir yasa yayımlayarak Girit'e bir ölçüde özerklik tanımış; ancak, Girit halkının Yunanistan'la birleşmesini kesinlikle reddetmişti.

161 1885'te bir Bulgar ordusunun Doğu Rumeli'yi işgal etmesi üzerine, özerk Bulgaristan Prensliği ile Doğu Rumeli birleşmiş ve Doğu Rumeli Valisi İstanbul'a sürgün edilmişti. Osmanlı Padişahı, bu oldubittiyi kabul etmeye ikna edildi ve 1886'da Bulgaristan Prensi'ni Doğu Rumeli Valisi olarak atadı. Bundan böyle her iki devletin meclisleri tek bir organ olarak Sofya'da toplantılarını gerçekleştirdi.

1895 yılında Yunanistan, Girit Rumlarını *enosis* (Yunanistan'la birleşme) için ayaklanmaya özendirmekteydi. 24 Mayıs 1896'da Kandiye ile Hanya'da Müslümanlar ile Hıristiyanlar arasında çarpışmalar oldu. İngiltere, Fransa, Rusya ve İtalya, Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında bir savaşa engel olmak için müdahale etmeye karar vermiş ve Girit için bir reform paketi hazırlamıştı. Batılı devletler tarafından sunulan reform önerilerini Osmanlı Devleti, 4 Eylül 1896'da kabul etti.

Yapılan reformları fırsat bilen *enosis* taraftarı Rumlar, 1897 Ocak ayında yeni bir ayaklanma başlatmıştı. 28 Ocak'ta başlatılan ve 15 gün süren katliamda binlerce Müslüman Osmanlı vahşice katledildi. Yunanistan, Osmanlı yönetimine karşı gerçekleştirilen Girit ayaklanmasını desteklemek üzere, Girit'e 10 Şubat 1897'de Albay Vassos komutasında bir güç gönderdi. Batılı Güçler ise, Osmanlı Devleti'nden Girit'e asker göndermemesi isteminde bulundular; buna karşılık, Girit'te bulunan askerlerinin Müslüman halkı koruyacakları konusunda söz verdiler, ancak, bu sözlerini yerine getirmediler. Osmanlı Devleti, adanın Müslüman halkını korumak ve Yunan birliklerinin karaya çıkmalarını önleyebilmek amacıyla Girit'e takviye birlikler göndermek kararında olduğunu Büyük Güçlerin İstanbul'daki elçilerine bildirmiş ve Aydın'dan 1.000 kişilik bir birlik yola çıkarılmıştı. Öte yandan Avusturya-Macaristan, İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya ve Rusya'nın gönderdiği birliklerden oluşan ortak bir güç Hanya'yı (Canea) işgal etti.

Osmanlı Devleti, toprak bütünlüğüne ve hükümranlık haklarına Yunanistan tarafından doğrudan saldırıda bulunulduğu gerekçesiyle, 19 Nisan 1897'de Yunanistan'a savaş açtı. İki devlet arasındaki savaş harekâtına coğrafi açıdan Girit'te girişmeye imkân bulunmadığı için, iki devletin güçleri Tesalya ile Epir bölgelerinde savaşmıştı.

Bulgaristan ile Sırbistan, Yunanistan'ın Makedonya üzerindeki ihtiraslarını kendi çıkarları açısından tehlikeli saydıkları

için, Osmanlı-Yunan Savaşı'nda tarafsız kalmaya karar vermişti. Avusturya-Macaristan, kendi nüfuz alanı olarak kabul ettiği bir bölgeye Yunanların yayılmasını istemiyordu. Almanya, Osmanlı topraklarının bütünlüğü ilkesini savunuyordu. Rusya, Osmanlı Devleti'ni Yunanistan'la savaşa girmesi konusunda desteklemiş ve Bulgaristan ile Karadağ'ı tarafsız kalmaları konusunda uyarmıştı. İngiltere ile Fransa ise, henüz büyük bir Yunanistan'ın kurulmasından yana değildi.

Veliaht Prens Konstantin'in komutasındaki Yunan ordusu, Ethem Paşa komutasındaki Osmanlı güçleri tarafından büyük bir yenilgiye uğratıldı. Bu, Osmanlı Devleti'nin kazandığı son zafer oldu. Osmanlı güçleri Tesalya'yı işgal etti. Mart 1897'de Büyük Güçler, Giritli Hıristiyanlara ve Yunanistan'a, Girit'in kesinlikle Yunanistan'a katılmayacağını bildirdiler ve adanın özerklik yönetimi altında varlığını sürdürmesiyle yetinmesini önerdiler. Yunanistan, bu öneriyi kabul etmedi. Öte yandan dört Büyük Güç (Fransa, İngiltere, İtalya ve Rusya), Babıâli'ye bir ültimatom vererek, adanın bir ay içinde Osmanlı güçleri tarafından boşaltılmasını istemiş; bu yapılmadığı takdirde, Osmanlı Devleti'nin Girit üzerindeki hükümranlığını güvence altına alamayacaklarını bildirmişti. Babıâli, Büyük Güçlerin bu isteğini reddetti.

5 Mayıs 1897'de Avusturya-Macaristan ile Rusya, Balkanlar'da var olan statükoyu korumak ve başka bir devletin bu statükoyu bozmasına izin vermemek üzere aralarında bir anlaşmaya varmıştı. 1904 yılında yinelenen bu anlaşmayla diğer Büyük Güçler de, Avusturya-Macaristan ile Rusya'ya Makedonya'da sükûnu sağlamak üzere bir tür yetki vermekteydi.

Yunan Dışişleri Bakanı'nın 10 Mayıs 1897 tarihinde Büyük Güçlere gönderdiği telgrafta, Yunan Hükümeti'nin, Büyük Güçlerin isteklerine uyma kararı aldığı ve Girit'in özerkliğini tanımayı kabul ettiği yer almıştı. Büyük Güçlerin araya girmesinin sonucunda 20 Mayıs 1897'de, Osmanlı Devleti ile Yunanistan arasında ateş-

kes antlaşması imza edildi. Tesalya sınırında stratejik bazı yerler Osmanlılara bırakılmak koşuluyla savaştan önceki statüko kabul edilmekteydi. 20 Eylül 1897 tarihinde yapılan İstanbul Antlaşması gereğince; Osmanlılar Tesalya'yı boşaltacak, Yunanistan Osmanlı Devleti'ne savaş tazminatı verecek, Girit adası Osmanlı'nın yönetiminde kalacak, ancak, Osmanlı Padişahı'nın atayacağı Hıristiyan bir vali tarafından yönetilecekti.

Büyük Güçler, Girit'in Osmanlı hükümranlığı altında kalmayı sürdürmesini, Yunan Kralı'nın ikinci oğlu Prens Yorgi'nin Girit'e Genel Vali olarak atanmasını ve Girit'in bu kişi tarafından yönetilmesini karara bağlamıştı. Osmanlı Devleti'nin bu kararı kabule yanaşmamasına karşın, Rusya'nın diretmesi üzerine Prens Yorgi Girit'e Genel Vali olarak atandı. Böylelikle hükümranlık Osmanlı Devleti'nde kalmak üzere Girit, özerkliğine kavuşmuştu.[162]

162 Birinci Balkan Savaşı'nın sonunda 30 Mayıs 1913'te imzalanan Londra Antlaşması uyarınca Osmanlı Padişahı, Girit üzerindeki haklarını Büyük Güçlere bırakmayı kabul etmiş; 14 Aralık 1913'te de Yunan Kralı, Girit'in Yunanistan'a katıldığını ilan etmişti.

BİTİRİRKEN...

Osmanlı Devleti, 19. yüzyılda gerçekleştirdiği savaşların sonucunda, artık tek başına varlığını sürdüremeyeceğinin bilincine varmıştı; çünkü her zaman çok güvendiği askeri gücü 18. yüzyılın sonlarından itibaren bir çöküş sürecine girmişti. İşte bu çöküş sürecini somut biçimde gözler önüne sermek için, Osmanlı'nın 19. yüzyılda girdiği savaşlardaki âciz durumunu ve ancak Büyük Güçlere sırtını dayamak suretiyle varlığını bir süre daha sürdürebildiğini anlatmak istedim.

19. yüzyılda yaşadığı bu çöküş sürecinin sonunda Osmanlı Devleti, 20. yüzyılın başında girdiği Birinci Dünya Savaşı'nda kesin yenilgiye uğratılmış ve dağılarak tarihin tozlu sayfalarında yerini almıştır. Bir zamanların güçlü imparatorluğunun küllerinden yeni bir Türk devletinin doğması ise, Mustafa Kemal Atatürk isminde yüzyılda bir yetişen bir dâhinin eseridir.

Atatürk'ten sonra Türkiye'yi yöneten bütün hükümetler ve Türk ulusu; bağımsız, laik ve çağdaş bir Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşamalarını yalnızca ve yalnızca tek bir kişiye, yani Büyük Önderimiz Atatürk'e borçludur!

Bunu hiç kimsenin aklından çıkartmaması dileği ve ümidiyle kitabımı sonlandırıyorum.

KAYNAKÇA

AHMET CEVDET PAŞA, *Tarih-i Cevdet*, c.4, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1984.

Türkiye Tarihi (Osmanlı Devleti, 1600-1908), c.3, yay. yön. Sina Akşin, Cem Yayınevi, İstanbul, 1988.

ALBRECHT-CARRIÉ, René, *A Diplomatic History of Europe Since the Congress of Vienna*, Harper and Row Publishers, New York,1973.

ANDERSON, Matthew S., *The Great Powers and the Near East 1774-1923*, Edward Arnold Publishers Ltd., London, 1970.

BADEM, Candan, *The Ottoman Crimean War (1853-1856)*, Brill, Leiden-Boston 2010.

BALTALI, Kemal, "1875 Hersek Ayaklanması'nın Uluslararası Bir Nitelik Kazanması", *Belleten*, c.51, sayı 199, yıl 1987.

BAUMGART, Winfried, *Europaeisches Konzert und nationale Bewegung. Internationale Beziehungen 1830-1878*, Paderborn, 1999.

BAUMGART, Winfried, *The Crimean War, 1853-1856*, Arnold, London, 1999.

BAUMGART, Winfried, *The Peace of Paris 1856: Studies in War, Diplomacy and Peacemaking*, çev. Ann Potinger Saab, Santa Barbara and Oxford, 1981.

BIBL, Viktor, *Metternich, der Dämon Österreichs*, Johannes Günther Verlag, Leipzig und Wien, 1936.

BREWER, David, *The Greek War of Independence*, Overlook Duckworth, New York, 2001.

CREASY, Edward S., *History of the Ottoman Turks*, Khayats, Beirut, 1968.

CUNNINGHAM, Allan, *Eastern Questions in the Nineteenth Century*, vol. 2, Frank Cass, London, 1993.

DAKIN, Douglas, *The Greek Struggle for Independence 1821-1833*, University of California Press, California, 1973.

ELIOT, Sir Charles, *Turkey in Europe*, second ed., Frank Cass and Co. Ltd., London, 1965.

FISHER, H. A. L., *A History of Europe*, vol. 2, Eyre and Spottiswoode, London, 1943.

GEISS, Immanuel, *Der lange Weg in die Katastrophe*, Piper, München, 1991.

GEWEHR, W. M., *The Rise of Nationalism in the Balkans*, 1931.

GOLDSTEIN, Erik, *Wars and Peace Treaties 1816-1991*, Routledge, London and New York, 1992.

GORDON, Thomas, *History of the Greek Revolution*, 2 vols., London, 1832.

HASENCLEVER, Adolf, *Die orientalische Frage in den Jahren 1838-1841*, Verlag von R. F. Koehler, Leipzig, 1914.

HOLLAND, E., *The European Concert and the Eastern Question*, London, 1885.

İNALCIK, Halil, *Turkey and Europe in History*, Eren Yayıncılık, İstanbul, 2006.

JELAVICH, Barbara, *History of the Balkans*, vol. 2, 20th. Century, Cambridge, 1983.

KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, c.5, 4. basım, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1983.

KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, c.8, 2. basım, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1983.

The Great Powers and the End of the Ottoman Empire, ed. Marian Kent, second edition, Frank Cass, London, 1995.

KOUMOULIDES, John, *Cyprus and the War of Greek Independence 1821-1829*, Zeno Booksellers and Publishers, London, 1974.

LITTLEFIELD, Henry W., *History of Europe since 1815*, 19th. edition, Barnes and Noble Inc., New York, 1957.

LORD EVERSLEY, *The Turkish Empire, Its Growth and Decay*, T. Fisher Unwin Ltd., London, 1917.

LORD KINROSS, *The Ottoman Centuries*, Morrow Quill Paperbacks, New York, 1977.

MACCOLL, Malcolm, *The Eastern Question: Its Facts and Fallacies*, Longmans, Green and Co., London, 1877.

MANTRAN, Robert, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi II*, çev. Server Tanilli, Adam Yayınları, İstanbul, 2001.

MARRIOTT, J. A. R., *The Eastern Question*, fourth edition, Clarendon Press, Oxford, 1969.

MEDLICOTT, W. N., *The Congress of Berlin and After: A Diplomatic History of the Near Eastern Settlement, 1878-1880*, Frank Cass, Edinburg, 1963.

MENDELSSOHN-BARTHOLDY, "Die orientalische Politik des Fürsten Metternich", *Historische Zeitschrift*, 18. Band, München, 1867.

MILLER, William, *The Ottoman Empire and Its Successors, 1801-1927*, third edition, Frank Cass and Co., London, 1966.

MOLDEN, Ernst, *Die Orientpolitik des Fürsten Metternich, 1829-1833*, Hölzels Verlag, Wien, Leipzig, 1913.

The Greek Revolution of 1821: A European Event, ed. Petros Pızanıas, The Isis Press, İstanbul, 2011.

PROKESCH-OSTEN, *Denkwürdigkeiten und Erinnerungen aus dem Orient*, Bd. III, Stuttgart, 1836-37.

QUATAERT, Donald, *The Ottoman Empire, 1700-1922*, Cambridge University Press Cambridge, 2000.

RICH, Norman, *Great Power Diplomacy, 1814-1914*, McGraw-Hill, New York, 1992.

RICH, Norman, *Why the Crimean War?: A Cautionary Tale*, McGraw-Hill, New York, 1991.

RICHARDSON, James L., *Crisis Diplomacy: The Great Powers since the Mid-Nineteenth Century*, Cambridge University Press, Cambridge, 1994.

ROYLE, Trevor, Crimea, *The Great Crimean War 1854-1856*, Palgrave Macmillan, New York, February 2004.

SAUVIGNY, G. de Bertier de, *Metternich and His Times*, Darton, Longman and Todd Ltd., London, 1962.

SCHROEDER, Paul W., *Metternich's Diplomacy at its Zenith, 1820-1823*, University of Texas Press, Austin, 1962.

SETON-WATSON, R. W., *Disraeli, Gladstone and the Eastern Question*, F. Cass, New York, 1971.

SHAW, Stanford J. and SHAW, Ezel Kural, *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey*, Vol. II: Reform, Revolution and Republic: The Rise of Modern Turkey 1808-1975, Cambridge University Press, Cambridge, 1977.

Europe's Balance of Power (1815-1848) ed. Alan Sked,The Macmillan Press Ltd., London, 1979.

STERN, Alfred, *Geschichte Europas*, 4 Baende, Stuttgart, 1905.

STOJANOVIC, Mihailo D., *The Great Powers and the Balkans 1875-1878*, University Press, Cambridge, 1939.

STRUPP, Karl, *Ausgewählte diplomatische Aktenstücke zur orientalischen Frage*, Gotha, 1913.

SWALLOW, Charles, *The Sick Man of Europe; Ottoman Empire to Turkish Republic, 1789-1923*, Ernest Benn, London, 1973.

ŞENTÜRK, M. Hüdai, *Osmanlı Devleti'nde Bulgar Meselesi (1850-1875)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1992.

TAYLOR, A. J. P., *The Struggle for Mastery in Europe, 1848-1918*, Clarendon Press, London, 1988.

TEMPERLEY, Harold, *England and the Near East*, London, 1936.

THOMSON, David, *Europe Since Napoléon*, Longmans Green and Company, London, New York, 1957.

TUNCER, Hüner, *Metternich'in Osmanlı Politikası (1815-1848)*, Genişletilmiş 2. basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, Ocak 2013.

TUNCER, Hüner, *Osmanlı Devleti ve Büyük Güçler (1815-1878)*, Kaynak Yayınları, İstanbul, Eylül 2009.

TUNCER, Hüner, *Türk Dış Politikası*, c.1, Kaynak Yayınları, İstanbul, Ekim 2017.

WEBSTER, Charles K., *The Foreign Policy of Castlereagh 1815-1822*, G. Bell and Sons Ltd., London, 1925.

WETZEL, David, *The Crimean War: A Diplomatic History*, New York, 1985.

WOOD, Anthony, *Europe 1815-1960*, second edition, Longman Group Limited, London, 1984.

WOODHOUSE, C. M., *The Greek War of Independence*, Hutchinson House, London, 1952.

WOODRUFF, William, *The Struggle for World Power, 1500-1980*, The Macmillan Press, Ltd., London, 1981.

WOODWARD, E. L., *War and Peace in Europe 1815-1870*, Constable and Co. Ltd., London, 1931.

WOODWARD, Sir Llewellyn, *Prelude to Modern Europe 1815-1914*, Methuen and Co. Ltd., London, 1972.

YORGA, N., *Büyük Osmanlı Tarihi*, c.9, çev. B. Sıtkı Baykal, Gündoğdu Matbaası, İstanbul, 1992.

Osmanlı Devleti, 19. yüzyılda gerçekleştirdiği savaşların sonucunda, artık tek başına varlığını sürdüremeyeceğinin bilincine varmıştı, çünkü her zaman çok güvendiği askeri gücü de 18. yüzyılın sonlarından itibaren çöküş sürecine girmişti. İşte bu çöküş sürecini somut biçimde gözler önüne sermek için, Osmanlı'nın, 19. yüzyılda girdiği savaşlardaki âciz durumunu ve ancak büyük güçlere sırtını dayamak suretiyle varlığını bir süre daha uzatabildiğini anlatmak istedim.

19. yüzyılda yaşadığı bu çöküş sürecinin sonunda Osmanlı Devleti, 20. yüzyılın başında girdiği Birinci Dünya Savaşı'nda kesin bir yenilgiye uğratılmış ve dağılarak tarihin tozlu sayfalarında yerini almıştır. Bir zamanların güçlü imparatorluğunun küllerinden yeni bir Türk devletinin doğması ise, Mustafa Kemal Atatürk adlı bir dâhinin eseridir.

Türkiye'yi yöneten bütün hükümetler ve Türk ulusu; bağımsız, laik ve çağdaş bir Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşamalarını yalnızca ve yalnızca tek bir kişiye, yani Büyük Önderimiz Atatürk'e borçludur!

Doç. Dr. Hüner Tuncer

TARİH
ISBN 978-605-7707-04-8
9 786057 707048
₺ 25

